

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YADE KARA'NIN ESERLERİ ÖRNEĞİNDE
KÜLTÜREL KİMLİK SORUNU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alper KELEŞ

**Enstitü Anabilim Dalı: Alman Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Alman Dili ve Edebiyatı**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Binnaz BAYTEKİN

HAZİRAN - 2011

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YADE KARA'NIN ESERLERİ ÖRNEĞİNDE
KÜLTÜREL KİMLİK SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alper KELEŞ

Enstitü Anabilim Dalı : Alman Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Alman Dili ve Edebiyatı

Bu tez ^{29.06.2011}..... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Binnaz BAYTEKİN

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Prof. Dr. Arif ÜNAL

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Prof. Dr. İlyas ÖZTÜRK

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Alper KELEŞ

28/06/2011

ÖNSÖZ

Bu çalışma Türk-Alman Edebiyatının başlangıç yıllarından bugüne kadar gelişimi ve değişimini, kültürlerarasılık ve farklı kültürlerin aynı ortamlarda kesişmesini ele alırken, Türk-Alman Edebiyatı yazarlarından Yade Kara'nın eserleri örneğinde kültürel kimlik sorununun çokkültürlülük kuramlarına göre yazın alanına yansımalarını incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Tez çalışmasının hazırlanmasında yardımlarını, deneyimlerini ve zamanını benden hiç esirgemeyen Danışman Hocam Prof. Dr. Binnaz BAYTEKİN'e derin şükranlarımı sunarım.

Ayrıca bugünlere gelmemde emeği geçen Sakarya Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü değerli hocalarına, yoğun çalışma günlerimde benden desteklerini esirgemeyen dostlarım Serhat ARSLAN, M. Zahit Can, Fatih ŞİMŞEK, Filiz ŞAN, Gökhan Şefik ERKURT ve ablam Zeliha KELEŞ'e, saygıdeğer anne ve babama tüm kalbimle teşekkür ederim.

Alper KELEŞ

28/06/2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ALMANYA'YA GÖÇ	5
1.1. Göç Kavramı	5
1.2. Göçün Nedenleri	6
1.3. Almanya'ya Göç	8
1.3.1. Akdeniz Ülkelerinden Almanya'ya İşgücü Göçünün Başlangıcı	8
1.3.2. Türkiye'den Almanya'ya Göçün Başlangıcı	9
1.3.3. Göç Sırasında Türkiye'nin Durumu	10
1.3.4. Türkiye'den Almanya'ya İşgücü Göçüne Genel Bakış	11
1.3.5. Almanya'daki Türklerin Sayıları	13
1.4. Birinci Kuşak ve Göçle Birlikte Karşılaşılan ilk Sorunlar.....	14
1.4.1. Birinci Kuşak ve Sosyalizasyon Sorunu.....	18
1.5. İkinci - Üçüncü Kuşak ve Alman Toplumunu	21
1.5.1. Birinci Kuşaktan Sonraki Kuşaklara Değişen Kavramlar	25
1.5.2. Almanya'da Yaşayan Türklerin Günümüzdeki Durumları	28
BÖLÜM 2: ALMANYA'DA YENİ BİR YAZIN TÜRÜ VE KÜLTÜRLERARASI EDEBİYAT	31
2.1. Almanya'da Yeni Bir Yazın Türü: Konuk İşçi Edebiyatı (Gastarbeiterliteratur)....	31
2.1.1. Konuk İşçi Edebiyatında İşlenen İlk Konular	33
2.1.2. Konuk İşçi Edebiyatında İlk Yazarlar	35
2.2. Konuk İşçi Edebiyatından Göçmen Edebiyatına	38
2.2.1. Göçmen Edebiyatında İşlenen Konular	41
2.2.2. Göçmen Edebiyatının Aidiyet Sorunsalı	45
2.3. Göçmen Edebiyatından Kültürlerarası Edebiyata.....	48
2.3.1. Kültürlerarasılık Kavramı	48

2.3.2. Kùltùrlerarası Edebiyat Bilimi ve İnceleme Alanları	51
2.3.3. Almanya’da Kùltùrlerarası Edebiyat ve Türk-Alman Edebiyatı	55

BÖLÜM 3: YADE KARA ROMANLARI VE KÜLTÜREL KİMLİK SORUNU. 58

3.1. Türk-Alman Edebiyatı Yazarlarından Yade Kara.....	58
3.2. Yade Kara’nın Eserleri.....	62
3.2.1. Bir Berlin Romanı “Selam Berlin”	62
3.2.2. Çokkùltürlü Bir Roman “ Cafe Cyprus”	69
3.3. Çokkùltürlülük ve Kültürel Kimlik Sorunu	77
3.3.1. Çokkùltürlülük.....	77
3.3.2. Çokkùltürlü Toplumlarda Kültürel Kimlik Sorunu ve Tanınma	83
3.3.3. Almanya’da Kültürel Kimlik Sorunu	88
3.4. Türk-Alman Edebiyatı ve Kültürel Kimlik Sorunu	93
3.4.1. “Selam Berlin” Romanında Kültürel Kimlik Sorunu	97
3.4.2. “Cafe Cyprus” Romanında Kültürel Kimlik Sorunu	108

SONUÇ..... 116

KAYNAKÇA 121

ÖZGEÇMİŞ..... 130

KISALTMALAR

Tr. : Türkçe

Alm. : Almanca

TGD : Türkische Gemeinde in Deutschland – Almanya Türk Toplumunu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Almanya’da Bulunan Türklerin Sayıları.....	14
--	-----------

Tezin Başlığı: Yade Kara Eserleri Örneğinde Kültürel Kimlik Sorunu	
Tezin Yazarı: Alper KELEŞ	Danışman: Prof. Dr. Binnaz BAYTEKİN
Kabul Tarihi: 28.06.2011	Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 130 (tez)
Anabilimdalı: Alman Dili ve Edebiyatı	
<p>Küreselleşme, 20. Yüzyıl Dünya tarihinin en önemli olaylarından biridir. Bu süreç farklı kültür olgularını bir araya getirmiş ve yeni kavramların ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştır. Farklı kültürlerin etkileşim halinde olması Dünya Tarihi açısından yeni bir durum olmasa da, 60'lı yıllardan bugüne ortak alanlarda farklı kültürlerin bir araya gelmesi sosyal bilimlerde çokkültürlülük, kültürlerarasılık ve transkültürlülük gibi kavramların kullanımını ve farklı disiplinlerce tartışılmasını elzem kılmıştır. Daha önceleri çeşitli alanlarda kültür olgusunun homojen bir yapıya sahip olduğu savunulmaktaydı, ancak son zamanlarda yapılan araştırmalarda kültürün heterojen bir yapıya sahip olduğu konusunda bir uzlaşma sağlanmaktadır. Bu tartışmalar, kültür olgusuyla birlikte gelişen ve bu olgunun içinde var olan kimlik ve aidiyet konularını ön plana çıkarmaktadır.</p> <p>Çokkültürlülük ve kültürlerarasılık konuları üzerine yapılan araştırmalar Edebiyat Biliminde de önemli bir yer tutmaktadır. Buna bağlı olarak Türk-Alman Edebiyatının önemli temsilcilerinden Yade Kara'nın eserleri örneğiyle, küreselleşme ve göç hareketleriyle farklı kültürlerin bir araya geldiği ortak bir alan olarak görülen, çokkültürlü bir toplum yapısına sahip Almanya'da ortaya çıkan kültürel kimlik sorunu edebiyat bilimi ve disiplinlerarası yaklaşımlardan faydalanılarak bu çalışmada incelenmektedir.</p> <p>Bu bağlamda öncelikle çok kültürlü bir toplum yapısına sahip olan Almanya'nın çokkültürlü bir yapıya kavuşma süreci değerlendirilirken, burada yaşayan Türkler örneğinden yola çıkılmaktadır. Bununla birlikte Türklerin Almanya'ya göç süreci ve bu sürecin sonrasında Alman toplumundaki konumları ele alınmaktadır.</p> <p>Alman Dili ve Edebiyatı alanında Kültürlerarası Edebiyat oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Buna bağlı olarak Türk- Alman Edebiyatının Almanya'da hangi gelişmelerin ardından ortaya çıktığı incelenmiştir. Ayrıca kültürlerarasılık kavramına ve kültürlerarası edebiyat bilimiyle bu bilimin inceleme alanlarına da değinilmektedir. Söz konusu yazın türünün başlangıçtan günümüze dek edebiyat çevrelerince nasıl algılanıp yorumlandığı ve geçirdiği değişimler yansıtılmaya çalışılmıştır.</p> <p>Çalışmamızın son kısmında, Türk-Alman Edebiyatı yazarlarından Yade Kara'nın hayatı ve eserleri ele alınıp, ardından çokkültürlülük olgusunun algılanış biçimine yer verilmektedir. Diğer yandan kültürel kimlik ve tanınma sorununun Yade Kara'nın eserleri örneğinde nasıl ortaya çıktığı araştırılmaktadır.</p> <p>Sonuç olarak, kültürlerarası iletişim ve çokkültürlü toplumlarda bireyin yaşantısının nasıl olması gerektiği, kültürel kimliklerin tanınma sürecinde yaşanan sorunlar ve kimliğin tanınmayışıyla birlikte bireyin algılanışı, Yade Kara ve eserleri örneğiyle nesnel biçimde ortaya konulmak istenmektedir.</p>	
Anahtar kelimeler: Kültürlerarası Edebiyat, Kimlik Sorunu, Türk-Alman Edebiyatı, Kültürlerarasılık, Çokkültürlülük, Yorumlama	

Title of the Thesis: Culturel Identity Issue in Yade Kara's Works

Author: Alper KELEŞ

Supervisor: Prof. Dr. Binnaz BAYTEKİN

Date: 28.06.2011

Nu. of pages: viii (pre text) + 130 (main body)

Department: German Language and Literature

Globalization is one of the most important events of world history of 20th century. This process brings different cultural phenomena together and plays a major role in creating new concepts. Although, in terms of world history it's not a new situation that different cultures are in interaction, but since the 60s bring different cultures together in common fields, in social sciences it makes usage of concepts like multiculturalism, interculturalism, transculturalism and discussion by different disciplines essential. Previously, it's defended in various fields that a case of culture has a homogeneous structure. But recent researches have shown that culture has heterogeneous character. These discussions emphasize issues of identity and belonging, which evolve with culture and exist in the same.

Researches on issues of multiculturalism and interculturalism have an important place in literature science, too. Hence, by utilizing literature science and interdisciplinary approaches in this study with using the example of Yade Kara's work who is one of the most important representatives of Turkish-German literature, problems of cultural identity's investigated which comes out in Berlin and London that have a multicultural society and are seen as a common area in which different cultures come together.

Thus, it's firstly evaluated the process of reaching multicultural structure of Germany which has a multicultural society structure on the basis of sample of Turks living here. In addition it's discussed the process of migration of Turks in Germany and after this, their position in German society.

Cross-cultural literature constitutes an important place in the field of German language and literature. Accordingly, it's analyzed after which developments Turkish-German literature appears in Germany. Besides the concept of intercultural, also cross-cultural literature science and study fields of this science are mentioned. It's tried to be reflected from its beginning how this type of literature is detected by literary people and how they interpreted its changes.

In the last part of our study life and work of Yade Kara, one of the authors of Turkish-German literature, are discussed and then the perception of the phenomenon of multiculturalism is mentioned. Moreover, it's studied how the problem of cultural identity and recognition appears in Yade Kara's works.

As a result, it's asked to be introduced in an objective way on Yade Karas work, how the individual life has to be in intercultural communication and multicultural societies, the problems which are experienced in the process of recognition of cultural identities and the perception of individual with disregard of identity.

Keywords: Intercultural Literature, Identity Problem, Turkish-German Literature, Interculturality, Multiculturalism, Interpretation

GİRİŞ

Günümüz küreselleşen dünyasında farklı kültürlerin bir arada olduğu ortamların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Gerek iletişim araçlarının hızla gelişmesi, gerekse ekonomik ve refah düzeyi yönünden gelişmiş ülkelerin göç yönünden cazibe merkezi haline dönüşmesi farklı kültürlerin karşılaşmalarında büyük rol oynamaktadır. Farklılıklar ve karşılaşmaların ardından oluşan yeni karışım ve oluşumlar bilimsel alanda yer bulurken, yeni olgu ve kavramlara da önem verilmektedir. Bu kavramlardan biri olan 'çokkültürlülük' söylemleri, sosyal bilimlerde popüler bir alan olarak dikkat çeker ve bu alanlarda yapılan son dönem bilimsel araştırmalarda da oldukça önemli rol oynar. Sosyolojiden siyaset bilime kadar birçok bilim dalının dikkatini çeken bu yeni oluşum ve yaklaşım, edebiyat biliminde de yerini almaktadır.

Kültürlerarası Edebiyat, Dünya Edebiyatında çokkültürlülük bağlamında çok kültürlü toplumlarda ortaya çıkan edebi bir türdür. Ancak çalışmamızda yer verdiğimiz yazın türü Kültürlerarası Edebiyatın bir alt kolu olan, Almanya sınırları ile sınırlandırılmış Türk-Alman Edebiyatı'dır. Bu yazın türü günümüze gelene dek birçok süreçten geçmiş ve üzerine çeşitli tartışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda bu yazın türünün başlangıcından günümüze dek geçirdiği evrelere çalışmamızda rastlamak mümkündür.

Almanya'da 60'lı yıllardan bu yana varlığını sürdürmekte olan ve Alman toplumuyla iç içe bu toplumun bir parçası olarak adlandırılmakta olan Türk kökenli bireylerin yaşam biçimleri çalışmamızın bir bölümünü kapsamaktadır. Bu nedenle Türk-Alman Edebiyatı'nı incelemeye evvel, Almanya'ya göç eden Türk kökenli bireylerin buraya niçin göç ettikleri ve Almanya'da toplumdaki konumları bu yazın türünün algılanışında önemli olduğundan, Almanya'ya göç ve sosyal alandaki durumlarına da çalışmamızda yer verilmektedir.

Söz konusu edebi tür Almanya'ya ilk göç eden Türk kökenli insanların Almanya'da yaşanan sıkıntıları, başka bir deyişle buradaki yaşamlarını yansıtmayla başlamaktadır. Ancak gün geçtikçe yeni kuşakların ve dolayısıyla yazarların yazın sahnesine çıktuktan sonra ortaya konan eserler, 'gurbet', 'vatan hasreti' gibi konuların bir kenara koyularak, çoğunluk kültüründe ve toplumda farklılıkların var olduğunu belirtme ile kültürel kimliklerin tanınma mücadelesine dönüşmektedir. İşlenen konu itibariyle

başlangıcından bu yana değişim gösteren bu yazın türünün evrelerine çalışmamızda yer verilmektedir.

Çalışmanın Amacı

Çalışmamızın amacı, çokkültürlü toplumlarda farklılık arz eden kültürel oluşumların yazın alanındaki yerini ortaya koymak ve bu bağlamda kültürel kimlik ile tanınma sorununu yazın alanından somut örnekler ile incelerken, kültürel kimliğinin tanınmasının gerçekleştiği ve gerçekleşmediği zamanlardaki durumunun nasıl bir tabloya sahip olacağını göstermektir. Öte yandan bu çalışmayla birlikte çok kültürlü bir toplumun içinde bulunan farklı kültürel kimliklerle birlikte nasıl bir görünüme sahip olduğu ve nasıl olması gerektiği de bu alandaki çeşitli düşünürlerin yaklaşımlarıyla ele alınmaktadır. Kültürlerarası iletişim, günümüz çağdaş ve çok kültürlü toplumlarındaki olmazsa olmazlardan biridir ve edebiyat da bu iletişimi sağlayan en önemli araçlardandır. Bu anlamda çalışmamızın bir diğer amacı, kültürlerarası diyalogun gerçekleşmesinde edebiyatın konumuna ve rolüne işaret etmektir. Bu bağlamda Türk-Alman kültürün etkileşim halinde bulunduğu Almanya örneği ve iki kültürün arasındaki diyaloga çalışmamızda yer verilmektedir.

Çalışmanın Önemi

Çokkültürlü toplumlarda kültürlerarası diyalogun yeri ve önemini vurgulama araçlarından biri olan edebiyatın konumunu belirlemek adına önem arz eden çalışmamız, 'ben ve öteki' bağlamında baskın kültürde var olma mücadelesinde bulunan azınlık kültürünün ve kültürel kimliğin toplumun en küçük birimi olan bireyden toplumun geneline kadar olumlu ve olumsuz yaklaşımları Yade Kara'nın eserleri örneğiyle sergilemektedir. Farklı kültürlerin birleştiği, yeni oluşumların sergilendiği alanlarda, farklılıkların anlaşılması alanında edebiyatın arabuluculuk görevi üstlenmesi bu çalışmada bir kez daha vurgulanırken, eserlerde kültürel kimliklerin mutlak bir farklılık olmaktan ziyade göreceli farklılıklara dönüştüğü de gösterilmektedir. Öyle ki, Almanya'da Türk varlığının 50. Yılına ulaştığı şu günlerde, Alman Toplumunu ve Alman Toplumunda Türklerin yeri sorunsalının bir kez daha sorgulanması yerinde bir tutum olacaktır. Başlangıçta kültürel farklılıkların mutlak farklılıklar olarak algılandığı gözlemlense de, son yıllarda yapılan birçok araştırma, söz konusu farklılıkların mutlak olmaktan ziyade göreceli olduğunu sergilemekte ve yeni kültürel alışmaların varlığını

destekler niteliktedir. Türk ve Alman Kùltürlerinin birbirleriyle etkileşim haline geçip, yeni 'melez' kavramlar ortaya koyması ve bu kavramların daha anlaşılır kılınması bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde teşvik edici başka bir unsurdur.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamızda kültürel kimlik sorununu ele almadan evvel, Almanya'da yazın alanında kendini gösteren ve Kùltürlerarası Edebiyat'ın bir kolu olan Türk-Alman Edebiyatı'nın ortaya çıkışı ve gelişimi incelenmekte ve toplam üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Almanya'da Türk varlığı başlangıcından bugüne ele alınmaktadır. Almanya'ya doğru gerçekleşen göç süreci ve Almanya'da bulunan Türk kökenli bireylerin Alman Toplumunu içindeki yerleri, yaşadıkları uyum sorunlarıyla sosyalizasyon problemlerine, göçün başlangıcından bugüne değin nelerin değiştiğine yer verilmiştir. Bu süreçte çeşitli sıkıntılar yaşayan, toplumda 'yabancı' olarak adlandırılan ve azınlık yaşamı sürdürmeye yönelik birinci kuşakla birlikte, Alman Toplumuyla iç içe yaşamış, toplumun bir parçası olarak kabul görmüş, kısacası onlara uyum sağlamış yeni kuşakların konumlarına değinilmektedir.

Göç sürecinin başlangıcı ve bugünü ele alındıktan sonra yazın alanına geçiş yapılmış, yazın alanındaki gelişmeler, bu alanda işlenen konular ve bu konulardaki değişimlere işaret edilmiştir. Almanya'da bu yazın türünün algılanışı, kùltürlerarasılık ve kùltürlerarası edebiyatın çokkùltürlü toplumlarda üstlendiği göreve dikkat çekilmektedir. Başlangıçta Konuk İşçi Edebiyatı adıyla anılan bu yazın türü, işçi sorunları gibi konularla sınırlı tutulduğundan Alman yazın çevrelerince görmezden gelinmiştir. Ancak sonraları Göçmen Edebiyatı adıyla anılmaya başlanmış ve kùltürler arası diyalogun gelişmesinde önemli aktörlerden biri olmuştur. Bu bağlamda Almanya'da saygın yazın ödüllerine layık görülmesi, bu yazın türüne verilen önemin birer göstergesidir. Bu yazın türünün önemli temsilcileri ve işledikleri konulara da ayrıca değinilmektedir.

Bu yazın türünde ortaya çıkan eserler ve bu eserlerin yazarları bakımından edebiyat çevrelerince belirli bir kùltüre indirgenmeye çalışıldığı, başka bir deyişle yalnızca Türk ya da Alman Edebiyatı sınırları içinde sayılmaya yönelik çalışmalara rastlanmış olursa da, söz konusu edebi türün Norbert Mecklenburg ve Michael Hoffman gibi

kültürlerarası edebiyat alanında yetkin bilim adamlarının görüşleriyle tek bir kültüre ait olamayacağı konusunda uzlaşmaya varılmaktadır. Söz konusu yazın türü farklılıkların alışmaları sayesinde oluşan kültürlerin dışa vurumu, melez kültürlerin birer ürünü olarak görülmektedir. Böylece bu yazın türünün salt tek bir kültüre ait olmadığı sergilenmektedir.

Yazın alanında üst kavram olarak görülen Kültürlerarası Edebiyat ve inceleme alanlarının neler olduğuna da çalışmamızda dikkat çekilmektedir. Ancak söz konusu çalışma genel yaklaşımın öze indirgenmesi amacıyla Türk-Alman Edebiyatı ile sınırlandırılmaktadır.

Çokkültürlülük gibi temel bir kavramın açıklanması suretiyle ve ayrıca bu kavram üzerine Habermas, Honneth, Rockenfeller, Taylor gibi çeşitli disiplinlerden bilim adamlarının görüşlerine yer verilerek belirli bir senteze ulaşılması amaçlanmaktadır. Kültürel kimlik sorununa öncelikle genel bir yaklaşımla yer verilmektedir. Mevcut sorunsalın Almanya’da nasıl ortaya çıktığına değinilmesiyle de çizilecek yol belirlenmektedir.

Çalışmamızda, farklı kültürlerin karışımıyla oluşturulan kültürel kimliklere Alman Toplumunun yaklaşımı Yade Kara’nın “Selam Berlin” ve “ Cafe Cyprus” romanları örneklemeyle somutlaştırılmaktadır. Bununla birlikte kültürel kimlik sorunu ve tanınmanın yazın alanına yansiyiş biçimi gösterilmektedir. Axel Honneth’in tanınma konusunda görüşleri kültürel kimliğin tanınmamasıyla ortaya çıkabilecek muhtemel sorunlarda belirleyici bir rol oynamaktadır. Böylece çokkültürlü bir toplumda kültürel kimliğin tanınmasının elzem bir unsur olduğuna dikkat çekilmektedir. Bireyin maruz kaldığı muamele ve bunun psikolojik açıdan bireye yaşattığı yıkım da örneklendirilmektedir.

Sonuç olarak çokkültürlü bir toplumda kültürel kimlik sorunu ve tanınmanın önemi, Türk-Alman Edebiyatı yazarlarından Yade Kara’nın eserleri örneğinde incelenmiş, çokkültürlü toplumda bireyin ve kültürel kimliğin nasıl olması, bireyin kimliğini kabul ettirmesi için hangi aşamalardan geçmesi gerektiği ve aksi durumlarda olabilecekler konusunda ipuçları verilmektedir.

BÖLÜM 1: ALMANYA'YA GÖÇ

1.1. Göç Kavramı

İnsanoğlu tarih boyunca gerekli yaşam standartlarını sağlayabilmek için yaşam alanlarını değiştirmekten çekinmemiş, daha iyi yaşayabileceği yeni yaşam alanları aramış ve buldukları yerlerden farklı yerlere göç etmiştir. Göç olgusu bir yönüyle bu çabaların bir sonucu olarak çıkar karşımıza. Bir tanımlamaya göre göç, “kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen yahut geçici bir süre için iskân ünitesinden (şehir, köy gibi) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayıdır” (Gönüllü, 1996:94). Bu coğrafi yer değiştirme olayı birçok etki ve etkeni beraberinde getirir. Böylelikle göç, sosyal bir varlık olan insanın her türlü yaşam alanını değiştirmek için yaptığı harekettir diyebiliriz.

Diğer yandan insanlar yalnız daha iyi yaşamak için değil, çok daha farklı nedenlerden dolayı da göç etmek durumunda kalmışlardır. Bu sebepler genel olarak savaş, iklim koşulları, çeşitli çatışma ortamları, dini baskılar ve sürgün edilmeler şeklinde sayılabilir. Başka bir tanımlamaya göre göç,” insanların içinde yaşadıkları coğrafi ve sosyo-kültürel çevreden ayrılarak başka bir coğrafi ve sosyo-kültürel çevreye girmesidir.” (Durugöl, 1997: 95).

Göç olgusuna şöyle bir bakıldığında, bu olgunun Türklere hiç uzak olmayan bir kavram olduğu bilinmektedir. Çünkü Türklere yaşamlarını sürdürebilmek ya da daha iyi bir yaşam sürmek adına Orta Asya'dan kalkıp başta Anadolu'ya olmak üzere çeşitli yerlere göç etmiş ve hala günümüzde bile bir göç hareketi içerisinde bulunan, tarihinde sürekli göç olgusuyla yaşamış bir millettir. Ancak göç olgusunun yalnız Türklere ait olmadığı da ortadadır, çünkü insanoğlu başlangıçtan itibaren sürekli hareket içinde olmuş ve sürekli göç etmiştir. Bu nedenle göç belirli bir süreçte meydana gelen bir olgu değildir, aksine bütün toplumların yaşamlarında var olan bir durumdur (Bkz. Beck, 2005:196-198). Çeşitli ihtiyaçların doğurduğu bir sonuç olarak da bu harekete bakılabilir.

Bilindiği üzere bugün sosyal bilimlerde göç, iki farklı türe ayrılmış durumdadır: Bunlardan birincisi olan iç göç kavramıyla bir ülkenin içinde şehir, köy ve kasaba gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleri kastedilirken; dış göç kavramıyla bir ülkeden başka bir ülkeye uzun süre ikamet etmek ve çalışmak amaçlı

yapılan nüfus hareketleri vurgulanır. Yapılan bu tanımlamalara göre göç türünü belirleyen çizgi, göçün ülke sınırları içinde ya da sınırlar ötesi olup olmadığıyla netleşir. Gitmez'in de belirttiği gibi, "1950'lerde önemli boyutlara erişmiş içgöçler, yerini sınırlar ötesi işgücü akımına bırakmıştır." (Gitmez, 1983:14). Buna göre ülkemiz üzerinde bir saptama yapılacak olursa, son yüzyılda kırsaldan kente doğru gerçekleşen içgöçler tüm hızıyla devam ederken, yüzyılın ikinci yarısında sınırlar ötesine gerçekleşen göçlerin de önemli bir ivme kazandığı söylenebilir.

Göç, kendi içerisinde demografik bilgilere göre farklı türler altında şöyle sınıflandırılmıştır:

"Tarih boyunca yapılan göç hareketini beş kategori altında toparlayabiliriz. Bunlar; kontrollü, zorunlu, ilkel, serbest ve zorlama göçtür" (Gürbüz ve Yetim, 1997:110).

Sonuç olarak göç siyasi, ekonomik, sosyal ya da fiziki koşullar nedeniyle bireylerin veya toplumların bir yerden başka bir yere gitmeleri, yaşam alanlarını değiştirmeleri olarak açıklanabilir.

1.2. Göçün Nedenleri

Göçün oluşmasında rol oynayan faktörlere göre Akkayan, göçü "serbest irade ile gerçekleşen göç" ve "güdümlü (otoriter bir baskıyla) gerçekleşen göç" olarak ikiye ayırmıştır (Akkayan, 1979:22).

Bu bağlamda göç bireylerin ya da toplumların kendi iradeleriyle gerçekleşebildiği gibi, birey ya da toplumun iradesi ve arzusu dışında çeşitli kuvvetlerin etkisiyle de gerçekleşebilir. Ancak günümüzde güdümlü gerçekleşen, yani otoriter bir baskıyla gerçekleşen göçün sıkça karşılaşılan bir durum olmadığı belirtilebilir.

Göç hareketi incelendiğinde, içinde oldukça fazla neden barındırdığı söylenebilir. Ancak genel tanımlamalara göre, göçün nedenleri "itici" ve "çekici" nedenler olarak ikiye ayrılmıştır. "İtici" nedenler göç eden kişileri bu harekete yöneltten sebepler olarak adlandırılırken; "çekici" nedenlerse gidilecek yerin barındırdığı çeşitli avantajları kasteder. Sezal'a göre nüfusu göçe iten etkenler "köyden kente artan nüfus baskısı, yetersiz ve kötü dağılmış toprak, düşük verimlilik, doğal afetler, kan davaları, toprağın mirasla parçalanması, tarımda makineleşme sonucu işsiz kalanların kente göçü, terör ve

güvenlik” olarak belirtilirken; nüfusu kente çeken etkenler ise, “köy-kent gelir farklılıkları, daha iyi eğitim, kentin cazibesi, iş bulma ümidi, daha yüksek yaşam standardı, ulaşım olanakları, kentlerdeki sosyal ve kültürel olanaklardan faydalanma isteği” olarak belirtilmiştir (Sezal, 1993:35-36).

Göçün nedenleri için yapılan bu tanımlamalara bakıldığında, günümüzde insanları göç etmeye iten ve çeken en güçlü sebebin “ekonomik kaygılar” olduğu tespit edilebilir. Günümüzde ekonomik durum, insanın yaşam koşullarını belirleyen en önemli etkidir ve gerekli yaşam koşullarını sağlanması için gerekli olan en önemli unsurdur diyebiliriz.

Göç yalnız göçmen için yeni fırsatlar yaratan tek taraflı bir hareket değildir; bilakis göç, göç alan yer için de çeşitli gereksinimlerin karşılanması anlamına da gelmektedir. Bu bağlamda Tekin, göçü “toplumsal gelişim için gerekli bir unsur” olarak nitelerken, “toplumsal gelişimin de motoru” olarak tanımlar. Buna göre, ileri sanayi ülkelerinin gelişmeleri ve yaşayabilmeleri için göçe ihtiyaç duydukları belirtilir:

“Göç alımı, bu ülkelerin belli bir hızla büyümesi, demografik dengelerin kurulabilmesi ve gelişimini devam ettirmeleri için zorunlu bir unsurdur” (Tekin, 2007:44).

Göç toplumsal gelişim sürecinde, hem göç eden hem de göç alan kesimler için ekonomik ve sosyal anlamda çeşitli faydalar sağlar. Sanayi toplumunun niteliği olarak göç, göç alan gelişmiş sanayi ülkesi için “yeni iş gücü” anlamına gelmektedir. Göç edenler içinse göç, daha iyi bir yaşam standardına ulaşmak için elverişli ve gerekli imkânları sunan yerlere gitme hareketidir. Buna göre, “çalışma ve yaşam koşulları, politik katılım ve yasal alanları göreceli olarak geri olan ülkelere çalışma ve yaşam koşulları, politik katılım ve yasal alanları daha gelişkin olan ülkelere doğru hareket; yani sınırları aşan göç, belirgin bir göç modeli olarak ortaya çıkmıştır” (Tekin, 2007:44).

Sanayi toplumunun bir niteliği olarak da adlandırılan göçün, yalnız ekonomik gelişmeler için değil; sosyal gelişimler ve toplum için de yeri oldukça önemlidir. Bu hareketlerin sonucu olarak çeşitli kültürel farklılıklar ortaya çıkarken, toplumsal zenginliğin artmasında da oldukça etken bir konumdadır. Göçün yoğun olarak yaşandığı sanayi toplumlarında göçle birlikte gelen farklı yaşam koşullarının belirlediği kültürel olguların, ortak yaşam tarzının sınırlarını genişleterek yeni olgular oluşmasına yol açtığı

bilinmektedir. Verilen bu bilgilerin ışığında 60'lı yıllarda başlayan ve “ülkemizden Almanya'ya doğru gerçekleşen iş gücü ithali” adı altında gerçekleşen dış göç kavramını inceleyebiliriz.

1.3. Almanya'ya Göç

Ülkemiz yakın tarihinde dikkat çeken en büyük dış göç 60'lı yıllarda Almanya'nın iş gücü açığı yaşaması sebebiyle gerçekleşmiştir. Çalışmamızın temelinde de yaşanan bu göç sonrası ortaya çıkan çeşitli sorunlar ve bu sorunların edebiyat eserlerine yansımaları bulunmaktadır, bu nedenle ele alınması gereken ilk konu, Almanya'ya göçün başlangıcı ve gelişimi olduğu söylenebilir.

1.3.1. Almanya'ya Akdeniz Ülkelerinden İşgücü Göçünün Başlangıcı

II. Dünya savaşı sonrası Federal Almanya, yeni bir ülke kurma aşamasında büyük bir sanayi atılımında bulunmuş, yeniden endüstrileşme çabası içerisinde yeni fabrikalar kurmuş, bu atılımla birlikte iş gücü alanında da savaş sonrası yapı nedeniyle sıkıntılar yaşamıştır.

“II. Dünya Savaşı sonrası, Batı Avrupa ülkelerinin Marshall yardımının da etkisiyle, içine girdikleri hızlı ekonomik gelişme onları işgücü bulma sıkıntısıyla baş başa bırakmıştır”(Yalçın, 2002:52).

Bu sıkıntılar doğrultusunda Alman firmaları, iş gücü bakımından zengin, ancak iş alanı bakımından kısıtlı olan çeşitli ülkelere Almanya'da çalıştırmak üzere iş gücü bulmaya yönelik çalışmalar içerisinde bulunmuşlardır. Bu çalışmaların sonucu olarak;

“1955-68 yılları arasında sekiz Akdeniz ülkesiyle işçi alım anlaşmaları yapılmış; 1955'te İtalya ile yapılan anlaşmanın ardından 1960'ta İspanya ve Yunanistan, 30 Ekim 1961'de imzalanan Ankara Sözleşmesi ile Türkiye'den, 1963'de Fas'tan, 1964'te Portekiz'den, 1965'te Tunus'tan ve 1968'de Yugoslavya'dan işçiler gelmeye başlamıştı” (Kuruyazıcı, 2001:3).

Yapılan anlaşmalarla Almanya hızlı kalkınma hareketinden kaynaklanan iş gücü açığını, nüfus bakımından yoğun, ancak ekonomik yönden gelişmekte ve ihtiyacından fazla iş gücüne sahip olan ülkelere “misafir işçi” (Alm.Gastarbeiter)¹ getirerek kapatmayı amaçlamıştır. Önceleri Almanya'ya yakın bir ülke olan İtalya'dan iş gücü ithal edilmiş,

¹ “Misafir İşçi” kavramı Sosyoloji, Edebiyat vb. alanlardaki çalışmalarda yer yer karşımıza “Konuk İşçi” kavramıyla da çıkmaktadır. Öbür yandan bu kavram Almancada “Gastarbeiter” olarak karşılık bulmaktadır.

daha sonra İspanya, Yunanistan, Türkiye, Fas, Portekiz, Tunus ve Yugoslavya gibi gelişmekte olan ülkelerden iş gücü ithaline devam edilmiştir. Sözü edilen ülkelerden göç edip Almanya'ya gelen bu işçiler, başlangıçta ülkenin belirli sanayi bölgelerinde, geçici konutlarda ya da şantiyelerde ikamet etmekteydiler. “Heim” (Tr. Yurt) olarak adlandırılan bu yerler, bir ailenin yaşamasına yönelik olmaktan çok, bir ve birden fazla işçinin kalabileceği kısıtlı imkânların sağlandığı barınak niteliğindedir.

1.3.2. Türkiye'den Almanya'ya Göçün Başlangıcı

Almanya'nın çeşitli ülkelerden iş gücü ithal etmeye başlamasının ardından bu ülkeler arasında Türkiye, daha sonraları önemli bir yere sahip olmuş ve Almanya'nın iş gücü açığını kapatmaya yönelik en çok işçi getirilen ülkelerden biri olmuştur.

“1960'tan itibaren işçi sıkıntısı çekmekte olan bazı Alman firmaları, özel olarak gönderdikleri temsilciler vasıtasıyla Türkiye'den işçi çekmeye başlamışlardı. Bir takım özel tercüme büroları bu işe aracılık etmekteydiler. Aynı yıl ‘Alman İrtibat Bürosu’ gayri resmi yollardan kurularak faaliyete geçmiştir” (Turan, 1997:13).

Turan'ın da değindiği gibi başlangıçta özel firmalar bazında gerçekleşen Almanya'ya göç hareketi, günden güne daha hızlı bir ivme kazanmıştır. Ülke içinde tercüme bürolarıyla Almanya'ya işçi gönderilmesine başlanmış, daha sonra ‘Alman İrtibat Bürosu’ kurularak bu hareketin büyümesine yol açılmıştır.

“Bu gelişmeler karşısında yürütülen müzakereler sonunda 1 Eylül 1961'de “Türk-Alman İşçi Mübadele Anlaşması” yürürlüğe konarak, Alman İrtibat Bürosu da resmi bir kimlik kazanacaktır. Böylece İş ve İşçi Bulma Kurumu karşısındaki tek yetkili kurum olarak, varlığını 1973 sonundaki ‘Müracaatları Durdurma Kararına’ kadar sürdürecektir” (Turan, 1997:13-14).

Yapılan bu anlaşma sonucunda Almanya'ya göç etmek artık resmileşmiş ve Türk Devletinin çeşitli kurumlarıyla Alman Devletinin çeşitli kurumları ortaklaşa hareket ederek, Almanya'ya göç hareketini iyiden iyiye hızlandırmışlardır. Böylelikle Almanya gereksinim duyduğu iş gücü açığını, iş gücü bakımından zengin, ancak çalışma imkânları bakımından kısıtlı olan ülkelerden kapatmaya başlamıştır. Başlangıçta çok yoğun bir dalgayla karşılaşılmasa da, sonraları Türkiye'den Almanya'ya göç edenlerin sayısı neredeyse ilk yılların on katına ulaşacaktır.

“Eylül 1961’e kadar yurtdışına gönderilenlerin sayısı 7.00 iken: Eylül 1962’de 18.558’e: 1967’de 204.000’e yükseliyor, 1972’de ise 500.000’inci işçi törenle uğurlanıyordu” (Gitmez, 1979:18).

Gitmez’in de belirttiği gibi, günden güne hızlı bir ivme kazanan Almanya’ya göç hareketi, Türkiye’nin en çok misafir işçi gönderen ülke olmasına kadar sürecektir. 60 ‘lı yıllarda başlayan bu hareket yıllar geçtikçe daha da büyüyerek, adeta toplu bir göç hareketi ortaya çıkmıştır. Bununla beraber Türkiye’de birçok vatandaşımızın Almanya’ya işçi olarak gitmeyi hedefledikleri de gözlerden kaçmamaktadır.

1.3.3. Göç Sırasında Türkiye’nin Durumu

Türkiye’de 60’lı yıllarda askeri darbe ile beraber ekonomik sıkıntılar baş göstermeye başlamış, döviz sıkıntısı ve işsizlik günden güne artmıştı.

“Türkiye için dış göç olgusu bir yandan işsizlik sorununa geçici bir önlem, bir yandan da sürekli açık veren dış ödemeler dengesine bir katkı olarak görülmüştür” (Yasa, 1979:5).

Görüldüğü gibi, Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik durum, Almanya gibi bir Avrupa ülkesine işçi göndermek için oldukça elverişliydi. Giderek büyüyen dış borçlar ve memlekette yaşanan döviz sıkıntısından dolayı, misafir işçiler üzerinden ülkeye sıcak döviz gelmesi, o günlerdeki Türkiye için oldukça büyük bir fırsat olarak değerlendirilmişti.

Ülkemizden Almanya’ya göç edenler arasında siyasi ve öğrenim gibi nedenlerle Almanya’ya göç edenler olsa da, büyük bir kısmının ekonomik nedenlerle bu ülkeye göç ettikleri bilinmektedir. Bu kişiler, daha çok ana yurtlarında işsizlik, ekonomik kriz ve yatırım alanlarının kısıtlılığı gibi nedenlerle hayatlarını istedikleri gibi idame ettiremeyip, Almanya’yı bir çözüm niteliğinde görmüşlerdir. Onlar için Almanya artık bir cazibe merkezi, bir ekmek kapısı gibi görünmekteydi ve böylelikle birçok vatandaşımız, Almanya’ya göç ederek arzuladıkları yaşam standardına kavuşacaklarını düşünmekteydi. Türkiye’den Almanya’ya doğru gerçekleşen göç hareketlerinin nedenlerinin de genel bir tanımlamayla ekonomik kaygılar ve daha iyi yaşam koşullarının sağlanması için yapıldığı söylenebilir. Öyle ki Almanya’ya işçi olarak gitmek isteyen birçok kişinin Türkiye’nin çok gelişmemiş, kırsal bölgelerinden gelen insanlardan oluştuğu bilinmektedir. Yaşanan ekonomik kriz ve kırsal kesimdeki çalışma alanlarının kısıtlılığı, gün geçtikçe artan nüfusla birlikte işsizliğin günden güne

artmasına yol açmakta ve insanları kendi ülkelerinden başka ülkelere göç etmeyi göze alabilecek düzeye getirmektedir. Göç, yalnız Almanya'nın iş gücü talebine dayalı bir hareket olmaktan ziyade, göç veren ülkelerin de işsizlik oranları ve ekonomik durumlarıyla doğrudan ilintilidir. Ülkesinde yeteri kadar iş fırsatı bulamayan birçok insan, çareyi başka bir ülkede çalışmakta bulmuştur.

1.3.4. Türkiye'den Almanya'ya İş gücü Göçüne Genel Bakış

Yaşanan bu göç olayı, başlangıçta hem Almanlar hem de oraya göç edenler tarafından geçici bir süreç olarak algılanıyordu. Bu yüzden Almanlar ülkelerine gelen bu işçilere “misafir işçi” (Alm. Gastarbeiter) diyor, ülkelerinde çalışacak olan bu yabancıların belirli bir süreden sonra geldikleri ülkelere geri dönüş yapacaklarını varsayıyorlardı (Bkz. Tapan, 2001:95-96).

Nitekim yapılan anlaşmalarda da bu durum resmi olarak vurgulanmaktaydı. Gelen misafir işçilere iki yıl ile sınırlanan oturma izni verilerek bu ülkede uzun süre kalmayacakları, belirli sürelerden sonra geri dönecekleri izlenimi veriliyordu. Buna göre, Almanya ile Türkiye arasında yapılan antlaşmalarda başlangıçta Türklerin “2 yıllık oturma müsaadesi hakkına sahip olmaları, oturma müsaadesinin uzatılmaması, Almanya'da çalışmak için sağlık yönünden elverişli olduğuna dair sağlık kontrolünden geçirilmesi, aile bireylerinin yanına aldırılmaması” (Yano, 2007:3) gibi maddeler konularak, gelen misafir işçilerin geri dönmelerini mümkün kılmaktaydı. Ancak misafir işçiler için tasarlanan sınırlı kalma süresi, bir anlamda rotasyon süresi olarak başlangıçta iki yıl düşünülmüş olmasına rağmen; işe alışan işçilerin geri gönderilerek yeni işçilerin getirilmesi üretimde verimliliği düşüreceğinden, özellikle işverenlerin baskısı nedeniyle uygulanmamıştır (Bkz.Tekin, 2007:47). Almanya'ya göç eden vatandaşlarımızın ilk düşüncelerinin, bu ülkede bir süre çalışıp para biriktirmek ve bu suretle kendi ülkesinde geleceklerini garanti altına almak olduğu bilinmektedir. Ancak tasarlanan kısa süre içinde geri dönmeleri, ne Almanlar ne de misafir işçiler için cazip bir seçenek gibi görünmemiştir. Bu durumun aksine, ailelerini ülkelerinde bırakarak tek başlarına Almanya'ya giden işçiler için tasarlanan çeşitli yasalarla ailelerini ülkelerinden yanlarına almaları sağlanmış ve Almanya'ya göç hareketi daha da hızlanmıştır. Bir başka deyişle, başlangıçta tek başlarına ‘gurbete’ geçici olarak çalışmaya giden yalnız işçiler sonraları ailelerini de yanlarına almaya başlamışlardı.

“Bir anlamda rotasyona benzeyen bu durum, biraz da, gerektiğinde yeniden F.Almanya’ya gidilebilmesi yollarının açık bulunmasından kaynaklanmaktaydı. Bu nedenle, ilk dönemlerde gidenler genellikle yalnız gitmiş, eş ve çocuklarını Türkiye’deki yakınlarının yanında bırakmakta bir mahsur görmemişlerdi. Almanya’da çalışma sürelerinin, öngörülenin aksine giderek uzamış olması, işçilerimizin önce eşlerini, sonra çocuklarını Almanya’ya götürerek, aile bütünleşmesini sağlamaya çalışmalarıyla sonuçlanmıştır” (Turan, 1997:14).

Ancak 1973 yılında Dünya genelinde Petrol krizine bağlı olarak baş gösteren ekonomik kriz, Almanya’yı işçi alımını durdurmaya yöneltecektir. Daha sonra Almanya’da yaşanan ekonomik gerilemenin ve bundan doğan işsizliğin önüne geçmek amacıyla, yurt dışından işgücü ithalini durdurma (Alm. Anwerbestopp)² kararı alınır. Çünkü yaşanan kriz, açık iş yerlerinin süratle eksilmesine, kapanan iş yerleriyle birlikte işsizlik sorununun baş göstermesine neden olacaktır. Ülkedeki yabancı sayısını düşürmeyi amaçlayan bu karar ülkedeki Türk misafir işçiler üzerinde tam bir ters tepki yaratır ve Türkiye’den getirilen diğer aile bireylerinin gelişini hızlandırarak, Almanya’da bulunan Türk’lerin sayısının artmasında ciddi bir artış sağlar (Bkz. Turan, 1997:15; Tekin, 2007:47).

Görüldüğü gibi Türkiye’den Almanya’ya doğru ilerleyen göç hareketi, yalnızca 60’lı yıllar arasında sınırlı kalmayıp; önce ilk göç dalgasının etkisi ile ailelerin Türkiye’de kalan bireylerini Almanya’ya getirerek sürmekte ve ayrıca Türkiye’de zaman zaman baş gösteren ekonomik ve siyasi nedenlerden dolayı Almanya’ya göç mütemediyen devam etmektedir.

“80’li yıllarda sadece Almanya’da değil, Türkiye’de de yaşanan siyasal, sosyal ve ekonomik sorunların toplumsal krize dönüşmesi, Türkiye’den Almanya’ya doğru yeni bir göç dalgasının doğmasına sebep olmuştur” (Çelik, 2010).

Bilindiği gibi 80’li yıllarda, Türkiye’de yaşanan askeri darbeden sonra Almanya’ya siyasi sebeplerle göç edenlerin sayısı da azımsanmayacak kadar fazladır. 80’li yıllarda gerçekleşen bu göç olayı, daha önceden giden misafir işçilerden farklı olarak ekonomik amaçlar doğrultusunda Almanya’ya göç etmemişlerdir; aksine gerçekleşen bu göç, Türkiye’de yaşanan çeşitli siyasi sıkıntıların sonucu olarak gerçekleşen ve bir anlamda ‘zorunlu göç’ olarak algılanan bir harekettir. Bu bağlamda ortaya çıkabilecek başka bir sonuç ise Almanya’ya yapılan göçlerin yalnız ekonomik sebeplere dayalı olmayıp,

² Yaşanan Ekonomik Kriz ve Petrol krizinden dolayı 1973 yılı Kasım ayında Federal Almanya Hükümeti Avrupa Ekonomik Topluluğu üyesi ülkeler haricinde yabancı işçi alımını durdurma (Alm. Anwerbestopp) kararı alır.

çeşitli politik olayların da göç'e sebebiyet vermesidir. Bu konuda Turan, Almanya'ya yapılan göçlerin sayılarının karşılaştırmasının, F. Almanya'daki toplam Türk sayısının iniş-çıkışları, doğrudan doğruya Türkiye'deki sosyo-ekonomik ve sosyo-politik değişkenlere bağlı olduğunu gösterdiğini vurgular. Göçün gerçekleşmesindeki asıl nedenlerin Türkiye'de olduğunu belirterek, Türkiye'de yaşanan çeşitli olayların, Almanya'ya göç etmek için bir nevi teşvik olduğunu vurgulamaktadır (Bkz. Turan, 1997:18).

Ortaya konulan bu iki sebepten farklı bir neden ise, eğitim amaçlı gerçekleştirilen göçlerdir. Eğitimine Türkiye'de devam etmeyip, Almanya'da sürdürmek isteyen birçok öğrenci de Almanya'ya göç etmiştir. Almanya'ya eğitim amaçlı yapılan göç günümüzde de devam etmektedir.

1.3.5. Almanya'daki Türklerin Sayıları

Türkiye'den Almanya'ya göç 60'lı ve 70'li yıllarda oldukça gözde bir hareket olmuş, hemen hemen her kesimden bu ülkeye göçler gerçekleşmişti.

“Önceleri, salt ekonomik kaygılarla getirilen ve varlıklarına geçici gözüyle bakılan bu ‘konuk işçilerin’ (Gastarbeiter) sayısı gün geçtikçe çığ gibi büyüdü; 1964'te yabancı işçi sayısı beklenilenin tersine bir milyonu, 1974'te ise dört milyonu buldu” (Kuruyazıcı, 2001:3).

Kuruyazıcı'nın da belirttiği gibi, Almanya'ya ilk etapta geçici olarak gelen yabancı işçilerin sayıları gün geçtikçe büyümüş, gelen tüm yabancıların sayısı ilk 20 yılda dört milyona ulaşmıştır.

60'lı yıllarda Almanya'ya yönelik başlayan iş gücü ithalinden sonra bu ülkedeki Türk misafir işçi sayısı da gün geçtikçe artmıştır. Türkiye'den Almanya'ya çalışmak için yetişkin yaşlarda giden bu işçilere “I.Kuşak” denmektedir.

Her ne kadar 1980'li yıllarda Alman Hükümeti tarafından Almanya'da bulunan Türk göçmenlerin ana yurtlarına geri dönmeleri için teşvik programları hazırlansa da, bu teşvik yasası beklendiği etkiyi yaratmamış ve ülkede bulunan Türk nüfusunun artmasına engel olamamıştır. Artan nüfusla birlikte I.Kuşak artık iyiden iyiye buraya yerleşmiş, burada evlenip çocuk sahibi olmuşlar ya da memleketlerinden eş ve çocuklarını getirmişlerdir. Buna göre:

“Okul öncesi veya okula başlama çağında ebeveyni tarafından yurt dışına götürülmüş olanlarla, doğrudan doğruya yurtdışında doğup, büyüyenler ‘II. Kuşak’ adını almaktadır” (Turan: 1997:8).

Almanya’ya göçün başlangıcından bu yana elli yıllık bir süreç geride kalmıştır. Bu durumda birinci kuşaktan sonra ikinci ve üçüncü kuşağında izlerini Almanya’da sürmeyi mümkün hale gelmiştir.

Son yapılan araştırmalar ışığında Almanya’da bulunan Türklerin sayısı aşağıdaki tabloda şu şekilde verilmiştir:

Tablo 1 : Almanya’da Bulunan Türklerin Sayıları

Almanya’da Toplam Türk Kökenli Nüfus	2.690.000
T.C. Vatandaşlarının Toplam Sayısı	1.760.000
Alman Vatandaşlığını Kazanmış Türkler	930.000
Oy Kullanabilen Türkler	700.000
Toplam Yabancı Nüfus	8.800.000
Türklerin Toplam Yabancı Nüfus İçindeki Oranı	% 31,0
Türklerin Toplam Nüfus İçindeki Oranı	% 3,0
Toplam Türk Kökenli Hane	690.000
Ortalama Hane Büyüklüğü (Kişi)	3,9
Türk Kökenli Girişimciler	64.600
Konut Sahibi Türk Kökenli Haneler	203.000

Kaynak: Türkische Gemeinde in Deutschland, 2009:3

1.4. Birinci Kuşak ve Göçle Birlikte Karşılaşılan İlk Sorunlar

Türkiye’den Almanya yönünde gerçekleşen dış göç, daha önceden tahmin edilmesi güç sorunları da beraberinde getirdi. Olayın başlangıcı olarak sayabileceğimiz ilk karşılaşmaları incelersek;

“Bu kuşak (I. Kuşak) Türkler Almanya’da misafir işçi denilen bir konumda bulduklarından bunların Alman toplumuna uyumları, dil öğrenimleri, barınma ve

sosyal güvenlik sorunları ilk on yıl pek fazla önem verilen konular olmamıştır” (Yalçın, 2002:54).

Yalçın’ın da değindiği gibi başlangıçta geçici bir hareket olarak algılanan ve sonradan kalıcı bir şekle dönüşen “misafir işçilik” durumu, ilk yıllarda fazla dikkat çeken bir olay olmasa da, daha sonraları ana yurtlarından uzakta çalışmak zorunda olan yurttaşlarımızı büyük sorunlarla karşı karşıya bırakacaktır. Almanya’daki siyasi otoriteler de aynı biçimde olaya geçici gözle baktıklarından her hangi bir önlem almamışlardır. Ancak ilk on yılın sonunda, geçici görünen durumun kalıcı olmaya başlamasıyla ortaya çeşitli zorluklar çıkmıştır.

“Büyük kente gelmenin ötesinde, alışık olduklarından çok farklı bir dünya ile karşılaşmışlardı. Bu ilk karşılaşmada Türkiyeli işçilerin büyük bir “kültür şoku” yaşadığı kuşkusuzdur. Ne dilini anlıyorlar birlikte yaşamak ve çalışmak zorunda oldukları insanların, ne de yasalarına akıl erdirebiliyorlardı. Karşılaştıkları zorlukların da üstesinden gelebilmek için önceleri birbirlerine sarıldılar, içlerine kapalı küçük topluluklar oluşturdular” (Kuruyazıcı: 2001:5).

Türkiye’den Almanya’ya gelen misafir işçilerin çoğunluğu kırsal kesimden kente gelmenin sonucu olan çeşitli zorluklarla karşılaşıyorlardı. Daha önce ülkelerinde, köylerinde büyük kente dahi gitmemiş olan birçok yurttaşımız, doğrudan Avrupa’nın en gelişmiş ülkelerinden biri olan Almanya’da kendilerini bulmuş ve dolayısıyla buna alışmakta oldukça zorlanmışlardır. O zamana değin ana yurtlarında daha önce görmedikleri modern yapılar ve gelişmişliklerle karşılaşan yurttaşlarımız Kuruyazıcı’nın da değindiği gibi bir “kültür şok”una maruz kalmışlardır.

Kırsal kesimden gelişmiş bir Avrupa ülkesinde yaşamak durumunda kalan Türkiyeli işçilere, tüketim toplumunun hızlı yaşamı, konuşulan dil, kısacası her şey yabancıydı. Dillerine, yaşam tarzlarına ve kültürlerine yabancı oldukları yeni bir ülkede yaşayan misafir işçiler, bütün bu yeniliklere uyum sağlamaktan ziyade, genelde kendi içlerine dönük bir yaşam sürdürmeyi tercih ettiler (Bkz. Kuruyazıcı: 2001:5). Geldikleri bu ülkede hiç tanımadıkları bir kültürle karşı karşıya kalmışlardı. Bunun bir sonucu olarak;

“Bir yandan vatanlarını terk etmiş olmanın, öbür yandan kendilerine her yönden yabancı bir ülkede işçi olmanın, yasalarını, dilini ve çalışma / yaşama alışkanlıklarını bilmedikleri insanlarla birlikte yaşamının zorluklarından derin yaralar alıyorlar, çoğunlukla çevrelerine yabancılaşıyor, her geçen gün daha çok kendi içlerine kapanıyorlardı” (Kuruyazıcı: 2001: 19).

Görüldüğü gibi yepyeni bir ortamda hayatlarını sürdüren Türk işçiler, buldukları ortama uyum sağlayamamışlardı. Buna ek olarak bu duruma hem Almanlar hem de

işçiler geçici bir durum gözüyle baktıkları için her hangi bir çözüm arayışında bulunmamışlardı. Öyle ki gelenler, Almanlar tarafından konuk olarak nitelendirilerek, onlara bu ülkede geçici olduklarını iyiden iyiye hissettiriyorlardı. Kendilerini ‘gurbetçi’ olarak tanımlayan Türk işçilerinin de tüm amacı, yeterince birikim yapıp ana yurtlarına bir an evvel dönmektir. Alman toplumu da onlara uyum sağlamayan, Alman toplumunun alışkanlıklarını benimsemekten kaçınan bu misafir işçileri dışlıyor, beraberinde getirdikleri öz kültürlerini ciddiye almayıp, ülkelerindeki konumlarına geçici gözle baktıkları “misafir işçi” kavramının gün geçtikçe “yabancı” kavramına dönüşecek bir izlekte yol almasına göz yumuyorlardı (Bkz. Kuruyazıcı, 2001:5).

Türk işçiler sadece farklı kültürlerin karşılaşmasından kaynaklanan sorunlarla boğuşmamışlar, ekonomik sorunlarla da boğuşmaya başlamışlardı.

“Yabancılar yeni geldikleri, dilini, kültürünü, yaşam koşullarını, hukuki düzenini, ekonomik, politik yapısını bilmedikleri bu ülkede o güne değin hiç karşılaşmadıkları yeni sorunlarla karşılaştılar, bunlara beraberlerinde getirdikleri kendi kültürel, ekonomik sorunları da eklendi” (Oralış, 2001:36).

Almanya’ya çalışmaya gelen ilk kuşak misafir işçiler; ağır sanayi, inşaat ve madencilik sektörlerinde yoğun bir şekilde çalışan ve yaptıkları işler bazında yerli ve diğer yabancı işçilerin çalışmak istemedikleri ağır ve tehlikeli işlerde çalışmaktaydılar. Ancak tüm bu ağır çalışma şartlarına rağmen işçilerimiz en düşük ücret dilimi üzerinden çalışmakta ve gelirlerini arttırabilmek için fazla mesai yapmak, gece vardiyasına kalmak, tatil günleri çalışmak zorunda bırakılmaktaydı. (Bkz. Turan, 1997:50, Sesselmeier, 2007:37).

Almanya’ya çalışmak için giden bu ilk kuşak, bu ülkede çalışılabilecek en ağır işlerde çalıştırılmışlar, ucuz iş gücünün de sağlanmasıyla bir anlamda da bu işçiler aracılığıyla Alman ekonomisinin güçlenmesine yol açmışlardır. Ünlü Alman gazeteci Günter Wallraff, 60’lı yılların sonunda kılık değiştirip kendisini ‘Türk misafir işçi’ olarak tanıtarak, yaklaşık 5 yıl boyunca bu kılıkla ‘misafir işçi’lerle birlikte yaşamış, onlarla aynı işlerde çalışmış ve bunun sonunda da ‘misafir işçilerin’ sorunlarını ‘En Alttakiler’ (Alm. Ganz Unten) kitabıyla birinci elden şöyle aktarmıştır.

“Genel olarak yabancı işçiler en elverişsiz yerlerde çalışıyorlar. Yalnız yaptıkları işlerin en kirli işler olması değil sorun. Daha önemlisi, bu işleri saatlerce sağlığa zararlı bir duruş biçiminde, sürekli eğilip kıvrılarak yapmak zorunda olmaları. [...] Yıgınsal işsizlik artıyor ama, işletmeler buralarda çalışacak Alman bulamıyorlar hâlen. Maden ocakları, demir-çelik işletmeleri, yol müteahhitleri, otomobil

fabrikaları, doklar, kimya endüstrisi yabancı işçilere öylesine bağımlı ki, sık sık hastalanmalarını da göze almak zorunda kalıyorlar” (Wallraff, 1986:149).

Bu ağır çalışma koşullarının yanı sıra, Türk işçiler çeşitli uyum sorunları da yaşamış, Almanlar tarafından da çoğu zaman pek de hoş olmayan şekilde karşılanmışlardı. Alman toplumundan birçok birey, Türk işçilerin Alman toplumuna uyumu konusunda oldukça sert bir tutum sergiler. Alman toplumunun bu tutumuna örnek olarak, Wallraf, Türk işçileriyle bir maden ocağında yaşananları şöyle aktarıyor;

“Bir keresinde Alman işçilerin elebaşlarından birinin, Alfred’in, Türk arkadaşlar aralarında Türkçe bir şeyler konuştular diye öfkelenip bağırmasına tanık oluyorum: < Almanca konuşsanıza be! Burası Almanya, bu ülkede Almanca konuşulur, anlaşıldı mı? O Allahın belası dilinizi de inşallah yakında gider, o Allahın belası ülkenizde konuşursunuz!>” (Wallraf, 1986:99).

Görüldüğü üzere Alman toplumundaki birçok birey Türklerin bu ülkedeki varlıklarından rahatsızlık duymakta, onları kendi dillerini konuşmaya zorlamaktadır. Her ne kadar bu tutumu tüm Alman toplumuna mal etmek bir yanılğı olsa da, bu ülkeye çalışmak için giden birçok Türk misafir işçinin buna benzer davranışlarla karşılaştığı bilinmektedir. Buradan yola çıkarak, Alman Toplumunun da buraya gelen yabancı işçiler üzerinde olumlu bir yaklaşım sahibi olmadıklarını söyleyebiliriz.

Ancak diğer yandan Almanların da ‘yabancı’ ile karşılaşmanın getirdiği sorunları yaşadıklarını belirtmemizde fayda var. Çeşitli ülkelerden oldukça fazla sayıda, farklı kültürlere ait bu insanların ülkelerine gelişiyle Almanların da tıpkı misafir işçiler gibi uyum sağlamakta güçlük çektiklerini gözlemleyebiliriz.

“Kendi dillerini, dinlerini, yaşama ve yeme alışkanlıklarını, düşünme biçimlerini de birlikte getiren bu insanlar Almanlar için yepyeni bir dünya oluşturuyordu ve Almanlar “yabancıların baskısı”nı üzerlerinde hissediyorlardı” (Kuruyazıcı, 2001:4).

Buna göre bir tarafta yeni bir ülkeyle, yeni bir kültürle karşılaşan misafir işçiler bulunurken, öbür yanda ülkelerinde farklı ülkelere gelmiş, farklı kültürlere ait gruplarla karşılaşan Almanlar bulunmaktaydı.

Almanlar, özellikle Türkiye ve İran gibi Müslüman ülkelere gelen işçilere hiç alışık değildi. Çünkü bu iki ülkeden gelenlerin durumları İtalyanlar, Portekizliler, İspanyollardan çok daha farklıydı. Sorun olarak görülen ve önemli bir fark arz eden şey, onların başka bir dinden gelmiş olmalarıydı. Bu yüzden aralarında ilk ilişkilerin kurulmasında oldukça zorluk yaşandığını söyleyebiliriz.

“Önceleri Türk işçiler büyük ilgi ve merak uyandırdıysa da Almanlar, kendilerinden farklı olan bu insanların daha geri bir kültürden geldiğini düşünüyorlardı” (Kuruyazıcı, 2001:4).

Kuruyazıcı'nın da belirttiği gibi, başlangıçta Türkiyeli konuk işçilerin farklılığına olan ilgi, daha sonraları onların kendilerine benzemeleri, bir anlamda Alman toplumuna uyum sağlamaları gerektiği fikrine dönüşecekti. Göçün ilk yıllarında karşılaşılan, başka bir deyişle birinci kuşağın yaşadığı bu problemler genel olarak kültürel uyumsuzluklar olarak da adlandırılabilir.

1.4.1. Birinci Kuşak ve Sosyalleşme Sorunu

Anayurtlarından çıkıp Almanya'ya çalışmaya gelen misafir işçiler daha önce de belirttiğimiz gibi, 'geçici' bir süreç olarak algılanmıştı. Ancak daha sonraları, iş gücü ithalinin devam etmesi ve daha evvel gelenlerin de halen Almanya'da kalmaları, bu sürecin 'geçici' olmaktan ziyade 'kalıcı' bir durum olduğunu iyiden iyiye ortaya koymuştur. İlk gelenler geri dönmeyip, aksine memleketlerinde bıraktıkları eş, çocuk ve akrabalarını da yanlarına almışlar ya da Almanya'da evlendikten sonra çocuk sahibi olmuşlar ve böylece yeni bir kuşak yani "ikinci kuşak" sahneye çıkmıştı. Çalışmamızda öncelikle birinci kuşağın sorunlarına, daha sonra da ikinci kuşağın yaşadığı sorunlara değinmek uygun olacaktır.

Birinci kuşağın yaşadığı sorunlar konusuna İsviçreli yazar Max Frisch; "iş gücü istemişlerdi, ama insanlar geldi. Gelenler ülkedeki refahı bozmuyorlardı, tersine refahın sürdürülebilmesi için gerekiydiler. Ama buradaydılar işte" tespitiyle yaklaşıyor, I. Kuşağın durumunu oldukça çarpıcı bir biçimde yorumluyordu. Frisch'in kullandığı "insanlar" vurgusu ile ortak yaşam konusunda önemli bir faktör olan 'kültür'e gönderme yapmakta olduğunu söyleyebiliriz. Gelenlerin yalnızca iş gücü açığını kapatmakla yükümlü kişiler olmadığını, aksine insan faktörü, dolayısıyla kültür faktörünü de değerlendirmeye alarak farklılıkların algılanma biçimine önemli bir atıfta bulunur Frisch. Gelen bu misafir işçilerin nasıl tanımlanacağını da "Konuk işçi mi bunlar, yoksa yabancı işçi mi? Ben ikincisinden yanayım. Onlar, kendilerinden çıkar sağlamak için hizmet ettiğimiz konuklar değiller ki, çalışıyorlar, hem de yaban ellerde [...] Bundan dolayı suçlamıyoruz onları. İş gücü istenmişti, ama insanlar geldi" diyerek açıklıyor ve gelen misafir işçilere karşı alınacak tutumun ılımlı bir tutum olması gerektiğini vurguluyordu (Frisch, 1991:14).

Frisch'in gelen işçiler üzerine yaptığı bu tespitin, başlangıçta Alman toplumu tarafından hayata geçirilemediğini ve sorunlara karşı tutumlarının duyarsız olduğunu söyleyebiliriz. Alman toplumunun bu yaklaşımından sonra da sorunlar biçim değiştirmiş ve daha önceden hiç tahmin edilemeyecek yerlere ulaşmıştır.

Alman Toplumunun I.Kuşak misafir işçilerimizden beklentileri çok farklıydı. Onlardan, geldikleri bu yeni ortama koşulsuz bir biçimde uyum sağlamaları bekleniyordu. Kuruyazıcı konuya şöyle yaklaşıyor;

“Burada yabancılardan beklenen, açıkça dile getirilmese de, uyum (entegrasyon) sağlamalarından çok, kendi kimliklerinden ödün vererek “ Almanlaşmalarıydı. Bu ise Alman kültürüne “asimile olmak” demekti, yani iki farklı kültürün karşılaşması sonucu kurulan ilişki, birinin öbürünü içinde eritmesi gerçeğine dayandırılıyordu” (Kuruyazıcı, 2001:4).

I. Kuşağın uyum konusunda böyle bir talebi yoktu, onlar kendi kültürlerinden memnun olduklarını her fırsatta dile getiriyor, “Almanlaşmak” istemiyorlardı. Yaşamlarını Almanya'nın belirli bölgelerinde topluluklar halinde ve kendi kabuklarına çekilerek öz kültürleriyle sürdürmeye çalışan I. Kuşaktan asimile olmaları elbette beklenemezdi. Onlar, kendi kültürlerinden memnun ve ısrarlı biçimde kendi kültürlerinin savunucuları olarak belirli bölgelerde, belirli gruplar halinde yaşayan kimselerdi.

Almanya'da Almanca yazan Türk yazarlardan Zafer Şenocak duruma şöyle yaklaşmaktadır;

“İş gücü olarak çağrıldı bu insanlar Almanya'ya. Burada bulunmalarının birinci nedeni ekonomik. Almanya bir göç ülkesi değil. Öyleyse bu insanlar burada konuk. Ama bu konukluk uzadıkça ev sahipleri bundan kaygılanıyor [...] İş gücü demek yedek parça demek değil. Onlar birer insan. Geçmiş bir tarihleri, kendilerine özgü bir dünyaları ve kültürleri var” (Şenocak, 1986:65).

Alman toplumu ve politikaları, Şenocağın da belirttiği gibi konuk işçilerin kendilerine özgü olan kültürlerini çoğu zaman görmezden gelmiş, kültür farklılıklarından ötürü ortaya çıkabilecek durumları pek önemsememiştir. Buna bağlı olarak başka bir ülkeye gelip çalışmaya başlayan, ancak bu sırada çeşitli kültürel nedenlerden ötürü uyum sorunu yaşayan birinci kuşak, ana yurtlarından beraberlerinde getirdikleri örf, adet, gelenekleriyle ve kimlikleriyle kendi içlerine kapanık bir hayat sürdürmeyi seçmişlerdi.

“Göçmen stratejisi, göçün ilk yıllarında kentsel mekândan izole olarak ikamet eden ve ‘gurbet’ psikolojisini üzerinde taşıyan misafir işçilerin sürekli geri dönüş düşüncesiyle oluşturdukları bir stratejidir. Göç etmek hayli zor bir deneyimdir.

İçinde yaşanılan ve alışık olunan kültürün, toplumun, geleneklerin, dilin, folklorun ve toprağın terk edilmesi zordur insan için. Zincirleme göç ile gelen ve çoğunlukla erkek olan misafir işçiler, kendilerine oldukça yabancı olan yeni mekânlarda varlıklarını sürdürebilmek için, hemşerilik ve akrabalık bağları ile enformal bir dayanışma ağı kurmuşlar ve sürekli birbirlerine tecrübelerini aktarmışlardır”(Kaya, 2000:51-52).

Kaya'nın da belirttiği gibi, I. Kuşak, gerek devlet eliyle misafir işçilere tanzim edilmiş bölgelerde, gerekse Almanya'nın büyük sanayi şehirlerindeki seçtikleri belirli bölgelerde gruplar halinde yaşıyordu. Söz konusu tutum bizlere misafir işçilerin bir “gettolaşma” sürecinde olduğunu gösteriyor. Ancak bu durum, onları Alman toplumuyla yaşanacak muhtemel sorunlardan uzaklaştırmamaktaydı. Artık yavaş yavaş, bu işçiler “misafir işçi” olarak adlandırılmaktan çıkıp, “yabancı işçi” olarak adlandırılıyorlardı. (Bkz. Oraliş, 2001:39) Misafir işçilerin mevcut tutumları, Alman toplumunun yaklaşımına bakıldığında zaman oldukça doğal karşılanabilir. Misafir işçilerin sahip oldukları değerler, onları toplumda var edecek olgulardı. Buna göre;

“Yurtdışında yaşayan ve sıla özlemiyle dengelerini kaybeden yabancılar ancak kendi benlik ve kimlikleriyle ve kendi kültürleriyle sorunları çözebilirler ve uyum sağlayabilirler”(Baytekin, 2008:119).

Birinci kuşak, her zaman bu duruma kendi öz değerlerine sahip çıkarak yaklaşmış ve öz değerlerinin korunmasıyla ancak gerçek ‘uyumun’ gerçekleşeceğini savunmuştu.

Tüm bu olanlardan sonra dünyada ve Almanya’da patlak verecek olan ekonomik kriz ve dolayısıyla Avrupa’da yaşanan işsizlik, misafir işçilerin buldukları konumun biraz daha farklılaşmasına, onlara karşı mevcut bakış açısının değişmesine yol açacaktı.

“İlk kez 1955 yılında Almanya- İtalya arasında imzalanan iş gücü sözleşmesiyle başlayan işçi akını, 70’li yılların başında Almanya’nın işsizlik, ekonomik kriz gibi nedenlerle kendi başına aldığı bir kararla durduruldu, ‘yabancı işçiler’ ülkenin gündeminde önemli bir ‘sorun’ olarak görülmeye başlandı. Bundan böyle 70’li yıllarda ‘konuk’ olmanın yanı sıra ‘yabancı’ olarak da görüp algılanır” (Oraliş, 2001:36,37).

“Sorun” olarak görülmeye başlanan misafir işçiler artık misafir olmakla beraber Almanya için “yabancı” da olmuşlardı. Bunun bir sonucu olarak uyum süreci oldukça zor bir dönemece girmiş ve istenilen düzey hiçbir zaman yakalanamamıştı. Aksine misafir işçilerin geri dönmeleri için çeşitli teşvik yasaları çıkarılmış, onların Almanlar tarafından (toplumun geneli olmasa da) hala istenmeyen kişiler olduğunu çıkarılan yasalar ışığında söyleyebiliriz.

“1982 yılında Hristiyan Demokratların (CDU) iktidara gelmesi ile birlikte “yabancılar sorunu” ülkenin öncelikli sorunlarından biri olarak görülmeye başlandı. Bu doğrultuda göçmen işçilerin sayısının kontrol edilmesine, işçilerin geri dönüş süreçlerinin özendirilmesi için gerekenin yapılmasına çalışıldı. Bu dönemde çıkarılan yasalara göre, Alman normlarına, geleneklerine ve yasalarına uyum sağlayamayan yabancıların ülkelerine geri dönmeleri için teşvik programları oluşturulacak, yeni işçilerin gelmesi büyük ölçüde kısıtlanacaktı. 1983’de çıkarılan bir yasa ile 30 Ekim 1983 ile 30 Haziran 1984 tarihleri arasında Türk işçilerinin geri dönmeleri durumunda kendilerine 10.500 Mark, ayrıca reşit olmayan her çocuk için de 1.500 Mark tazminat verilecekti”(Kuruyazıcı, 2001:6).

Alman hükümetince çıkarılan bu yasalarla birlikte ana vatanlarına dönmeyip de burada kalan Türklerden uyum sağlamaları bekleniyordu. Uyum sağlayamayan kişilerin de memleketlerine geri dönmeleri için çeşitli teşvik yasaları çıkarılıyordu. Uyum, başka bir deyişle “entegrasyon” konusunun hala tartışıldığı bu günlerde başarının istenilen düzeyde olmadığını görmekteyiz. Öyle ki Alman Başbakanı Angela Merkel, medyada yer alan demeçlerinde “entegrasyon” konusunda sınıfta kaldıklarını itiraf etmiştir. Çözüme bugün bile hala uzak kaldığını görebiliriz. Bu olay Alman Toplumunun başlangıçtan bu yana belirli bir göç politikasının olmayışının bir sonucu olarak da algılanabilir. Çünkü Almanya kendini göç ülkesi olarak tanımlamamış ve bundan ötürü yaşanabilecek sorunları göz ardı etmiştir, oysa Almanya bugün göçün bir sonucu olarak çok kültürlü bir topluma sahiptir.(Bkz. TGD, 2009:4)

Tüm bu olayların yanı sıra, birinci kuşak artık ana yurtlarına da “yabancılaşmış”, onlara, ana yurtlarında Almanya’ya çalışmaya gidenler için yeni bir deyim üretilmiş ve “Alamancı” olarak anılmaya başlanmışlardı. Bu beklenmedik durumda kendilerine bir yaşam alanı arayan misafir işçiler, geri dönüş umutlarını ileri bir tarihe erteleyip, ikinci kuşağın da Almanya’da büyümesine göz yumacaklardı.

1.5. İkinci - Üçüncü Kuşak ve Alman Toplumunu

1960’larda Almanya’ya çalışmak üzere gelen misafir işçilerin bu ülkedeki konumlarının geçici olmadığı, bilakis burada kalıcı oldukları zamanla anlaşılmıştır. İlk gidenler ana yurtlarına dönmek yerine, daha evvel yanlarında getirmedikleri, ana yurtlarında bıraktıkları yakınlarını yanlarına alacak ya da Almanya’da evlenip burada yeni bir kuşağın ortaya çıkmasına zemin hazırlayacaktı. Bu yeni ortamda artık tek başlarına değillerdi, burada aile kurmuşlar ve yeni bir neslin ataları olmuşlardı. Böylece yeni bir nesil kendini göstermeye başlamıştır Almanya’da.

“Okul öncesi veya okula başlama çağında ebeveyni tarafından yurt dışına götürülmüş olanlarla, doğrudan doğruya yurtdışında doğup, büyüyenler ‘II. Kuşak’ adını almaktadır” (Turan, 1997:8).

60’lı yıllardan bu yana gerçekleşen göç olayı ardından, burada yeni bir oluşumun ortaya çıkması yaşanan yoğun göç sonrası doğal bir süreç olarak adlandırılabilir. Yetişkin yaşlarda ülkeye gelen birinci kuşak ve burada doğup büyüyen ya da çocuk yaşlarda buraya getirilen ikinci kuşak arasında çeşitli farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılıklardan biri de, birinci kuşağın Almanya’ya bakışıyla ikinci kuşağın aynı olmamasıdır.

“Birçok ülkeden gelen yabancılar otuz yılı aşkın bir süredir orada doğan ya da yetişen çocuklarıyla birlikte, konuk diye geldikleri bu ülkeye yerleşmişler, orali olmuşlardı. Onların ikinci ya da üçüncü kuşak adı verilen çocukları, gurbeti kendilerine yurt edinmişler” (Oralış, 2001:39).

Atalarından farklı olarak ikinci ve üçüncü kuşak Almanya’yı bir ‘yurt’ olarak algılar. Almanya’da doğan ya da çocukluk çağlarında buraya gelen ve II. Kuşak olarak adlandırılan bu yeni nesil, Almanya’daki diğer yaşlılarıyla birlikte aynı okullarda okuyor, aynı oyunları oynuyor kısacası aynı sosyal alanları paylaşıyordu. Bu paylaşım birinci kuşağın Alman toplumuyla olan paylaşımlarından daha farklıdır. Almanya’ya ilk gidenlerin sorunlarıyla ikinci kuşağın sorunlarının bu doğrultuda değişmesi bu paylaşımın bir sonucudur diyebiliriz.

Birinci kuşak ile ikinci kuşak arasındaki önemli farklardan bir diğeri de, ikinci kuşağın Almancaya olan hâkimiyetinin olduğunu söyleyebiliriz. İkinci kuşak mensubu Özdemir’in “Suebya’da³ doğdum, orada büyüdüm. Suebce⁴, anadilimin yanında duyduğum ilk dildi- tabii ki annemle babam benimle Türkçe konuşuyorlardı. Bütün arkadaşlarım Suebce konuşuyordu, okulda konuşulan dil de Suebceydi” sözleri bizi ikinci kuşağın başlangıçtan bu yana yaşadığı çift-dillilik konusunu göstermektedir (Özdemir, 1999:14). Toplumdaki kaynaşma ve uyum için olmazsa olmaz olarak görülen bir olgunun da o toplumda konuşulan diline hâkimiyet olduğu düşünülürse, birinci kuşak ve sonraki kuşakların yaşadığı problemlerdeki değişkenliğin, bu yeni kuşağın dile olan hâkimiyetinden kaynaklanabileceğini söyleyebiliriz.

³ Almanya Baden-Württemberg Eyaleti dolaylarında bir bölge. (Svabya olarak da bilinir.)

⁴ Suebya bölgesinde konuşulan Almanca’ya ait bir ağız. (Alm. Schwäbisch)

II. Kuşak, anne-babalarından farklı olarak, kendisini birçok alanda daha iyi ifade edebilmiştir. Onlar, günlük hayatta Alman toplumuna ayak uydurabilmişlerdir. Giden ilk kuşağa nazaran Alman toplumu içerisinde diyaloga daha açık olan bu kuşak Grave ve Orhan'ın yaptığı değerlendirmeye göre şöyle bir tablo çizmektedir;

“Genel olarak ikinci kuşak ebeveynlerinden daha güçlü bir biçimde haklarını savunur ve asimile olmak zorunda olmadıkları konusunda da ısrarcıdırlar. Kendilerini Berlin’de tıpkı diğer Alman kökenli Berlinliler gibi evlerinde hissederler: onlar gibi burada doğmuşlar ya da en azından burada büyümüşlerdi” (Grave;Orhan, 2008:36).

Tüm bu gelişmelerden sonra, söz konusu yeni nesil her ne kadar kendini evindeymiş gibi hissetse de, Alman toplumuyla aralarında bir takım problemlerin yaşanmasını engellemeyecekti. Sözü edilen genç kuşak, burada büyümüş olsa bile, genelde ilk gidenler tarafından büyük şehirlerde kurulan kendi içine kapanık bir yapıya sahip olan göçmen mahallelerinde yaşamaktaydı. Ailelerinden aldıkları gelenek, görenek, örf ve adetleri bir tarafta, gündelik yaşamda içinde buldukları Alman toplumunun sunduğu olanaklara ve Alman yaşatlarının yaşadığı yaşam biçimine sahip olmak istemekteydiler (Bkz. Tapan, 2001:99). Mahallelerinde ya da evlerinde neredeyse tamamıyla öz kültürleriyle iç içe yaşamalarına rağmen, sosyal yaşam alanlarında çoğu zamanı Almanlarla birlikte geçirecekler, Almanlarla birlikte eğitim görecektirler. İkinci kuşağın bu konumu, onların iki farklı kültür arasında kurulabilecek muhtemel diyalogun aracıları, bir başka deyişle “köprü” olarak nitelendirilmesine zemin hazırlayacaktı. Onlar, öz kültürlerini reddetmiyorlardı. Alman toplumunun yaşam biçimi ve ailelerinden aldıkları öz kültürleri arasında bir uzlaşma aramaya yönelmişlerdi. Bir taraftan Alman toplumunda çeşitli alanlarda sosyal yaşamda sürekli paylaşımda bulunan bu kuşak, ebeveynlerinin yanlarında öz kültürleriyle yaşayacaktı. Bu durum II. Kuşağın yeni problemlerle karşılaşmasına neden oldu. Burada en büyük problem, iki farklı kültürü aynı anda yaşayıp, kendini tam anlamıyla bir kültüre ait hissetmekte güçlük yaşamalarıdır. Bu anlamda yaşadıklarını “iki arada” (Alm. Dazwischen sein) olma duygusu olarak adlandırırılar. Onlar kendilerini ne tam anlamıyla Almanya’ya ait hissediyorlardı, ne de anayurtlarına (Bkz. Kuruyazıcı, 2001:20).

İkinci ve üçüncü kuşak yalnızca Almanya’da değil, Türkiye’de çeşitli tepkilere maruz kalıyor, kendilerini tamamıyla belirli bir yere bağlı ve ait hissetmekte zorluk çekiyorlardı. Buna göre;

“Bu gençler uzun yıllar her iki toplumda da hor görüldü, kendilerine yakıştırılan “el”, “yabancı”, “Alamancı” ön yargılarını göğüslemek zorunda kaldı. Alman ve Türk toplumlarının onları algılama biçimi gençlerin kendilerini her iki topluma da yabancı olarak hissetmelerine, nereye ait olduğunu bilememenin tedirginliğini yaşamalarına neden oldu” (Tapan, 2001:103).

Bir başka yaklaşım, Alman toplumunda ikinci kuşağın, birinci kuşağın maruz bırakıldığı sorunların aynalarıyla karşılaştıklarını ya da benzer problemlerin yaşandığını belirtir. Buna göre, Alman toplumu birinci kuşağa uyguladığı baskıların çoğunu ikinci kuşağa da uygulamıştı. Almanya’da Almanlara göre, ‘yabancı’ olmalarından ve ortaya çıkan çeşitli ekonomik sıkıntılardan dolayı, ikinci kuşak için iş bulmak neredeyse imkânsızlaşmıştır. Onlar, burada doğmuşlar, burada yetişmişlerdi ancak onlara burada yaşama olanağı verilmiyordu. Öte yandan ülkelerine dönmeleri de onlar için bir çözüm değildi. Adeta yurtsuz kalmışlardı. (Bkz. Wallraff, 1986:15)

Wallraff, ikinci kuşak için yaptığı bir tespit, ikinci kuşak misafir işçilere mensup bir misafir işçinin fikirlerini yazarak, onların nasıl hissettiklerini, ne açıdan baktıklarını bizlere şöyle aktarıyor;

“Yüksel Atasay’ın neredeyse yalnızca adı Türk. Almanya’da büyümüş. Almancayı aksansız konuşuyor. Kendisini bir Alman gibi hissettiğini söylüyor. [...] <yirmi yıl önce, ben doğar doğmaz, annemle babam Almanya’ya gelmişler. Amasyalıyız biz. Amasya’nın tam nerede olduğunu bile bilmiyorum şimdi. [...] Evde bizinkiler Türkçe konuşur. Ufak, tefek günlük konuşmalarda ben de öyle. Ama öyle önemli bir konu geldi mi, tökezliyorum. Türkçe bir gazete okurken de yarıdan çoğunu anlamıyorum. Annemle babam Türkçeyi hala çok iyi konuşuyorlar. Ama onlar da Almancayı öğrenemediler. Bana sanki Türk’ten çok Alman’mışım gibi geliyor” (Wallraff, 1986:140-142).

Almanya’da doğmuş ve burada yetişmiş bu insanlar, ne tam anlamıyla Alman ne de tam anlamıyla Türk olarak görülüyor, bunun sıkıntılarını da günlük hayatta yaşamaya devam ediyorlardı. İkinci kuşağın ‘arada kalmışlık’ duygusunu bizlere daha açık biçimde sunan Wallraff, ikinci kuşağın karşılaştığı tipik sorunlara işaret eder. Yukarıdaki bu alıntıda ikinci kuşağın kendini tanımlama sürecinde yaşadığı sıkıntıları da rahatlıkla görebiliriz. Söz konusu karakter daha önce bulunmadığı ve neredeyse hiç hatırlamadığı ‘Amasya’ ilini memleketi olarak tanımlarken, sözlerinin sonlarına doğru kendini daha çok ‘Alman’ hissettiğini söylemekten alıkoymamaktadır. İkinci ve üçüncü kuşağın yaşadığı bu tanımlanma problemi, bizi onların yaşadığı en büyük problem olan kimlik problemine götürecektir. Kendini ne tam anlamıyla Alman ne de tam anlamıyla Türk

hisseden bu kuşakların tanımlanma ve kimlik problemini çalışmamızın temel kavramı olarak ilerleyen bölümlerde tekrar ele alacağız.

İkinci kuşağın yaşadığı bir diğer problem olarak ele alınan dil problemi, Wallraff'ın yukarıdaki alıntısında da göze çarpmaktadır. İkinci kuşağa mensup bu karakter, ana dilinin ne olduğu konusunda bizlere ipucu vermektedir. Önemli konularda kendisini Almanca daha iyi ifade edebildiğini, Türkçe gazete okusa bile, birçok kelimeyi anlayamadığını ifade ederek, kendini neden daha çok Alman hissetmesinin bizlere daha açıkça sunmaktadır.

Yaşanan bu ikilem duygusu ikinci kuşak ve üçüncü kuşak gençlerin, bazı akademisyenler ve diğer araştırmacılar tarafından zaman zaman 'iki kültür arasında kalmış', 'kayıp kimlikler' ve 'dejenere olmuş' gibi terimler kullanmışlardır. Söz konusu tanımlamalar akademik çalışmalarda da çeşitli fikir ayrılıklarının doğmasına yol açmıştır. Bir kısım akademisyen yapılan tanımlamalarda, ikinci ve üçüncü kuşak için "dejenere" olmuş bir kültür yapısını işaret ederken, bir diğer kısım ise ikinci ve üçüncü kuşağın iki farklı kültürün birleşmesiyle ortaya çıkmış kendine has yapılarının onları dejenere olarak tanımlanmasına yeterli bir sebep olarak görmemektedir (Bkz.Kaya, 2000:26-27).

1.5.1. Birinci Kuşak Kuşaktan Sonraki Kuşaklara Değişen Kavramlar

Birinci kuşak ile ikinci kuşağın Almanya'da yaşadıkları şeylerin zamanla değişmesi, onların çeşitli kavramlara farklı açılardan bakmasına yol açmaktadır. 'Geri dönüş' de bu kavramlardan biridir. İkinci kuşağın güçlü temsilcilerinden ve Alman toplumunca "entegrasyon sürecini" tamamlamış bir birey olarak gösterilen Avrupa Parlamentosu ilk Türk kökenli Alman milletvekili Cem Özdemir geri dönüş ile ilgili ikinci kuşağın fikirlerini bizlere şöyle örnekler;

"Ama ikinci kuşağın 'kökleri' artık anne-babanın geldiği ülke değil. Benim gibi göçmen çocukları için 'eve dönmek' Ludwigsburg'dan ya da Bonn'dan Bad Urach'a dönmek anlamına gelirdi. Bizim için bu ülke doğduğumuz yer, vatanımız. Ve en geç üçüncü kuşak için, torunlar için, dedeyle ninenin memleketi, Ruht bölgesinde yaşayan Koslowskiler için Polonya ne kadar uzaksa o kadar uzak" (Özdemir, 1999:236).

Köklerini sorgulayan ikinci kuşak mensubu Özdemir, 'geri dönüş', 'eve dönmek' gibi bir kavramın, ikinci kuşakta, birinci kuşakta algılandığı gibi ana yurda dönmek olarak

algılanmadığını savunur. ‘Geri dönüş’ ile ikinci ve sonraki kuşakların daha çok Almanya sınırları içinde bir dönüşü algıladığını ve bununla ‘ev’, ‘memleket’ kavramının ikinci kuşak için neyi ifade ettiğini de aktarmaktadır.

Özdemir, Almanya’da doğup, büyümüş ve uyum sağlamış ikinci kuşak için söylenen ‘göçmen’ kavramına ;“ben Türk kökenli bir Alman vatandaşıyım. Suebya lehçesi bana Almancadan daha yakın geliyor, aynı şekilde Türk kökenimi de açıklamak da o kadar kolay değil. En ilerici çok kültürcülerin lügatinde yer alan “göçmen” tanımı da duruma pek uygun düşmüyor. Yürümeği severim, ama hiç göçmedim, burada doğdum” diyerek karşı çıkıyor ve kendini tanımlarken iki kültürden de harmanlanmış bir kavram olan “Anadolu Süebi” olarak tanımlıyordu (Özdemir, 1999:13). İkinci kuşağın böyle düşünmesi, onların birinci kuşak ile aralarında bir kuşak çatışması yaşamalarına neden olacak, birinci kuşak yıllar yılı bu ülkede asimile olmaktan kaçınma adına verdiği mücadeleleri, evlatlarında göremeyince, buna doğal olarak tepki gösterecekti. Ancak ikinci kuşak, ebeveynleri gibi düşünmemekte ve onlardan daha farklı bir yaşam biçimi sergilemekteydi.

“İlk kuşak göçmenlerin çocukları, onlardan daha farklı stratejiler geliştirdi. ‘Geri dönme miti’nin tam olarak ortadan kalkması ve gelişen küresel iletişim ve ulaşım imkanları, yeni kuşaklar tarafından daha farklı stratejilerin oluşturulmasını sağladı” (Kaya, 2000:59).

Almanya’ya ilk gelişlerinden bu yana hep bir ‘geri dönüş’ hayaliyle varlıklarını bu ülkede sürdüren birinci kuşak, bu yolla kendine bir yaşam alanı oluştururken, onların çocukları ve torunları söz konusu problemlerle hiç uğraşmıyor, aksine kendilerini Alman toplumunda bir birey olarak görüyordu. Çünkü onlar doğumlarından itibaren bu ülkede büyümüşler ve yetişmişlerdi. Onlar için bu ülke, yabancı bir ülke değildi, çünkü onlar burada doğup, burada büyümüşlerdi.

Bununla birlikte, ikinci kuşağın bütün bireylerinin aynı şekilde düşündüğünü söyleyemeyiz. Birinci kuşağın etkisiyle de ikinci kuşaktan birçok birey, kendi kökenine dönme eğilimi, daha dindar bir yaşam tarzı sürdürmüştür. Alman toplumunca bu kuşağa karşı sergilenen ‘yabancı’ yaklaşımı, onların ‘dışlanmışlık’ hissiyle ortaya çıkan öz değerlere daha sıkı bağlanmalarına neden olmaktadır.

“Anayasal engellere ek olarak Almanya’da genel bir göç politikasının olmaması, Türk göçmenlerin kendilerini çoğunluk toplumundan izole etmelerinde önemli bir

role sahiptir. Başlangıçtan bugüne Almanya'nın resmi politikası, 'Almanya bir göç ülkesi değildir' şeklinde olmuştur" (Kaya, 2000:47).

Yaşanan çeşitli fikir ayrılıkları ve aidiyet sorunsalının nedeni olarak çoğu kaynak Almanya'nın kendini bir göç ülkesi olarak tanımlamayıp, ülkeye gelen çeşitli kültürlere ait bu insanların, 'yabancı'(Alm. Ausländer), 'misafir işçi' (Alm. Gastarbeiter) gibi terimlerle dışlanmaya maruz bırakılmasını göstermektedir. Öyle ki, bu ülkeye göçün gerçekleşmesinden 20 yıl sonra bile, bu ülkede doğup büyüyen, bu ülkede konuşulan dile hakim, bu ülkenin gelenek ve göreneklerini tanıyan, bu ülke'deki okullarda okuyan kişilerin bile hala 'yabancı' olarak adlandırıldığını Özdemir şu örnekle açıklamıştır;

“Almanya’da doğan ya da küçüklüklerinden beri burada büyümüş olan çocukların, onaltı yaşlarında ya da daha erken bir tarihte ‘yabancılar dairesi’ne gitmek zorunda kaldıkları ve pasaportlarına yabancı damgası basıldığı dikkate alınırsa “geri çekilme” eğilimlerine şaşmamak gerek. Yabancılar Dairesine gitmek birçok genç için bazen bir şok oluyor. Çünkü ilk defa “yabancı olma” duygusuyla karşı karşıya geliyorlar – onaltı yaşlarına kadar oturma izinleri anne ve babalarınınkine bağlı, bu yüzden o zamana kadar hiç yabancılar dairesine gitmek zorunda kalmıyorlar. Onaltı yaşından itibaren oturma hakkı “ferdi” oluyor ve bu gençler ülkede doğmuş bir yabancı olarak özel bir dairede yabancı ilan ediliyor, ama kendini hiç de öyle hissetmiyor” (Özdemir, 1999:237).

Bu ülkede doğup büyümüş ve başka hiçbir ülkede uzun süre bulunmamış ikinci, üçüncü ve hatta dördüncü kuşak göçmenleri dahi 'yabancı' olarak tanımlamakta olan Almanyanın, daha da ileri gidip toplumun güvenlik sorunlarının içinde bir bölüm olarak 'yabancılar sorunu' başlığı adı altında olaya yaklaşmasını yer yer gözlemlemekteyiz (Bkz. Tekin, 2007:48).

“Sonraki kuşaklar arasında görülen fark, kazanılan Türk kültürünün Türkiye’de mi yoksa yabancı bir ülkede mi kazanıldığı sorunuyla kendisini göstermektedir. İkinci ve sonraki kuşak Türkler, yaşadıkları toplumun kültürünü ne kadar iyi kazanmış olsalar bile, o toplum içerisinde gene de yabancı konumdadırlar“(Yalçın: 2002: 55).

Almanya’da yaşayan ikinci ve üçüncü kuşak Türklere ve diğer yabancılara karşı sürdürülen bu politika, kendilerini bu ülkeye ait ya da bu ülkenin bir bireyi olarak hisseden birçok yabancı kökenli insanın ve dolayısıyla Türk kökenli ikinci – üçüncü kuşak insanın, Alman toplumuna uyum konusunda geri adım atmasına neden olduğunu söyleyebiliriz. Bu ülkede doğup büyüyen bu kişiler, bu gibi durumlarda toplumun bir bireyi olarak görülmemekte ve bu yüzden kendilerini topluma ayak uydurma konusunda geri çekmektedirler. İkinci kuşaktan birçok birey, kendini bu ülkenin bir bireyi olarak görmek istemekte ve Alman politikalarının da bu yönde ilerletilmesini talep etmektedir.

Bu bağlamda ikinci kuşağın ve ikinci kuşakla benzer sorunlar yaşayan farklı etnik kökenlere sahip olan, bu ülkede yaşamakta ve bunun için çeşitli gereklilikleri yerine getirmiş diğer bireylerde, toplumun tüm kesimleri için eşit katılım ve saygınlık talebinde bulunmaktadır. Göçmenlerin kabul edilmeyi, kale alınmayı ve saygınlığı ciddi şekilde talep ettiği göze çarpmaktadır, çünkü onların deyimiyle bu ülkeye ‘dilenci’ olarak değil, Alman toplumu tarafından istenerek, neredeyse coşkuyla karşılanarak bu ülkeye gelmişlerdir (Bkz. Özdemir, 1999:210).

1.5.2. Almanya’da Yaşayan Türklerin Günümüzdeki Durumları

Türkiye’den Almanya’ya doğru yaşanan göçün başlangıcından bu yana yaklaşık 50 yıl geçmiştir. Buraya gelen birinci kuşak ile sonraki kuşakların yaşadığı farklılıkları daha önceki kısımlarda göstermeye çalıştık. Almanya’da yaşayan Türklerin bugünkü konumlarına da kısaca değinelim. Bu bağlamda Alman toplumunun bakış açısı da önem kazanır. Alman toplumunca ülkedeki ‘göçmen’ kesime karşı çıkan çeşitli tepkiler de dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Yabancı düşmanlığı ya da ırkçılık Almanya’da çeşitli dönemlerde tırmanmıştır.

“İrkçilik ya da yabancı düşmanlığını tetikleyen en önemli etken, önemli oranda ikinci ve sonraki kuşak yabancıların buldukları toplumda aldıkları eğitim ve kültürle o toplumdaki yerli bireylerle iş ve yüksek öğretim alanlarında rahatlıkla rekabete girebilmeleri, anne-baba ve dedelerinin yapmış oldukları işleri istememelerinden kaynaklanmaktadır” (Yalçın, 2002:57).

Yalçın’ın da belirttiği gibi ikinci kuşak, anne-babaları gibi Almanlar tarafından pek rağbet görmeyen mesleklerde çalışmaktan ziyade, Alman toplumunda kolaylıkla yer edinebilecekleri mesleklerde kendilerini göstermişler ve hatta aralarından birçoğu Almanya’daki üniversitelerde yüksek öğretim görmeye başlamıştır. Ülkelerine başlangıçta yalnızca çalışmak için gelen işçilerin çocukları ve torunları artık diğer Alman akranlarıyla hemen hemen aynı statüye sahip olmuşlardı. Bu duruma Alman toplumundan çeşitli kesimler tepki göstermeye başlamıştır. Bununla birlikte Almanya’da çeşitli ırkçı gruplar ortaya çıkmış ve Almanya’da bulunan yabancılara yönelik çeşitli şiddet eylemlerinde bulunmuşlardır. Almanya’da yaşayan Türkler de bu saldırılara maruz kalmışlar ve kalmaktadır. Bilindiği gibi 1993 yılında Solingen’de bir Türk ailesine yönelik yapılan kundaklama olayı da söz konusu şiddet eylemlerine acı bir örnektir (Bkz. Yano, 2007:14).

Ancak bu tür eylemleri Alman toplumundaki her bireye mal etmek elbette yersiz olacaktır. Zira Alman toplumu ve ülkedeki diğer yabancı kökenli bireyler uzun yıllardır birlikte yaşamının gereklerini yerine getirmiş ve çok kültürlü bir toplumun ortaya çıkmasına neden olmuşlardır.

Almanya’da bulunan Türkler 1960’lı yıllarda çalışmak için buraya gelmişler ve günümüzde onların çocukları ve torunları Alman toplumunun birer parçası olmuştur. Ancak söz konusu uzun süreçte hem burada yaşayan Türkler hem de Almanlar iki farklı kültürün birleştiği noktada çeşitli sıkıntılarla birlikte farklı deneyimlerin kazanılmasına da zemin hazırlamışlardır. Diğer yandan Alman toplumu ve hükümetlerince burada yaşayan farklı kültürlere yönelik türdeşleştirme, asimile etme, eritme politikalarından kısmen vazgeçmiş, buradaki yabancıları artık farklılıklarıyla yeniden konumlandırmaya çalışarak olası sorunların önüne geçmek amacıyla çok kültürlü bir toplum projesi geliştirmeyi hedeflemişlerdir (Bkz. Oraliş, 2001:38).

Bilindiği gibi bugün Almanya’da sözü edilen Türk kökenli kişiler için ‘Mitbürger’ (Tr. Hemşeri, Yurttaş) kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Bunu çok kültürlü toplum projesinin bir sonucu olarak algılayabiliriz. Daha önceleri ‘Ausländer’ (Tr.Yabancı), ‘Gastarbeiter’ (Tr. misafir işçi) olarak tanımlanan insanlar, Alman toplumunca gün geçtikçe kabul görmekte ve burada yaşayan Türk kökenli kişileri ‘yurttaş’ olarak algılamaktadır. Almanya’da çeşitli kurumlara bakıldığında burada yaşayan birçok Türk kökenli vatandaşın önemli yerlerde söz sahibi oldukları, atalarına göre daha saygın bir konumda oldukları da gözden kaçmamaktadır. Çeşitli sanat dallarında (edebiyat, sinema, müzik), eyalet ve devlet yönetimlerinde, akademik çevrelerde ve toplumun diğer önem taşıyan organlarında Türk kökenli kişileri görmek artık şaşırtıcı bir durum olmaktan çok, alışılmış bir durum olarak görülmektedir. Elbette bugün bu duruma gelinebilmesi için oldukça fazla çaba sarf edilmiştir. Bugün Almanya’da Türk kökenli vatandaşlara bakıldığında, Alman toplumuyla bütünleşmiş, önemli alanlarda kendilerini ispatlamış olduklarını gözlemlemekteyiz. İki farklı kültüre ait bireylerin yaşadıkları onca sorundan sonra, Alman Toplumunu da çok kültürlü bir toplum olma yolunda olumlu adımlar atmıştır. Bir diğer yandan Almanya’yı ‘vatan’ olarak gören birçok Türk kökenli insanın olduğu da bilinmektedir.

1960'lı yıllarda bir göç hareketiyle başlayan Almanya'da Türk varlığı çeşitli alanlarda yeni akımların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu alanlardan biri de edebiyattır. Göç olayının başlangıcından bu yana yaşanmışlıklar, sıkıntılar bir şekilde kâğıda dökülmüş ve yeni eserlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çalışmamızın ikinci bölümünde bu gelişmelere göz atacağız.

BÖLÜM 2: ALMANYA'DA YENİ BİR YAZIN TÜRÜ VE KÜLTÜRLERARASI EDEBİYAT

2.1. Almanya'da Yeni Bir Edebiyat Türü: Konuk İşçi Edebiyatı (Gastarbeiterliteratur)

Sanayi atılımları sonucunda gerçekleşen göç olaylarıyla birlikte Almanya farklı kültürler için bir kaynaşma noktası olmuş, bu kaynaşma noktası edebiyat alanında da yeniliklerin doğmasına yol açmıştır. Öyle ki, Avrupa'ya iş göçü dolayısıyla, dünyanın çeşitli ülkelerine sığınmacı ve göçmen olarak yerleşen yabancılar, geldikleri ülke insanları hakkında bir merak uyandırmış ve bir arada yaşayacakları, aynı ortamları paylaşacakları bu kimselerle bir kültür alışverişinin önünü açmış, buraya gelen farklı kültürden insanlar da sorunlarını da bir şekilde yazına aktarmaya başlamıştır.

Vatanlarından, memleketlerinden gerek ekonomik, gerek siyasi, gerekse diğer nedenlerden dolayı ayrılmış olan kimseler, bu yeni ortamda öncelikle anavatanlarına özlemi, yeni, yabancı bir yerde yaşamının zorluğunu yazmakla başlarlar ve böylece yeni bir edebiyat türünün ortaya çıkmasına neden olurlar. “Göçmen yaşantısını benimseyen bu ilk kuşak, bir yandan da yaşantısını dışa vurma gereksinimi ile üretmeye, altında ezildiği koşulları yazmaya başlar” (Kuruyazıcı, 2001:6). Almanya'ya gelen göçmenler ve onların yaşadıkları, kendini yazın sahnesinde de göstermeye başlamıştı⁵. Sorunlar kendisini yazın alanında da göstermiş, yazın alanında da işlenmişti:

“Yabancılar yeni geldikleri, dilini, kültürünü, yaşam koşullarını, hukuki düzenini, ekonomik, politik yapısını bilmedikleri bu ülkede o güne değin hiç karşılaşmadıkları yeni sorunlarla karşılaştılar, bunlara beraberlerinde getirdikleri kendi kültürel, ekonomik sorunları da eklendi. Böylece birçok yazar, yaşadıkları bu sorunları yazıya aktarıp, tarihsel gerçekliği yazınsal gerçekliğe dönüştürerek, varolanı doğrudan metinlere yansıttılar” (Oralış, 2001:36).

⁵ Söz konusu edebiyat türüne dünya'nın çeşitli ülkelerinde, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve bunun gibi diğer yoğun göç alan sanayi ülkelerinde sanayileşmenin ve dolayısıyla göçün başladığı yıllardan bu yana sıkça rastlansa da, çalışmamızda Almanya'da ortaya çıkan biçimiyle sınırlı kalmayı tercih ettik. Bu bağlamda ‘yabancılık’, ‘memleket hasreti’ gibi kavramların yalnızca Almanya'da yaşayan farklı kökenli kişilere mahsus olmayıp, farklılıkların yaşandığı bütün ortamlarda rastlanılan kavramlardan olduğunu belirtmek durumundayız.

Oraliş'in de belirttiği gibi her şeyin yeni olduğu bir ortamda yaşamak durumunda olan 'yabancılar' yaşadıklarını yazına aktarmaya başlamışlardı. "Almanya'daki ilk örnekler İtalyanlardan gelmiş olsa da, İtalyan ve Türk yazarlar en büyük yazar grubunu oluşturmaktaydı" (Kuruyazıcı, 2001:6). Almanya'da bulunan Türk, İtalyan, İran, Portekiz vb. farklı kökenli birçok yabancı da aynı doğrultuda yazmaya başlamıştır. Burada kökenler ne kadar farklı olsa da, yaşananlar ortak şeylerdi ve bu edebiyat alanında işlenen konuların birbirine çok benzemesi sonucunu doğuruyordu. Kendilerini yeni bir hayat tarzına alıştırmaya çalıştıkları sırada yaşadıkları sorunları edebiyata yansıtarak oluşturulan bu yeni tür, başlangıçta Almanya'daki diğer yabancılar için deneyimlerin paylaşımı konusunda önemli yer sahibi olmuştur. Günlük hayatta insanların yaşadıkları konuların edebiyata yansımalarının oldukça doğal bir süreç olduğu düşünülürse, burada yeni bir yazının oluşmasının da kaçınılmaz bir gerçek olacağı söylenebilir. İşlenen konular genelde aynı çerçevede ele alınmıştır, ancak çalışmamızda Türk kökenli yazarları ve eserlerini ele alacağız.

1960'lı yıllarda Alman Toplumundaki konumlarından ötürü, yabancı bir ülkede olmanın getirdiği farklılıkları yazmakla başlayan bu yazarlar öncelikle kendi problemlerini, kendileri gibi diğer kişilere ulaştırmak istiyorlardı. Buna göre;

"Amaç, kendilerini Alman yazın çevrelerine kanıtlamaktan çok, yaşantılarını hem Alman/Türk okurlara, hem de kendileriyle aynı durumda olan öbür yabancı işçilere ulaştırmak, içine girdikleri bu yeni dünyayı, kendilerine yabancı olanı yazın yoluyla okurlara aktarmaktı"(Kuruyazıcı, 2001:6).

Henüz alışamadıkları, memleketlerinden uzak ülkede yaşadıklarını yazın sahnesine sergilemeye başlayan bu yeni yazın türünün yazarlarının, Kuruyazıcı'nın da belirttiği gibi Alman Edebiyatı içinde yer alma kaygıları yoktu. Onlar, yaşadıkları yalnızlıkları, yer yer dışlanmışlığı, ekonomik sorunları ve çalışma koşullarını dile getiriyorlardı. Genel anlamda burada yaşanan acılardan yola çıkan bu ilk eserlere de İtalyan kökenli göçmen yazar Franko Biondni 'acı çekenlerin yazını' (Alm.Literatur der Betroffenheit) diyordu (Bkz. Kuruyazıcı, 2001:19). Berlin, Duisburg, Erlangen gibi büyük sanayi kuruluşlarının olduğu şehirler ve bölgeler bu yeni yazın türündeki konuların da bölgeleriydi. Almanya'da karşılaştıkları her türlü sorunu edebiyat eserlerinde sergileyen bu edebiyat çalışmaları, aslında göçmenlerin geride bıraktıkları vatanlarıyla, bu yeni yurtları arasında çekilen zorlukları dile getirmekteydi ve konular da genelde bu çerçevede gözlemlenmekteydi. Öbür yandan Almanlar da söz konusu yeni yazın türünü

olumlu bir gelişme olarak karşılıyordu. Kaya bu yeni yazın türünün Almanya’da ele alınışına şöyle yaklaşmaktadır;

“Alman edebi geleneği, duygu ve düşüncelerini sanat yoluyla açıklayan Almanya’da yaşayan Türk asıllı edebiyatçıları Alman edebi sisteminin bir parçası olarak değil de, bir ‘Türk’ edebiyatçısı olarak tanımlayagelmiştir[...] Bu yazar ve şairler, Almanya’da oluşan ‘Gastarbeiterliteratur’ (Tr. Misafir İşçi Edebiyatı) ya da ‘Ausländerliteratur’ (Tr. Yabancı Edebiyatı) geleneğinin temsilcileri olarak görülürler. Alman toplumunun onlardan beklentisi, kendini kamusal alanda ifade edemeyen Türk azınlığın konuşan sesi olmalarıdır” (Kaya, 2000:57-58).

Bu yeni yazın türünden Kaya’nın da belirttiği gibi Alman Toplumunun beklentisi, iki farklı kültür arasında kurulabilecek bir diyalog için uzlaşma ortamını sağlaması, burada yaşayan Türk kökenli insanların sorunlarını dile getirmesiydi. Başlangıçta ve sonraları bu yazın türü her ne kadar Türk Edebiyatı için örnekler olarak sayılmışsa da, bu konuda kesin bir uzlaşma sağlanamamıştır. İlerleyen bölümlerde bu konuya tekrar değineceğiz.

2.1.1. Konuk İşçi Edebiyatında İşlenen İlk Konular

Bir taraftan yeni bir yaşam alanında yaşamanın zorluğunu hissederlerken, diğer yandan da memleketlerine karşı hissettikleri özlem duygusu bu yazarları, yaşananları ve bu güçlü duyguları edebiyat eserlerinde yansıtmaya yöneltmiştir. Şölçün’e göre bu yazın türünün ortaya koyduğu hemen hemen bütün eserlerin kaynağını göç ve göçün getirdiği gerçekler oluşturmaktaydı (Şölçün, 2007:137).

Ortaya çıkan eserlerin büyük bölümü önce Türkçe yazılıyor daha sonra Almancaya çevriliyordu, ‘yabancıların’ dilleri hala bir yabancı dildi (Şölçün, 2007:136). Türkçe ele aldıkları eserler sonraları Almancaya çevriliyordu. Söz konusu yazın türünün önemli yazarlarından Yüksel Pazarkaya buradaki birinci kuşağa şöyle yaklaşmaktadır;

“Edebiyat alanındaki gelişmeler, Almanya’da göç sürecinde yaşanan evreleri izledi. 1961 – 1971 arası geçicilik evresi olarak tanımlanabilir. Bu dönemde Almanya’da yaşayan Türkler, Almanca bilmiyorlardı, Türkçe tek dilleriydi. İşçi olarak gelenler arasında geçici bir süre için gelen yazarlar da vardı” (Pazarkaya, 2007).

Başlangıçta söz konusu yazın türünde işlenen konular Kuruyazıcı’ya göre şöyle özetlenmektedir;

“Hep bir özlem içinde yaşıyordu bu kuşak, geride bırakılanlara, köklerine duyulan bir özlemde bu. Yaşamak zorunda oldukları yeni ülkede ise her şey yabancıydı. Bir yerde “kök salmak”, “ kökleri yerinden sökülmiş olmak”, “ köklerini yitirmek”

gibi imgeler çoğu göçmen yazarın yapıtlarında karşımıza çıkıyor, bir yerden sonra da vatan arayışı ile birleşebiliyor” (Kuruyazıcı: 2001: 20).

Genel bir değerlendirmeye, kimilerinin ‘gurbet’, kimilerinin ‘yeni vatan’, kimilerinin ise ‘sürgün’ olarak değerlendirdiği bu yeni ortamda yazıla gelen yeni yazın türünde ortaya çıkan eserlerin konuları buraya göç etmiş insanları ilgilendiren, burada yaşanan sıkıntılar, memleket hasreti, yabancılık ve göç kavramlarının etrafında oluşmaktaydı. Kendilerine ‘iş sürgünleri’ diyenler vardı aralarında, çünkü büyük bölümü ekonomik koşulların dayatmasıyla bu yeni topraklara gelmek ‘zorunda’ kalmıştı. Göç kavramından çok, ‘gurbet’ kavramını benimsemişler, buraya gelişlerini bu şekilde adlandırmışlardı. Eserlerinde çeşitli kavramları da sorgulamaya başlayan yazarlar, ‘vatan’ kavramını yoğun olarak ele almaktaydı.

Sayın, bu tartışmalara şöyle yaklaşmaktadır; “ Vatan kavramı sadece bir coğrafi bölge midir? Bu bölge ile sınırlanabilir mi? Vatan aynı zamanda politik nitelikli vatan anlayışının ötesinde bir duygudur, bir özlemdir de. Kendine yabancı olmayan bir yerde kendisini evinde hissetmektir. Öbür yandan yabancı ülkeyi vatan yapan da, vatani yabancı bir ülkeymiş gibi algılayan da biziz” (Sayın, 1992:21). Özlem, yabancılık, evinde hissetme gibi anahtar kelimeler aynı zamanda bu yazın türünün başlangıçtaki konularında da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Almanya onlar için yeni vatan imgesini temsil etmekteydi, geride bıraktıkları vatanları ve yaşamak zorunda oldukları ‘yeni vatan’ arasında bocalamaktaydı bu yazarlar. Diğer taraftan da ‘yabancı’ olarak algılanmaya devam edeceklerdi.

“Almanya’daki Türk edebiyatının ilk temsilcileri, geldikleri ülkeye hep yabancı kalmışlar, yabancı gözüyle bakmışlardır. Onlar için, göç kavramından çok gurbet kavramı geçerli olmuştur” (Pazarkaya, 2007).

Pazarkaya’nın da vurguladığı gibi, kendilerini burada ‘yabancı’ hisseden ilk kuşak yazarların yazdıkları da genel olarak ‘memleket hasreti’, geldikleri ülkenin dilini bilmemekten kaynaklanan sorunları, yeni bir topluma ayak uydurmadaki sıkıntıları ve dışlanmak gibi konulardı. Bu yeni yazın’ın içeriği aynı zamanda işçi sınıfının sıkıntılarını da sıklıkla dile getirmekteydi. Fabrikalarda, işyerlerinde karşılaşılan sorunlar, işçi hakları gibi konular kendini bu edebiyat türünün içinde yoğun olarak göstermekteydi. Bu nedenle bu yazın türüne başlangıçta ‘Gastarbeiterliteratur’ (Tr. Konuk İşçi Yazını) denmiştir.

2.1.2 Konuk İşçi Edebiyatında İlk Yazarlar

Bu yazın türünün ilk temsilcileri Aras Ören, Yüksel Pazarkaya, Güney Dal, Bekir Yıldız, Habib Bektaş, Şinasi Dikmen, Fethi Savaşçı olarak sıralanabilir. Bu yazarlar Edebiyat Bilimciler tarafından çoğu zaman birbirlerinden ayrılırlar. Bunun en büyük nedeni, bu yazın türündeki yazarların bir bölümünün Almanya'ya işçi olarak gelip, daha sonra yaşadıklarını yazmaya başlamalarıyla yazın dünyasına ayak basmaları, bir diğer bölümünün ise, daha önceleri, ana vatanlarında edebiyat ile meşgul olmuş, çeşitli eserler ortaya koymuş olmalarıydı. Bu gruba ait yazarlar genel olarak Almanya'ya öğrenim görmek için gelenlerden ya da memleketlerinde yaşanan çeşitli siyasi olaylardan ötürü bir nevi sürgün yeri olarak Almanya'yı seçerek gelmiş yazarlardan oluşmaktaydı.

Hofmann bu ayrımı “aralarında gerçek manada işçilerin bulunmasına rağmen, göçmenlerin yaşadıkları acı deneyimleri topluma aktaranların en başından beri Aras Ören, Yüksel Pazarkaya gibi profesyonel yazarların olduğunu” belirterek yapmaktadır (Hofmann, 2007;196-197). Söz konusu yazarlar içinde Aras Ören, Yüksel Pazarkaya ve Güney Dal Almanya'da çalışmaya gelmedikleri için, farklı bir grup olarak algılanmaktaydı. Ancak eserlerinde işlenen konular yine göç ve göçle birlikte gelen sorunlardan uzak değildi. Diğer yanda Habib Bektaş ve Fethi Savaşçı gibi kendilerini kanıtlamışlar, bu ülkeye işçi olarak gelip, yazmaya başlayan başarılı yazarlar olarak değerlendirilmektedirler.

Bu yeni yazın türünün en önemli yazarlarından biri olan Yüksel Pazarkaya daha önce de belirttiğimiz gibi diğer yazarlara göre farklı bir yere sahiptir. Pazarkaya'yı (Aras Ören, Güney Dal haricinde) diğer yazarlar gibi çalışmak için değil, kimya eğitimi almak için, işçi göçünden daha evvel buraya gelmiş olması diğer yazarlardan farklı kılar. Kimya eğitiminin yanı sıra Alman Dili ve Edebiyatı okumuş, 1972' de doktorasını tamamlamıştır. Türk-Alman kültürleri arasında çok yönlü bir elçi olarak değerlendirilen Pazarkaya, buraya çalışmaya gelen işçiler ve Türk aydınları arasındaki ilişkileri tanımlamaktadır (Bkz.Hofmann, 2006:198). Türk işçilerini bir anlamda Alman toplumuna tanıtmaya çalışan Pazarkaya, Anadolu insanının ve dolayısıyla Almanya'ya çalışmaya gelmiş Türk işçilerinin Anadolu'ya has saf, doğal yapılarını, fabrikalardaki yüksek teknolojiye ayak uyduramamalarındaki neden olarak göstererek, 1960-68 yılları

arasında yazdığı eserlerde ana motif olarak işlemiştir (Şölçün, 2007:137). Pazarkaya yine diğer yazarlardan farklı olarak, eserlerini genelde Almanca yazmaktadır.

Bir diğer önemli yazar olarak adlandırılan Aras Ören de Pazarkaya gibi Almanya'ya çalışmak için göç etmiş bir yazar değildir. Buraya gelmeden önce, gençlik yıllarında da şiir yazıp, tiyatro ile ilgilenen Ören, Türkiye Almanya arasında adeta mekik dokumuş, sonunda 1969 yılından sonra Berlin'e yerleşmeye karar vermiştir. Kaleme aldığı "Niyazi'nin Naunyyn Sokağında İşi Ne?" (Alm. Was will Niyazi in der Naunyynstraße?), "Kâğıthane Rüyası" (Alm. Der kurze Traum aus Kağıthane), "Gurbet Değil Artık" (Alm. Die Fremde ist auch ein Haus) adlı eserlerinden oluşan 'Berlin Üçlemesi' ise edebiyat bilimciler tarafından çok boyutlu bir göç serüveni olarak değerlendirilir ve büyük bir ilgiyle karşılanır. Bu eserlerde kültürel kimlikler üzerine yoğunlaşan Ören, her ne kadar eserlerini Türkçe kaleme alsada, yapılan çeviriler aracılığıyla ve bugünün Almanya'sını eserlerindeki kurmaca dünyada oldukça iyi yansıtarak Alman yazın çevrelerine kendini kabul ettirmiştir (Bkz. Karakuş, 2001:115). Ortaya koyduğu eserlerde gerçeği göz önünde bulunduran bir dil bulmaya çalışarak Türk-Alman toplumu arasındaki ilişkiyi bire bir aktarmaya çalışmıştır (Şölçün, 2007:137).

Konuk İşçi Yazının ilk gerçek romancısı sayılan Güney Dal ise, Türkiye'de yüksek öğretimini tamamlayıp, Almanya'ya gelmiştir. Eserlerini Türkçe yazsa da, çeviri aşamasına da bizzat eşlik eden Dal, her ne kadar 30 yıldır Berlin'de yaşasa da burayı "bekleme yeri" olarak nitelemektedir (Bkz. Pazarkaya, 2007). Dal, eserlerinde 'yabancılık' kavramını alaycı bir üslupla irdeler. Güney Dal'ın 1979 da yayınlanan ilk romanı "Wenn Ali die Glocken läuten hört" (Tr. İş Sürgünleri, 1976) ve akabinde "Europastraße 5" (Tr. E5 Karayolu) eserleri büyük ilgi görmüş, çok ses getirmiştir.

Şölçün bu üç yazar için şöyle bir genel tanımlama yapmaktadır; "Başlangıç yıllarında Alman Toplumu'na arabuluculuk işlevini yerine getirerek ulaşmayı başaran yazarlar, yeni bir edebi kültürün kapılarını açmaya çalışıyorlardı. Pazarkaya'nın yanı sıra Aras Ören ve Güney Dal özellikle yabancılığın sınırlarını tanımlamaya çabalarken, bu yeni yazının en önemli yazarları olarak sayılmaktadır. Onların eserleri bu nedenle 70'li yıllarda iz bırakmıştır" (Şölçün, 2007:137). Söz konusu edilen bu üç yazar, Konuk İşçi Yazınında Şölçün'ün de belirttiği gibi çok önemli yer sahibidir.

Habib Bektaş ise bu bahsedilen diğer üç yazardan farklı olarak, işçi kökenli yazarlardandır. “Belagerung des Lebens” (Tr. Yaşamı Kuşatmak) adlı eseriyle Almanya’da edebiyat sahnesine çıkan Bektaş, eserlerinde genel olarak Almanya’da Türk işçi ve ailelerinin yaşamlarını kaleme alır. Yazarın “Hamriyanım / Kapıkule Nerede?” gibi daha sonraki yapıtlarındaki ana izleği oluşturan kültürel kimlik bunalımıdır. “Kendi kültürel çevresinden uzaklaşan bireyin, insanlar arasında olmasına karşın duyumsadığı yalnızlık, soyutlanmışlık, yazarın bu ilk yapıtının da egemen konusu” olarak vurgulayan Karakuş, “göçmenlik olgusunun” Bektaş’ın eserlerinde yoğun olarak karşımıza çıktığına dikkat çeker (Karakuş, 2001:178). Bektaş yalnızca romanlarıyla değil, aynı zamanda şiirleri, oyunları ve masallarıyla da kendine söz konusu yazın türünde yer edinmektedir.

Bu yazın türünün ilk temsilcilerinden bir diğer yazar da Bekir Yıldız’dır. 1962, 1966 yılları arasında Almanya’nın Heidelberg şehrinde Konuk işçi olarak çalışan Yıldız, yazdığı ‘Alman Ekmeği’ kitabıyla bu yazın türüne dâhil olmuş, ancak bu kitabında Almanya ve Almanlar hakkında ‘yozlaşmış toplum’ imgesiyle de negatif bir çizgi çizmiştir (Bkz. Şölçün, 2007:136).

İşçi kökenli olup da daha sonradan yazmaya başlayan bir başka yazar Fethi Savaşçı, 1965 yılında Almanya’ya gelmiş, burada çalışmaya başlamıştır. Habib Bektaş gibi kısa öykülerinde, şiirlerinde ve romanlarında işçilerin yaşadıkları ve sorunları konusu yoğun olarak rastlanmaktadır. Pazarkaya, Fethi savaşçı için ; “işinin yanı sıra bu yeni ülkedeki gözlem ve yaşantılarını şiire, öyküye yansıttı. Emekçi yazar deyiminin bir anlamı varsa, bu Savaşçı için geçerlidir” yorumunda bulunur (Pazarkaya, 2007).

Bir başka yazar Şinasi Dikmen de Almanya’ya öncelikle çalışmak amaçlı gitmiş, yazmaya da daha sonraları başlamıştır. Öykülerinde yoğun olarak kullandığı hiciv, onun Almanya’da yaşayan yabancıların sorunlarını aktarmakta kullandığı üslubu olmuştur. Titiz gözlemciliğinden yola çıkarak, içinde bulunduğu ortamı eleştiren Dikmen, “Wir werden das Knoblauchkind schon schaukeln!” (Tr. Sarımsak Çocuğunu Salıncakta Sallayacağız) ve “Der andere Türke” (Tr. Diğer Türk) eserleriyle büyük ilgi toplamıştır (Bkz. Baypınar, 2001:234-235). Dikmen eserlerinde, yalnız Alman toplumu değil, Almanya’da yaşayan Türkleri de eleştirmekte ve bunları çeşitli kabare metinleriyle tiyatrodan da sergilemektedir.

Görüldüğü gibi Almanya’da yazmaya başlayan ilk kuşak yazarlar, içinde buldukları ortamı ele alırken, genelde ‘yabancılık’, ‘dışlanmışlık’, ‘uyum’, ‘işçi sorunları’ gibi konular üzerinde durmuşlardır. Ancak yıllar geçtikçe Misafir İşçi Edebiyatının konuları farklılaşarak yeni kavramlar aranmaya başlanmıştır.

2.2. Konuk İşçi Edebiyatından Göçmen Edebiyatına

Daha öncede belirtildiği gibi, işlenen konular genel olarak bu ülkedeki yabancı işçileri ve anavatanlarından uzak kişileri ilgilendirdiği için, Almanlar bu yazın türüne ‘Gastarbeiterliteratur’ (Tr. Konuk İşçi Yazını) diyorlardı. Çünkü ortaya çıkan eserlerin büyük çoğunluğu buraya gelen işçiler tarafından kaleme alınmış ve genel olarak işçi sorunlarından bahsediliyordu.

“Başlangıçta, gerek ‘yabancı yazarlar’ın’ bir bölümü, gerekse Alman eleştirmenler –sığ bir değerlendirmeye- bu türü, yalnızca sıra, gurbet gibi izleklerin ağır bastığı, konularını yabancı işçilerin çileli yaşamından alan bir gelişme diye anlıyorlardı” (Gökberk, 2001:26).

İlk bakışta Gökberk’in belirttiği şekilde algılanan ve Alman yazın çevresince pek önemsenmeyen bu yeni yazın türü sonraları iyiden iyiye kendine sağlam bir yer edinecekti. Bu yeni yazın türünün başlangıç yıllarında Alman okur kitlesine ulaşabilen yazarlar, bu yeni edebi kültürü, arabuluculuk işlevini hissedilebilecek düzeyde anlaşılabilirlik ideali ile yazıyorlardı (Şölçün, 2007:137). Nitekim söz konusu yazın türü istenilen bu düzeye kısa zamanda da ulaşacak ve Alman okurlar tarafından da ilgiyle okunacak eserler ortaya çıkacaktı.

“Yurdumuzda “Alamancıların yazını” diye adlandırılan, Almanya’da ise ilk başta kendine “konuk işçi yazını” (Alm.Gastarbeiterliteratur) adını veren bu ilk örnekler zaman içinde çoğalacak, işlenen konular yeni boyutlar kazanacaktır” (Kuruyazıcı: 2001:6).

Kuruyazıcı’nın belirttiği yeni boyutlardaki kasıt; artık eserlerin içeriğinde yalnızca gurbette çekilen acıların dile getirilmesi olarak değil, baskın toplumca anlaşılacak, diyalog kurmak ve bu yeni vatanda yeni bir kültürel zemin hazırlamak olacaktır.

“Bir üçüncü boyut içinde devinerek yazın tarihinin alışılmış kalıplarını zorlayan bu metinlerin işlevi, yazarlarının tanımına göre, tek boyutlu düşünmeye alışmış Alman toplumunun düşünce yapısını kültürel bir çok-boyutluluğa doğru genişletmektir” (Gökberk, 2001 S. 26).

Kültürlerarası Edebiyat Bilimi'nin de amaçlarından birini oluşturan bu izlek, ortaya çıkan metinlerde kendini iyiden iyiye belli edecek ve bu yazın türünün yalnız 'Konuk işçiler' için yazılmış eserler olmadığını gösterecekti.

Diğer yandan birçok düşünür ve yazar bu yazın türünün 'konuk işçi edebiyatı' olarak adlandırılmasına tepki gösterecekti. Bu ismin 'ikinci sınıf insan' düşüncesinden yola çıktığını, ayrımcılığı ortaya çıkardığını vurgulayan yazarlar, bu alanda çeşitli tartışmaların ortaya çıkmasına, bunların bilimsel çerçevede de tartışılmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda 1985 yılında farklı ülkelerden yabancı yazarlar, Alman yazarlar, eleştirmenler ve yazın bilimciler bir araya gelmişler ve "yalnız Almanların olmayan" (Alm. Eine nicht nur deutsche Literatur) bu yeni yazını tartışmaya açmışlardı. Bu toplantının en önemli konusu ise yabancıların oluşturduğu bu yeni yazınına ne ad verileceği ve nereye dâhil edileceğiydi (Bkz. Kuruyazıcı, 2001:9).

Pazarkaya bu tartışmalar içerisinde yaptığı bir değerlendirmede, "yazın yazındır, bir sanat yapıtını belirleyen konusu değildir hiçbir zaman, ayırım yapmak, Alman okurların gözünde Almanlarla yabancılar arasında kesin bir ayırım yaratacak, bu da bizlerin bu ülkenin yazın yaşamından silinmemize neden olacak, bize düşen ise, yazdıklarımızın kalitesi ile bu dışlanmaya karşı koymak olmalıdır" diyerek 'konuk işçi yazını' tanımlamasına tepki göstermekteydi (Bkz. Pazarkaya, 1986:59-65).

Hoffman söz konusu kavram sorunsalına, "kendilerine hiçbir zaman misafir gibi davranılmayan, üstelik neredeyse hiç işçi olmayan yazarlar için tanımlanan ve küstah bir kavramdan ibaret olan konuk işçi edebiyatı tanımı, zamanla yerini göçmen edebiyatı kavramına bıraktı" sözleriyle yaklaşmakta ve konuk işçi edebiyatı kavramının ne kadar yersiz bir kavram olduğunu belirtmekteydi (Hofmann, 2006:201).

Blumentrath kavram sorunsalına Hofmann'dan farklı olarak şöyle yaklaşmaktadır:

"80'li yılların sonlarına doğru anlaşıldı ki, konuk olarak adlandırılan işçiler kalma niyetindeydi. Bu düzlemde sadece yazılanların içeriği değil, onların yaptıkları yazının da adı değişti. Küreselleşme sürecinde dünyada gerçekleşen göç hareketleri nedeniyle göçmen edebiyatı kavramı, konuk işçi edebiyatı kavramının yerini almıştır" (Blumentrath ve diğ, 2007:58-59).

Zamanla, yalnızca konuk işçilerin yazını olmaktan çıkacaktı bu yeni yazın türü. Konuları yalnızca işçi sorunları olmayacak, çok kültürlü bir toplumda yaşam konusunda okurlara büyük ipuçları verecekti. Daha önce de belirtildiği gibi konuk işçi edebiyatı

tanımlaması rahatsızlık vermekteydi yazarlara ve edebiyat bilimcilerine. Yeni bir tanımlamaya ihtiyaç vardı, bu arayış ‘Ausländerliteratur’ (Tr.Dış Ülkeden Olanların Yazını ya da Yabancı Yazını) kavramının kullanılmasına yol açtı. Böyle bir tanımlama yalnızca Almanya’da yaşayan işçileri değil, mülteci, sığınmacı, siyasi kaçakların ve bunun gibi birçok farklı nedenden ötürü Almanya’da bulunan tüm yabancı uyruklu kişilerin yazdıklarını kapsayacak şekilde kullanılmaya başlanmıştı.

“Ausländerliteratur” kavramının bir başka belirleyici özelliği ise, Almanca’yı ikinci dil olarak öğrenmiş yazarları kapsamasıydı. Ana dili Almanca olmayan ama sonradan Almanca öğrenip Almanca yazan yazarların tümü bu tür içinde sayılmaktaydı. Ancak bu tanımlamanın da uygunluğu, elverişliliği tartışılmaya başlanmıştı. Başlı başına ‘Ausländer’ (Tr. Dış ülkeden gelen, yabancı) kelimesi bile, içeriğinde ayrımcılık olduğu düşüncesiyle tepki çekmeye yeterli bir sebepti (Bkz. Photong-Wollman , 1996:37). Bu yeni kavram da bu yazın türünü temsil etmekte yetersiz kalacaktı.

Farklı kültürlerin bir araya geldiği, genel olarak göçmenlerden oluşmakta olan bu yazın türü için 80’li yıllarda yepyeni bir kavram olarak “Migrantenliteratur” (Tr. Göçmen Edebiyatı) kullanılmaya başlanmıştı. Bugüne değin kullanılan kavramlar çoğu zaman memnuniyetsizlikle karşılanmıştı. Bunun en büyük nedeni, ortaya konan kavramların ayrımcılık ve dışlama çağrışımları yapmasıydı. Gerek çalışmak için, gerek siyasi nedenlerle, gerekse eğitim için Almanya’ya yerleşen, ortak noktalarının farklı kültürlerle sahip olduğu bu yazarlar grubuna ve onların ortaya koydukları eserler için kullanılmaya başlanan “Göçmen Edebiyatı” kavramı bir üst kavram olmuştur. Bu kavram aynı zamanda ikinci ve sonraki kuşak göçmenler içinde uygun görülmüştür (Bkz. Photong-Wollman, 1996:40).

Bu yazın türüne yaklaşım konusunda ortaya konulan kavramlarda da görüldüğü gibi birbirinden çok farklı fikirler bulunmaktadır. Söz konusu kavramsallaştırmayı sosyolojik ve içeriksel bir kavramsallaştırma olarak gören Sakallı, Almanya’ya göç edip orada hayat kuran, yazın hayatına giren tüm yabancı kökenlilerin bu kavram içerisine yerleştirilebileceğinden, bu yazının başlığını Türk Göçmen Yazını şeklinde kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bunun nedenini İtalya, Portekiz kökenli bir yazar ile İran ya da Türk kökenli bir yazarın birbirleriyle yazdıklarının, konularının ve motiflerinin

farklı olacağından belirleyici bir kavram kullanılması gerektiğini belirtmektedir (Bkz. Sakallı, 2006:163-164).

Her ne kadar Almanya’da ‘yabancı’ konumda olsalar da, öz kültürlerinin farklılıkları ‘Almanya’da yabancı’ olma durumunun farklı şekillerle ele alınması, kullanılan motiflerin de doğal olarak farklı olması olağan bir durumdu.

Göçmen Edebiyatı kavramı son zamanlarda bir üst kavram olarak bu yazın türü için sıklıkla kullanılmakta ve bilimsel çalışmalar bu yönde yapılmaktadır. İtalyan kökenli olup da Almanca yazan yazarlar için İtalyan Göçmen Edebiyatı, Türk kökenli olup da Almanca yazan yazarlar ve eserleri için de Türk Göçmen Edebiyatı kavramı bu ayrımı daha belirli kılmak için bugün de kullanılmaktadır (Söz konusu ayırım İspanyol, Portekiz, Yunan, Rus vb. gibi köken belirten tanımlamalarla devam etmektedir.).

Daha önce de belirtildiği gibi “Konuk İşçi Edebiyatı” kavramından “Göçmen Edebiyatı” kavramına ulaşılan dek birçok tartışmalar yapılmıştır. Göçmen edebiyatı kavramı daha kapsamlı bir kavram olarak karşılanmakta, kullanılan diğer eski kavramlar gibi, ayrımcılık, ırkçılık ve dışlanma gibi bir algıyla algılanmamaktadır. Görüldüğü üzere başlı başına bir kavram sorunsalı ile kalmış bu yazın türü, bizzat kendi kimliğini kazanmakta zorlanmış, bu yazın türü için kullanılan kavramlar da istenileni karşılayamamıştır.

Ancak “Göçmen Edebiyatı” kavramına da son yıllarda karşı çıkanlar olmuş ve daha farklı kavramlar kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu kavramlara ilerleyen bölümlerde tekrar değineceğiz.

2.2.1 Göçmen Edebiyatında İşlenen Konular

Almanya’ya 60’lı yıllardaki göçün ardından ortaya çıkan yazın türü daha önce de belirttiğimiz gibi birincil olarak burada yaşayanların sorunlarından bahsetmekteydi. 80’li yıllar Almanya’da Almanca yazan yabancı kökenli yazarlar için adeta bir dönüm noktası olmuştur. Alman okurlara ve Alman yazın çevrelerine ulaşabilmek adına Türkiyeli yazar Habib Bektaş, Lübnanlı Jusuf Naoum, Suriyeli Rafik Schami ve Suleman Taufiq, İtalya kökenli Franco Biondi gibi yazarlar “Reihe Südwind gastarbeiterdeutsch” (Tr. Konuk İşçi Almancası Güney Rüzgarı Dizisi) adı altında bir dizi antoloji çıkarmaya başlanmıştı. Bu hareket özellikle Alman okurlar ve yabancı

kökenli yazarlar arasında bir kültür alışverişinin gerçekleşmesi adına önemli bir adım olmuştur (Bkz.Kuruyazıcı, 2001:11).

Burada doğup büyüyen ikinci kuşakla birlikte, diğer alanlarda olduğu gibi yazın alanında da bir değişim yaşandığı göze çarpmaktadır. Birinci kuşak yazarların eserlerinde “işçi sorunları” ve “sıla özlemi” en yoğun işlenen konulardı. Çünkü ilk gelenler hep bir özlem içinde yaşıyordu ya da çalıştıkları ortamdan rahatsızdılar ve eserlerine de bunlar yansımıştı.

“80’li yıllarda, Almanya’daki sosyo-politik, ekonomik koşulların değişmesi, yabancıların çocuklarının büyüyerek ya da Almanya’da okumak vb. nedenlerle giden genç kuşakların (bunlara “ikinci kuşak”, daha sonraları da “üçüncü kuşak”da denildi) yetişmesiyle, yazınsal yapıtların gerek izleksel gerekse estetik düzlemdeki yapıları değişmeye ve yabancı işçilerin sorunları daha az kaleme alınır olmaya başlandı” (Oralış, 2001:40).

İkinci kuşakla beraber başlayan söz konusu değişim, ikinci kuşak yazarların çok kültürlü bir ortamda büyümelerinden kaynaklanıyordu. Bu yazın türü toplumsal olaylara reaksiyon göstermektedir. Özellikle 80’li yıllarda artan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı gibi fikirlere karşı mücadelelerini sergilemekteydiler. ‘Yabancı düşmanlığı’ (Alm. Ausländerfeindlichkeit), kavramının yaygınlaştığı bu dönemde tepkilerini eserleri aracılığıyla ortaya koymaktadırlar.

Yazarların bu yönde ortak çalışmalarda buldukları, organize oldukları bilinmektedir. Hatta bu yıllarda Alman kökenli olmayan, yabancı yazarlar arasında Alman vasiliği olmaksızın haklarını arayan, daha iyi iletişim sağlamayı amaçlamış bir yazarlar ve sanatçılar birliği olan “PoLiKunst” (Alm. Polynationale Literatur – und Kunstverein-Tr. Çok uluslu Edebiyat ve Sanat Cemiyeti) kurulmuştur (Bkz. Şölçün, 2007:141). Polikunst Cemiyeti Almanya’da yaşayan sanatçılar ve yazarların birlik olma arayışında kurduğu ilk organizasyon olarak da anılmaktadır ve aralarında Amerikalı, Danimarkalı, Fransalı yazarlar da bulunmaktaydı. Bu kuruluşun amacı yabancı kültürleri Alman toplumuna tanıtmaya yönelik yıllıklar yayımlamaktı.

Bunların yanı sıra göçmen edebiyatı yazarları Alman okurlara ulaşma konusunda yer yer sıkıntılar yaşamış, eserlerini yayımlatma konusunda yayın evleri bulmakta sıkıntı yaşamışlardır. 80’li yıllarda Ararat Verlag, Neuer Malik Verlag, Express Edition, Edition Con gibi yayınevlerinden kitaplarını bastıran yazarlar büyük kitlelere ulaşmayı

başarmışlardı. Franco Biondi'nin Passavantis Rückkehr (Tr. Passavanti'nin Geri Dönüşü) adlı yapıtının Deutscher Taschenbuchverlag gibi büyük bir yayınevi tarafından basılmasından sonra, Rowolt, Fischer gibi yayınevleri de oluşmakta olan bu yeni yazınla yakından ilgilenmeye başlamıştır (Bkz. Kuruyazıcı, 2001:11-12). Almanya'nın hatırı sayılır yayınevlerinin de bu yazın türünden eserlere yer vermesiyle paralel olarak, Alman okurlar da dikkatlerini bu eserlerde toplamaya başlamışlardır.

İkinci kuşak daha önce de belirtildiği gibi Almanya'da dünyaya gelmiş, burada eğitimlerini almış, Alman toplumuyla iç içe yetişmiş bireylerden ya da küçük yaşlarda buraya gelip Alman toplumuyla iç içe büyüyen bireylerden oluşmaktadır. Bu nedenle bu kuşak Alman toplumunda anne-babaları gibi “yabancı” olarak görülmek, “yabancı” olarak algılanmak istemiyorlardı. Bu da hem dilsel anlamda hem de işlenen konular bakımından işlenen konuların birinci nesle göre değişkenlik göstermesine neden olmaktadır. Şölçün, ikinci kuşaktaki işlenen konuların tamamen köklü bir değişim geçirdiğini söyleyemeyeceğimizi, ancak yazınsal alanda ikinci kuşakla birlikte önemli gelişmeler olduğunu belirtmektedir (Şölçün, 2007:138). Bu açıdan bakıldığında ikinci kuşağın Almanca eserleri yazması ve Almancaya olan hâkimiyet söz konusu gelişim adına büyük rol oynamaktadır. Esselborn “özellikle burada doğan ve büyüyen ikinci ve üçüncü kuşaktaki yazarların, Alman Dili ve Edebiyatına karşı diğerlerinden farklı ve daha özel bir ilişki kurduklarını” belirterek ikinci kuşak yazarların bu alanda Alman Edebiyatı ile kurdukları bu ilişkiye vurgu yapmaktadır (Esselborn, 2007:19-20).

İkinci kuşak yazarlar ve onların eserlerinde göç ve göçün getirdiği sorunlar odak noktası olmaktan çıkmıştı. Blumentrath ikinci nesilde tematik anlamda değişimler adına, “göç ve göçün getirdiği deneyimler bu yazın türünde önemli bir rol oynasa da, bu genç kuşak eserlerinde doğrudan göçün getirdiği sorunları işlemiyordu” diyor, “göç kavramının burada doğup büyüyen yazarların ana konusu olarak betimlenmediğini” belirtiyordu (Blumentrath ve diğ., 2007:58-59).

İkinci kuşak yazarlardan Zafer Şenocak yapılan bir röportajda, göçmen edebiyatında ele alınan ‘göç’ kavramı adına, “insanların sürekli olarak iki farklı yer arasında kaldığı, göç edilen yere sürekli özlem duygusunu barındıran klasik anlamda göç kavramının artık yeni nesillerde geçerli olmadığını” belirtmiş, “bunun yalnızca yeni kuşaklar için değil, Almanya'ya ilk göç edenler içinde geçerli olduğunu” savunmuştur (Yeşilada, 2009:22).

Seksenli yıllarda kendisini gösteren ve yeni bir kuşak olarak adlandırılan bu yeni yazarlar arasında, Fakir Baykurt, Aysel Özakın gibi Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasal ortamdan kaçan yazarlar, öbür yandan buraya küçük yaşta, henüz kişilikleri oluşmadan gelenler ya da burada doğup büyüyen yazarlar bulunmaktaydı. Buraya küçük yaşta gelenler, ya da burada doğup büyüyenlerin henüz kişilikleri oluşmadan ya da zaten Almanya'da doğduklarından Türkiye ile ilgili anılarının çok derin olmayışı, bir başka deyişle Türkiye ile alakalarının yalnızca tatillerde gidilen yerler olarak sınırlandırılması, onların birinci kuşağın duyduğu memleket özlemine duymamalarına yol açıyordu.

İkinci kuşakta 'memleket' ve 'vatan' kavramları bir paradoksa dönüşmekteydi. Bu kuşak kendini ne tam anlamıyla Almanya'ya ne de Türkiye'ye ait hissediyor, kendilerini hep "iki arada" hissediyorlardı. Bu durum onları hep bir kimlik arayışına götürecekti (Bkz. Kuruyazıcı, 2001:20). Söz konusu dönemde, yazarlar içinde yaşadıkları toplumdaki çelişkileri, ilk kuşak ile aralarındaki farklılıkları ve kimlik sorunlarını dile getirdiler.

Almanya'da bulunan yabancı kökenli insanların kaleme aldıkları eserlerde, genel olarak aidiyet ve nereye ait olduklarını sorgulayan fikirler ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu bağlamda Almanya'da bulunan yabancı kökenli yazarların her ne kadar farklı kökenlerden gelmiş olsalar da eserlerinde çok sayıda ortak motifle karşılaşılmaktaydı. Chiellino, 80'li yıllara gelindiğinde özellikle 80'li yılların ikinci yarısında farklı etnik kökenlerden gelen yazarların aynı konuları işlediğini gözlemlemiş, bu durumun Alman Edebiyatı içine dâhil olma ihtiyacının bir sonucu olarak ele alınması gerektiğini savunmuştur (Chiellino, 2008:58).

Bir diğer yandan aidiyet ve kimlik üzerine yoğunlaşmakta olan tartışmalardan çeşitli sonuçlar çıkmaktaydı. Oraliş'e göre;

"Göçmen işçiler 'yabancı' diye adlandırılırken bunun ne anlama geldiğini açıklayabilmek öncelikle 'kendine özgü' olanın tanımlanmasıyla gerçekleşti. Çeşitli alanlarda kendine özgü olanla yabancı olanın farklılıkları ve ortaklıkları üzerine sempozyumlar, konferanslar yapıldı, yazılar yazıldı. Böylelikle kolektif kimliğin dışında kalan Türkler, İtalyanlar, Yunanlılar vb. farklı etnik kökene, dine, ırka sahip olanların kültürel kimlikleri bu oluşum içinde yeniden belirlendi." (Oraliş, 2001:37).

Kendini kolektif kimliğin dışında hisseden yazarlar, yabancılığın tanımını yeniden yapma eğiliminde bulunmuşlar, ‘yabancılık’ kavramını sorgulamışlardır. Almanya’ya siyasi nedenlerle sığınmacı olarak gelmiş, kendilerini sürgün’de hisseden yazarlar eserlerinde yoğun olarak memleket hasreti temasına yer vermeye devam etse de, genç kuşak yazarlar edebi faaliyetlerinde devamlı olarak bir “kimlik arayışında” bulunmuştur (Şölçün, 2007:138). Varoluşlarını sorgulayan, ‘yabancılık’ kavramını sorgularken aynı zamanda kendini tanımlamaya çalışan bu yeni nesil, ilk kuşağın işlediği konuların üzerinde pek durmamış, aksine buldukları toplumun ve öz kültürlerinin arasında gelgitler yaşayarak, bir nevi doğu-batı sentezi ortaya koymuşlardı. Burada geçici olmayan ve ebeveynleri gibi ‘geri dönüş miti’ taşımayan birey, yaşadığı toplumda ayrımcılık ve dışlanma gibi olaylardan etkilenip, kendini tanımlayabilecek kavramların peşine düşmektedir. Bu nedenle yazarlar ve eserleri bu, toplumda var olduğu yeri sürekli sorgulayan tavırlar sergilerler.

2.2.2. Göçmen Edebiyatının Aidiyet Sorunsalı

İkinci kuşak yazarlardan Zafer Şenocak, Alev Tekinay, Zehra Çırak, Levent Aktoprak, Kemal Kurt gibi yazarların ortaya koydukları eserler, bu genç kuşağın Alman diline ne kadar başarılı bir şekilde eser verdiklerine adeta birer kanıt oldu (Şölçün, 2007:140). Yeni kuşak Almancaya olan hâkimiyetleriyle edebiyat çevrelerinden övgüler alıyor, Alman okurlarca da takip edilmeye başlanıyordu. Bu onların bir önceki kuşağa göre edebiyat alanın daha çok ciddiye alındığının bir göstergesidir diyebiliriz.

Ortaya konan eserlerin Alman Toplumunu’nun da ilgisini çekmeye başladıktan sonra yapılan yeni tartışmalarda Alman toplumunun çok kültürlü bir hal aldığı, bunun bir zenginlik olarak adlandırılması gerektiği de sıkça rastlanan bir görüş olmuştur. Bu alanda yaşanan gelişmelerin heyecanla karşılandığı gözlemlenmektedir.

Bu yazın türünde ortaya çıkan eserlerin Türk Edebiyatı’na mı, yoksa Alman Edebiyatı’na mı dâhil olduğu çoğu zaman tartışma konusu olmuştur. Yazarlar Türk kökenliydi, ancak çoğu Almanca yazıyor, Almanya’daki yaşantıları ele alıyor, buradaki sorunları inceliyorlardı. Öyleyse ortaya çıkan yazın türü hangi ülkeye aitti? Yazarlar Türk kökenli olsa da sorunları Almanya’nın sorunlarıydı. Kuruyazıcı konuya şöyle yaklaşmaktadır;

“Almanca yazının içine mi yerleştirilecek, yoksa Türk yazını mı sayılacak?
Yazarların milliyetinden yola çıkarak yazdıklarını Türk yazını içinde

değerlendirenler olduğu gibi, yazdıkları dili temel alanlar da var. Yani göçmen yaşantısı sonucunda ilk kez Almanya’da kalemi eline alan ve üretimini orada sürdüren yazarları, Türkiye’de doğdular diye Türk yazınının bir parçası mı sayacağız, yoksa Almanya’da yaşıyorlar ve Almanca yazıyorlar diye Alman yazını içine mi sokacağız yazdıklarını? Şu gerçeği unutmamak gerek: Almanya’da yalnız Türkler yok, çeşitli uluslardan gelen yazarlar var ve bunların yazdıkları da kendi aralarında benzeşme gösterebiliyor. Öyleyse uluslarına göre ayırmak anlamsız” (Kuruyazıcı, 2001:10).

Chiellino ikinci dil olarak öğrenilen ve bu şekilde kaleme alınan eserler konusuna, Theodor Fontane’nin 19. Yüzyılda kaleme aldığı romanı “Çocukluk Yıllarım” ‘da (Alm. Meine Kinderjahre) gösterildiği gibi, Brandenburgtaki Huguenot’ların⁶ zamanla Almancaya hakimiyeti ve Almanlaşmış bikültürel bellekleriyle dikkat çekmekte, öte yandan Kafka, Becker, Celan gibi büyük yazarların da Almancayı ikinci dil olarak edindikleri ve yazma dili olarak seçtiklerini, sonuç olarak Alman Edebiyatı için kültürlerarası devamlılığın uzun yıllardır oluştuğunu ve aslında Alman Edebiyatında hiçbir zaman saf, tek kültürlü bir edebiyat olmadığını belirterek açıklık getirmektedir (Chiellino, 2007:51). Böyle bir yaklaşım, göçmen edebiyatındaki eserlerin Alman Edebiyatı’nın sınırları içinde yer alması gerektiğini savunmaktadır.

“Son yıllarda Alman Edebiyatında bir çeşitlilik söz konusu. Özellikle kültür şoku ve yabancılığı yaşamış, kendisine yeni bir kimlik aramış farklı kültürlere sahip yabancı kökenli yazarlar, Alman Dilinde ve Almanca konuşulan kültürel ortamlarda edebi bir tartışma başlatmıştır. Bu yeni tartışma Alman Edebiyatı için yeni vurgular oluşturmaktadır” diyen Ackermann, bu yeni yazın türünün Alman Edebiyatı için taşıdığı önemi vurgulamaktadır (Ackermann, 2002:147).

Bu yazın türü Alman Kültürü için bir zenginlik olarak algılanmakta, kültürel çeşitliliğin olumlu yönlerine göndermeler yapılmaktadır. Bugün bakıldığında, birçok düşünür Almanca yazılan bu yazın türünü Alman Edebiyatı’nın bir parçası olarak görmektedir. Konuları ve yazarların kökenleri her ne kadar Türkiye’ye yakın, Türkiye’den bahsetse de, bu betimlemeler daha çok Alman okur kitlesinin alımlamasına yöneliktir. Buna örnek olarak önemli yazarlardan Emine Sevgi Özdamar, eserlerinde öz kültüründen yola çıkarak yapıtlarını ele almasını, bunu yaparken de hedef kitle olarak Alman okurunu

⁶ 16. Yüzyılda yaşanan din reformu sonrasında Fransa’da yaşanan çeşitli olaylar sonrasında Avrupa’nın çeşitli ülkelerine göç etmek zorunda bırakılan Protestan grup. Berlin, Brandenburg’a da oldukça fazla sayıda Huguenot’in göç ettiği bilinmektedir.

gözetmesini verebiliriz. Zira söz konusu eserler Türkçeye çevrildiğinde Türkiye’de Almanya’da gördüğü kadar ilgi görmemiştir.

Aidiyet konusunda başka bir görüşse, ne tam Alman ne de tam Türk olarak adlandırılabilen bu yazın türünün, her iki kültürden bağımsız olarak “üçüncü bir alan”ın temsilcisi olduğudur. Bu duruma Kuruyazıcı, “öyleyse bir başka olasılık da değişik ülkelerden gelen, iki ülke, iki kültür, iki dil arasında, farklı bir konumda yaşayan insanlar grubunun ürettiklerini bir “ ara alan” olarak değerlendirmek, böylelikle bağımsız kılarak bir “üçüncü alan” dan (Alm. Dritter Raum) söz etmek ve buna belki de “Alman dilinde oluşan yabancılar yazını demek” şeklinde yaklaşıyordu (Kuruyazıcı: 2001:10). Farklı kültürler “üçüncü alanda” karşılaşarak yeni sentezlerin ortaya çıkmasına neden oluyor, melez bir kültürün izleri sürülüyordu. Hofmann da bu konuda, “bireylerin geldiği kültür ile toplumun oluşturduğu kültür arasındaki nesnel farklılıkların, insanların yaşadığı kültürlerarasılığı tanımlamakta yetersiz kaldığını, yaşanan kültürlerarasılığın ancak üçüncü alan ile tanımlanabileceğini” vurgulayarak yaklaşmaktadır (Hoffman, 2006: 13).

Üçüncü alanda oluşan kültürel alışmalar için bugünlerde kullanılan “Hybridität” (Tr. Melezlik) kavramı bu alanda moda bir kavramdır. Hybridität kavramının bu kullanımı, negatif bir yönelim olarak algılanmaktan çok, kültürel çeşitliliğin ve karışımın vurgulanması açısından pozitif bir yaklaşım olarak algılanmaktadır (Bkz. Mecklenburg, 2008:112). Farklı kültürlerin ve kavramların birbirleriyle belli bir alışım içinde olma durumları ortaya yeni konjonktürlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu yeni oluşumlar içerisinde ortaya çıkan karışımlar da “melezlik” olarak adlandırılmıştır.

Kültür kavramının keskin sınırlarlar içinde sınırlandırılmasına karşı ortaya çıkan bu kavramlar, modern dünyada farklılıkların ortak alanlarda, üçüncü alanlarda birleşmesinin bir sonucudur. Üzerinde durduğumuz tartışmalar göçmen edebiyatı kavramını daha sonra yeni bir kavramsallaştırmaya doğru götürecekti. Üçüncü alan ve melezlik gibi konular, homojen bir kültür anlayışına karşı çıkmıştır. Edebiyat alanında gerçekleşen bu yeni yaklaşım Göçmen Edebiyatı kavramının yerini alacak olan Kültürlerarası Edebiyat kavramının kullanılmasına neden olacaktı.

2.3. Göçmen Edebiyatından Kültürlerarası Edebiyata

Görüldüğü gibi, ortaya çıkan yazın türü artık ne işçi sorunları ne de memleket hasreti gibi konuları eserlerinde işliyordu. Kültürel farklılıklar ve kimlik arayışı gibi konular aracılığıyla bulunduğu yeri sorgulayan yazarlar, bu sorgulama sırasında yazın biliminde yeni kültürel kavramların kullanılmasına, ‘melez’ kültür yapılarından ve farklı kültürlerin kaynaşma noktası olan “üçüncü alanların” varlığından bahsedilmesine ve araştırılmasına neden olacaktı. Buna göre ;

“Seksenli yıllarda bu yazın için Migrantenliteratur (Tr. Göçmen Yazını), Migrationsliteratur (Tr. Göç Yazını) , Minoritaetenliteratur (Tr. Azınlıklar Yazını) gibi adlar kullanılmasına karşın doksanlı yıllarda yabancı olana, farklı olana verilen değerin artmasıyla Literatur der Fremde (Tr. Yabancı Olanın Yazını) ve interkulturelle Literatur (Tr. Kültürlerarası Yazın) gibi yeni kavramlar oluştuğunu görüyoruz” (Kuruyazıcı: 2001:10).

Bu yeni kavramlar bu yazın türüne verilen önemin gün geçtikçe daha fazla olduğunun birer göstergeleridir. Almanya’da Emine Sevgi Özdamar, Zafer Şenocak, Feridun Zaimoğlu, Zehra Çırak, Yade Kara gibi birçok yazar yazın çevrelerince büyük ilgiyle karşılanıyorlar, çeşitli ödüller alıyorlardu. Bu ödüller arasında Ingeborg Bachmann, Walter Hasenclever, Friedrich Hölderlin ve Adelbert Chamisso gibi ünlü Alman Düşünür ve yazarlar adına konan ödüller Almanya’da Almanca yazan Türkiyeli ve yabancı kökenli birçok yazara verilmiştir. Buna Almanların da söz konusu yazın türüne verdikleri desteklerin açık birer örnekleridir diyebiliriz.

Başlangıçta farklı olarak görülüp, kayıp olarak algılanan acı çekenlerin bakış açısı, yazarların kültürler arasında sınırları aşan bir rol üstlenmesiyle uluslar arası ve uluslar ötesi bir bakış açısıyla yer değiştirmesine neden olmuştur. Oluşan bu yeni yazın türü hiç kuşkusuz yüksek bir kültürlerarası potansiyele sahiptir (Bkz. Becker, 2007:214). Ortaya çıkan eserlerin büyük bir coşkuyla karşılanması, bu yönde yapılan araştırmaların da daha yoğun yapılmasına neden olmuştur. Kültürlerarası Edebiyat bilimine Almanya açısından bakmadan önce, kültürlerarasılık kavramına da değinmemiz gerekmektedir.

2.3.1 Kültürlerarasılık Kavramı

Kültürlerarası Edebiyat Bilimi’ni daha iyi açıklayabilmek için öncelikle “kültürlerarasılık” (Alm. Interkulturalität) kavramını ele almak gerekir. Küreselleşme ve bunun bir etkisi olarak günümüz iletişim araçlarında sağlanan büyük gelişmeler,

önceleri birbirlerinden uzak olan birçok kavramı ve birçok olguyu bir araya getirmiştir. Böyle bir ortamda farklı kültürlerin birbirleriyle etkileşim haline geçmesi ve birbirlerinden etkilenmesi kaçınılmaz bir hal almış, kültürlerin birbirlerinden etkileşimleri ve birbirleriyle iletişime geçmeleri gerçekleşmiştir. Kültürlerarasılık, farklı kültürlerin aynı ortamda bulunmasını, kültürler arası ilişkilerin felsefi ve kültürel görüş ve fikirlerini içeren bir kavramdır (Bkz.Baytekin, 2006:80). Bu bağlamda, kültürlerarasılık bir kültüre has öge ve normların bir diğer kültüre aktarılması ya da farklı kültürlerce alınması, kültürler arası geçişe verilen addır diyebiliriz

20. Yüzyıldan itibaren gelişen ve değişen dünya içerisinde, toplumların ve kültürel karşılaşmaların sık yaşandığı ortamlardaki kaynaşmalar ve kültürün kesin sınırlar içerisinden çıkmasıyla birlikte, kültürlerarasılık, çok kültürlülük ve trans kültürlülük kavramlarının kullanılmasına başlanmıştır. Baytekin'in de belirttiği gibi, kültürlerarasılık kavramının, eş anlamlı kullanılan 'Çok Kültürlülük' ve 'Trans Kültürlülük' kavramlarıyla ayrılığı konusunda bir uzlaşma olmasa da, pek çok kişi 'kültürlerarasılığın' monokültür ve postkültür sınırları içerisinde çok kültürlülüğü ve trans kültürlülüğü açıklayan üst kavramlar" olduğunu savunmaktadır (Baytekin, 2006:80).

"Edebiyat kültürün bir parçasıdır, kültür de toplumun, bunlar kültürlerarası düşünmede esas olarak tekil ve çoğul arasında gerçekleşir. Bu manada kültür doğaya karşı bir kavram olduğundan, tekil düşünülen insan ile her şeyi kavrarken, uygarlaşma sürecini ihtiva eden sembolik bir evren yaratır" (Mecklenburg, 2009:15).

Bu sembolik evren de çeşitli kavramlarla var olanı yorumlamaya yönelir. Bu manada kültürler arası, kültürün sınırlarını ortadan kaldırırken, var olan yeni oluşumları da adlandırma açısından bilimselliğe hizmet etmektedir.

Sürekli farklı olgularla etkileşim içerisinde bulunan kültür kavramı, bir tanımlamaya göre, toplumun ortak norm ve adetlerinin tümüdür (Bkz. Aytaç:2005:8). Bu tanımlama kültürlerarasılık yöntemini destekleyici bir tanımlama olarak göze çarpmaktadır. Çünkü farklı kültürlerin bir araya geldiği alanlarda, ortak norm ve adetlerin ortaya çıkması doğal bir süreçtir. Ayrıca buna göre, sanat ve edebiyat açısından kültür dikkate alındığında yalnız ayırım, sınırlama ve çatışma için değil, iletişim, değişim, yayılma ve uyum içinde bir kaynak olabileceği fikrine önem verilmelidir (Mecklenburg, 2009:15).

Günümüz modern düşünce akımları daha önceki inanışların tersine kültürün homojen bir yapıya sahip olmadığını özellikle vurgulamaktadır. Farklı kültürlerin bir araya geldiği ortamlardaki yeni olgu ve kavramları açıklamakta kullanılan Kültürlerarasılık yöntemi, tek kültür, homojen kültür gibi kavramların sıkışıklılığının karşısında, kültürlerin sürekli birbirleriyle iletişim ve etkileşim halinde olduğunu bizlere sunmakta ve modern topluma da bu sayede farklı kültürlere yaklaşım konusunda ipuçları vermektedir (Bkz. Chiellino, 2007:VIII).

Farklı kültürlerden ve kültürel yönlendirmelerle oluşmuş, farklı kültürlerden katılımcılar sayesinde ortaya çıkmış heterojen bir kültür kavramı, kültürlerarası yöntem tarafından incelenmekte ve yorumlanmaktadır. Hofmann'a göre böyle bir kültür kavramı içerisindeki farklılıklar da, o toplumun üyelerinin yalnızca ideolojik, mesleki, sosyal açıdan ya da cinsiyet ayrımlarıyla yapılabilecek ayrıştırmalardır. Kültürlerarasılık bireyin bu tür farklılaştırılmasına da olanak sağlamaktadır (Bkz.Hofmann, 2006:10).

Kültürlerarasılık zamanla toplumdaki yeni yönelimler ve iletişimi, farklı gruplarca ve bireylerce belirlenen 'yabancı' kavramlarının değiş tokuşunu barındıran eğitim, iktisat, politik ve kültürel alanların merkez kavramlarından biri olmuştur (Esselborn, 2007:12).

Wierlacher'e göre kültürlerarasılık, kültür farklılıkları üzerine yoğunlaşırken, aynı zamanda kültürün kesin sınırlarından sıyrılmadır. Kültür farklılıklarını ortaya koymanın, farklılıkların aşılmasındaki en önemli unsur olduğunu savunan Wierlacher, iki kültür arasındaki diyalogun bu yöntemle daha kolay kurulabileceğini savunur (Bkz. Wierlacher, 2003:25).

Baytekin'e göre Kültürlerarasılık, "kültür- ve edebiyat bilimlerinde gün geçtikçe değeri artan yeni bir araştırma alanı" halini almıştır ve bu alana doğru yönelimler giderek artmaktadır (Baytekin, 2006:80). Bu doğrultuda sosyal bilimlerde çeşitli araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu alanlardan biri de kültürlerarası edebiyat bilimi olarak adlandırılmaktadır.

Söz konusu araştırmalarda yeni kavramlara gereksinim duyulmaktadır. Bu açıdan bakıldığında 'Hybridität' (Tr. Melezlik), 'dritter Raum' (Tr. Üçüncü alan) bu araştırmalara hizmet etmektedir. Kültürler arası araştırmalar yalnız bir kültüre has, ait olan öğelerin farklı kültürlerde de izlerini aramakta veya ikinci – üçüncü kültürlerde bu

özgün yapının geçişlerini gözlemlemektedir. Bu gözlem çoğu zaman edebi eserlerde ortaya çıkmaktadır. Burada ayrıca dikkat edilmesi gereken husus, yazarın kökeni ne olursa olsun, kültürel yaklaşımların ve farklı kültürel motiflerin eserde ortaya çıkarılmasıdır. Bir örnekle açıklamak gerekirse, Alman Edebiyatı ve Dünya Edebiyatı'nın en önemli yazarlarından biri olan Johann Wolfgang von Goethe'nin Doğu-Batı Divanı adlı eserinde kültürlerarası araştırmalar yapılması diyebiliriz.

2.3.2. Kültürlerarası Edebiyat Bilimi ve İnceleme Alanları

Kültürlerarası Edebiyat Bilimi (Alm. Interkulturelle Literatur), edebiyat eserlerinde farklı kültürlerin kaynaşmasını, kültür ötesi olguların ortaya çıkarılmasını amaçlar. Bunları yaparken edebiyat eserine, farklı kültürler arasında kurulabilecek iletişim ve uzlaşma ortamını sağlayabileceği bir görev, bir anlamda arabuluculuk görevi yükler. Kültürlerarası iletişim için önemli bir yer teşkil eden kültürlerarası edebiyat, iki farklı kültür arasındaki uyum ve anlaşmazlığı gözler önüne sergiler, burada yansıtma (Alm. Mimesis) ve empati gibi olgular ön plana çıkar, çünkü edebiyat okura yabancı bir dünyanın, yabancı bir bilincin duygularını aktararak, 'yabancı'yı anlama imkanı sunar (Bkz. Mecklenburg, 2009:12). Bu tür bir karşılaşma sonucunda okur 'yabancı' olarak nitelendirdiği farklılıkları ötekileştirmekten çok, algılamaya, anlayış göstermeye başlar. Bu da farklı kültürler arasındaki diyalogun kurulması için öncü ve önemli bir harekettir.

Kültürlerarası edebiyat bilimi, edebiyat biliminin kültür bilime yönelik olan, araştırma alanında yalnız öz kültür bağlamlarını incelemeye yönelik değil; bilakis kültürel ilişkilerin sergilendiği metinleri ve bu metinlerin estetik duruşlarını, metinlerle aktarımları ve öz kültürün algılanması sürecindeki bilinçlenme sürecini ve öz kültürün kodlarını inceler, ayrıca kültür alış verişini sağlayan bir araç görevini üstlenir, bir diğer yandan da kültürel yansımaları inceler (Leskovec, 2009:129).

Kültürlerarası edebiyat biliminin araştırma yaparken nereden yola çıktığı ve hangi deneyimlere ihtiyaç duyduğu konusunda Mecklenburg şöyle bir tanımlama yapar;

“Kültürlerarası Edebiyat Bilimi, edebiyat bilimcilerin kültür farklılıklarını dikkate aldıkları ve kültürün sınırları üzerine düşündükleri her alanda mevcuttur. Bu düşünce iki deneyimin sonucu olarak karşımıza çıkar: birincisi kültürlerin çoğul olarak var olması ve ikincisi de edebiyatın kültürler ötesi etkisidir” (Mecklenburg, 2009:13).

Mecklenburg'un da belirttiği gibi bu yöntem, kültür farklılıklarının incelenmek istendiği her alanda karşımıza çıkar. “Edebiyatın kültürlerarası etkisi” vurgusuyla, farklılıkların bir uzlaşma ortamında paylaşılabilmesi şansı da kültürlerarasılık kavramının önemini arttırır.

Kültürlerarası Edebiyat biliminin kültür farklılıklarının ve kültürün sınırları üzerine düşünülmesi bağlamında, kültürlerin ‘çoğul’ olarak bulunduğu Almanya’daki söz konusu yazın türünün ortaya çıktığı yıllardan bu yana önemli bir araştırma konusu olmuştur. Almanya’da yaşayan farklı kökenlere mensup, farklı kültürlere sahip olan kişilerin ortaya koydukları çeşitli eserlerle birlikte, Almanya’da da dikkat çeken “kültürlerarasılık”, çağdaş edebiyat araştırmalarında da önemli yer sahibi olmuştur. Bu bağlamda Almanya’da yazan Türkler konusu, farklı kültürlerin aynı ortamda karşılaşmasını, kaynaşmasını incelemesi açısından Kültürlerarası Edebiyat bilimi için önemli bir örnek niteliğindedir.

Kültürlerarası Edebiyat Biliminin temel varsayımı; kültürlerarası edebiyatta karşılaşılan kültür farklılıklarını ortaya koyarak, kültürler arası diyalogun başka bir deyişle bir arabulucu rolünde ortaya çıkmasıdır. Ancak söz konusu farklılıklar, edebiyatın alımlanması konusunda kültürlerin mutlak farklılıklardan çok, göreceli farklılıklar olarak betimlenmektedir. Burada kültürlerarasılığın asıl görevinin kültürler arasındaki kesin farklılıkları ortaya koymaktan çok, göreceli farklılıklarla birlikte farklı anlayışların da bir arada yaşayabileceklerini göstermektir (Bkz. Mecklenburg, 2009:11). Bu bağlamda edebiyat biliminin bir kolu olarak gösterilen kültürlerarası edebiyat bilimi, kültürler arası iletişim ve yabancı kültürleri anlama bakımından önemli bir rol üstlenmektedir.

Kültürlerarası edebiyat bilimi, tüm bu farklılıkları ve arabuluculuk unsurlarını ortaya koyarken, kültürlerarası konstellasyonlar ve kültürlerarası önem taşıyan metinlerin yorumlamaları ayrılık ve kimlik, çeşitlilik ve beraberlik gibi kavramlar arasında gerilimlere, gerginliklere yol açmaktadır. Bunu yaparken yapı sökümlerini önerilerini benimseyebilir ve bunlarla birlikte yabancıya tahammül ve ayrımlara direnen hermenötik eleştirileri kullanabilmektedir. Ancak bu noktada yapı sökümleri ve hermenötik arasında ve ayrıca ayırım noktalarını sentezlemek ve canlı tutmak konusunda

karar vermek Kültürlerarası Edebiyat Bilimi için hem anlamlı hem de olumlu bir görevdir (Bkz. Hofmann, 2006:51).

Edebiyat eserlerinde doğrudan metinlerdeki biçimsel ve tematik alanlara yoğunlaşan kültürlerarası edebiyat bilimi, Mecklenburg'a göre;

“Kültürlerarası edebiyat bilimin nesnesi edebiyattaki kültürler arası bakış açılarıdır. Bu bakış açıları, metinlerde tematik olarak kültürel karşılaşmaları ve kültürlerin çatışmalarının betimlenmesiyle, biçimsel olarak türsel uyarlamalarla, dildeki çok seslilikle, metinlerarasılık ve melezlikle metnin içinden kendini gösterir ve her defasında kültür sınırlarını ve farklılıklarından uzaklaşmış olmakla da doğrudan ilintilidir“ (Mecklenburg, 2009:15).

Burada özellikle üzerinde durulan konu kültürel farklılıklarını ve sınırlarını ortaya koyarken çatışma ortamından çıkarak farklı olanı, başka olanı tanıtmaya, onu kabullenmeye, tanımaya götürmesidir.

Kültürlerarası Edebiyat Biliminde ‘yabancı’ kavramı ve yabancıyla karşılaşma kavramı yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. Buna göre ‘yabancı’ veya ‘yabancılık’ kültürlerarası Germanistik (Alm. Interkulturelle Germanistik) için temel bir kavramdır ve ayrıca küreselleşme ve göç sürecinde zaruri olarak görülen Xenologie’de (Tr. Yabancılık Araştırmaları) öteki’nin ‘yabancı’ biçiminde sistematik yansımasının bulunması amacıyla önemli bir yer tutar (Leskovec, 2009:52). Ancak bu araştırmalar ‘yabancı’ kavramının kültürlerarası edebiyat bilimine ne düzeyde hizmet ettiği sorgulamaktadır. Bireyin ufkunun dışında karşılaştığı her farklılığa yabancı biçiminde yaklaşması, yabancılık kavramının çok kültürlü toplumlarda yeniden sorgulanmasına neden olmaktadır. Buna göre Baytekin;

“Yabancı kültürlerle karşılaşma, bireysel ve toplumsal koşullar ile şekillenir, başkalık ve farklılığın iletişim aracı olan yabancılık ve kültürel ayrıcalık bu nedenle büyük değerler olarak görülür”(Baytekin, 2006:80).

Bireyin ufkunun yabancı ile olan deneyimleri, farklı kültürleri tanınmasıyla genişleyeceğine inanan Hoffman, bu deneyimlerle yabancıyla karşılaşma ve mübadelede farklı biçimlerde yorumlara açık olduğu görüşündedir. Söz konusu karşılaşmalar için düşünülen en önemli yerlerden biri olan yazın alanı da bu açıdan daha da önem kazanmaktadır (Hofmann, 2006:51-52).

Almanca edebiyatlarda ‘yabancı’nın ele alınışı, ben ile öteki arasındaki ilişkinin yansıması, bir edebiyat bilimi konusu olma eğilimi göstermiştir. Bu açıdan bakıldığında

da kültürlerarası edebiyat biliminin önemli inceleme alanı olan ‘yabancı’ ve ‘yabancılık’ motiflerinin yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu doğal olarak kültür ve kültür farklılıklarıyla doğrudan ilintilidir. Bu doğrultuda kültür bilimsel yabancı araştırmaları, yabancıyı kültürel çeşitlilik ve zenginlik olarak değerlendirmekten yanadır, bir anlamda onun varlığını karmaşa unsuru, düzensizlik ve kargaşa olarak ele almayı reddeder (Bkz. Aytaç, 2005;98).

Bu alanda bir başka tartışma konusu ise, eserlerin hangi kıstaslara göre Kültürlerarası Edebiyata dâhil edileceğidir. Dinamik bir kültür kavramının olduğu, öz eleştiriye yer veren, melezliği barındıran ve son olarak çoklu bakış açılarına sahip, bir başka deyişle değişken bakış açılarını ihtiva eden eserler, yazarının kökeni ister yabancı, ister yerli olsun kültürlerarası edebiyat alanında ele alınabileceğini vurgulanmaktadır (Bkz.Blioumi, 2002:30). Blioumi’nin bu tanımı ortaya çıkmadan önce, bu alanda genel görüş; eserleriyle kültürlerarası edebiyat’a katkıda bulunan yazarların göçmenlik ile ilintili bir yaşamlarının olması, yabancı kökenlere sahip olmaları gerektiği gibi görüşlerdir. Ancak daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, kökeni Alman olup da eserlerinde kültürlerarasılık adına birçok veri barındıran eserlere rastlamak olası ve olağan bir durumdur. Bir başka örnek de Alman kökenli Sten Nadolny’nin “Selim oder die Gabe der Rede” eserinde Türk göçmenlerin hikâyelerini ele alarak ortaya konan bir eserin, kültürlerarası edebiyata dâhil edilmesidir. Yazar her ne kadar Alman olsa da ele aldığı konu kültürlerarası izler taşımaktadır ve yazın çevreleri de bu eseri kültürlerarası edebiyat eserlerinden biri olarak adlandırmaktadır. Sonuç olarak kültürlerarası edebiyat alanında Blioumi’nin yaptığı tespitin doğru bir tespit olduğunu söyleyebiliriz.

Bu alanda yapılan çalışmalarda ‘ötekilik’ (Alm. Alterität), ‘başkalık’ (Alm.Andersheit), ‘kabullenme’, ‘tanınma’, ‘konuk’, ‘sınır’, ‘inisiyatif’ ve ‘tolerans’ sıkça rastlanan kavramlardır. Burada odak noktası olan ve kimlik sorununa kadar uzanan ‘ben ve öteki’ tartışmalarına çalışmamızın ilerleyen kısımlarında tekrar değineceğiz.

Esselborn bu konuda, “kültürlerarası edebiyat kavramının, kültürlerarası Germanistiğin edebiyat eserleri üzerine özellikle göçmen edebiyatı üzerine yapılan tartışmalar ışığında büyük bir ivme kazandığını” belirtmiş, bu konunun Alman Yazın çevreleri için önemli bir konuma sahip olduğuna vurgu yapmıştır (Esselborn, 2007:10)

2.3.3. Almanya’da Kùltùrlerarası Edebiyat ve Türk-Alman Edebiyatı

Almanya’da kùltùrlerarası edebiyat bilimin alt kategorisi olarak adlandırılan Türk-Alman Edebiyatının (Alm. Deutsch- Türkische Literatur) bu konuma gelmeden önceki evrelerini daha önceki bölümlerde aktarmaya çalıştık. Görüldüğü üzere başlangıçtan bugüne kadar bu yazın türünde hem işlenen konular bakımından hem de biçimsel olarak birçok değişiklikler yaşanmıştır. Alman Toplumunda farklı kökenli yazarların Almanca kaleme aldıkları ve Alman okurlarınca da oldukça rağbet görmelerinden sonra, bu alandaki çalışmalar da oldukça hız kazanmış, bu alanda da ‘kùltùrlerarası Germanistik’ (Alm. Interkulturelle Germanistik) adı altında nitelikli araştırmalar yapılmıştır.

Yazın alanında Almanya’da yaşayan ister Türk ister İtalyan kökenli olsun, genel olarak yabancı kökenli yazarların Alman Edebiyatına sundukları eserler ve bu alandaki çalışmalar bakımından Chiellino; “kùltùrlerarası edebiyat on beş yıl gibi kısa bir sürede Alman Edebiyatına şimdiye kadar Alman kùltürü alanında şimdiye kadar rastlanılmamış derecede zengin dilsel bir çeşitlilik getirmiştir” sözleriyle, Alman Edebiyatı ve Kùltürü için nasıl bir kazanım olduğunu dile getirmiştir (Chiellino, 2007:51).

Alman Edebiyatında yeni bir akım olarak ele alınan kùltùrlerarası edebiyat, kùltürel bir zenginlik olarak ele alınmış ve yazın çevrelerince de büyük ilgiyle karşılanmıştır. Bugüne kadar yaşanan gelişmeler bu çevrelerde söz konusu yazın türünün ‘kısıtlı bir yazın türü’ olarak algılanmaması gerektiğini göstermiştir. Türk kökenli Aras Ören, Yüksel Pazarkaya gibi buraya sonradan gelen yazarlar ve ikinci –üçüncü kuşak olarak burada doğup büyüyen, Alman Edebiyatı ile farklı, özel bağlar kuran Zafer Şenocak, Feridun Zaimoğlu, Zehra Çırak, Aysel Özakın, Emine S. Özdamar, Yade Kara vb. genç yazarlar ve eserleri aracılığıyla milletler ve kùltürler arası bir bağın gelişmesini sağlamışlardır. Türk-Alman Edebiyatı adı altında bir yazın türünün gelişmesi de bu yazarlarla ve ortaya koydukları eserlerle gerçekleşmiştir (Bkz. Esselborn, 2007-1920).

Diğer yandan ortaya çıkan eserlerin artık tamamıyla Almanca yazılıyor olması, Türk kökenli bu yazarların Almanya ve Almanyayı ne kadar benimsemiş olduklarının birer göstergesidir diyebiliriz. Daha önce de belirtildiği gibi, bu yazarlar çeşitli ödüller alıyorlar ve Alman toplumundan da destek görüyorlardı. Feridun Zaimoğlu, Zafer Şenocak, Emine Sevgi Özdamar, Yüksek Pazarkaya, Yade Kara gibi birçok isim de Alman okurların oldukça rağbet gösterdiği yapıtlar sergilemektedirler. Dikkati çeken

başka bir unsur da Fatih Akın'ın 2005 Berlin Film Festivalinde “Duvara Karşı” (Alm. Gegen die Wand) filmiyle en iyi film olarak Altın Ayı Ödülünü almasıdır. Bunun gibi teşviklerle Almanya’da yaşayan Türk kökenli bireylerin hem Almanya’da yaşamak, hem de buraya uyum sağlamak gibi konularda büyük faydalar sağlamaktadır.

Hoffman, 1991 yılında Ingeborg Bachman ödülünün Emine Sevgi Özdamar ‘ a verilmesinin, Türk-Alman Edebiyatı’nın Alman Edebiyatı içinde yerini sağlamlaştırmasına dair sembolik bir örnek olarak göstermektedir (Hofmann, 2006:199).

Bugün bakıldığında daha birçok Türk kökenli yazar bu tür ödüllere layık görülmüştür. Hatta Almanya’da yazan yabancı kökenli yazarlar konusunda Zengin, Türk kökenli yazarların ilk sırayı aldığını, diğer yabancı kökenli yazarlar arasında hatırı sayılır bir başarı elde ettiklerini, Adelbert Chamisso ödülünün en çok layık görülen yabancı yazarların Türk kökenli yazarlar olması örneğiyle açıklamaktadır (Bkz.Zengin, 2000:106).

Almanya’da yazan Türk kökenli yazarlar açısından, başka bir deyişle Türk-Alman Edebiyatında işlenen konulara bugün bakıldığı zaman, Zafer Şenocak, Aras Ören ve Kemal Kurt gibi yazarlarda görüldüğü gibi toplumda yerini sorgulayan “ben” merkezli konuların yoğun bir biçimde ele alındığını görebiliriz. Diğer yandan Emine Sevgi Özdamar, Saliha Scheinhart ve Renan Demirkan gibi kadın yazarlarla da kadın sorunsalı gibi Almanlar için karmaşık görünen Türk kültürüne özgü özelliklerin Alman Yazın çevrelerine taşındığını gözlemleyebiliriz (Şölçün, 2007:142). Görüldüğü üzere işlenen bu konular, gurbet ve memleket özlemi gibi konulardan uzaklaşmış durumdadır. Burada bir deyişle farklı bir kültürün Almanya gibi bir ortamda tanıtılması, kültürler arası diyalogun gerçekleşmesi, ‘yabancı’ olarak adlandırılan bir kesimin bu gibi eserlerle ‘yabancı’ olmaktan çok, anlaşılmasına olanak sağlamaktadır.

Söz konusu yazın türünde son günlerde Zafer Şenocak, Yade Kara, Zehra Çırak, Levent Aktoprak ve diğer yazarların eserlerinde ‘kimlik sorunu’ açısından bir ayrıştırmaya, bir ayrıma gitmekten çok, karma bir kültür, zengin bir yapı olarak yeni bir ‘kimlik’ sloganı ele alınmaktadır. Bu yazarlarla birlikte ortaya çıkan yapıtlarda da bakış açısının değiştiğini gözlemlemekteyiz. Burada yaşayan Türk kökenli ‘yurttaşların’ (Alm. Mitbürger) bakış açısıyla, yer yer ‘yabancı’ bir mekân olarak adlandırılan günümüz

Almanya'sında iki kültür arasında yeni bir kimlik oluşturmakla yükümlü olma durumunu ve Almanların 'alman milliyetçisi' düşünüş biçimlerini milletler üstü, kozmopolitik bir düşünüş biçimine dönüştürecek genç yazarlardan bahsedilmektedir (Willms, 2010:63).

Hofmann gelinen bu nokta için, edebiyat eserlerinin iki farklı kültürün karşılaşması alanında kültürler arası diyalog için adeta bir deney alanı olduğunu, Türk-Alman Edebiyatı sayesinde de Alman toplumunun içinde bulunduğu gerçekliğe dışarıdan bir bakışla bakılabilmesi olanağı sağladığını vurgulamaktadır (Hofmann, 2006:195). Bugüne değin yabancı olarak adlandırılan bir kesimin daha iyi tanınması için ve iki farklı kültür arasında uzlaşma ve anlayış konusunda büyük bir fırsat sunan bu yazın türü, tolerans ve birlikte yaşama konusunda okuyucuya önemli bilgiler vermektedir.

Esselborn, Almanya gibi çok kültürlü toplumlarda yer alan etnik grupların durumlarıyla ilgili toplum toplumsal fikir ve adlılarda büyük katkı sağlayabileceği düşünülen kültürlerarası edebiyat alanının, bugüne değin bu görevi oldukça başarılı bir şekilde yerine getirdiğini vurgulamaktadır (Esselborn, 2007:23).

Bu bağlamda çalışmamızın III. bölümünde Türk-Alman Edebiyatı yazarlarından Yade Kara'nın eserleri örneğinde kültürel kimlik sorununu ele almaya çalışacağız.

BÖLÜM 3: YADE KARA ROMANLARI VE KÜLTÜREL KİMLİK SORUNU

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, Türkiye’den Almanya’ya doğru yaşanan göçten sonra burada yaşayan Türk kökenli bireyler çeşitli zorluklar yaşamış, bunlar yazın alanında da yer edinmişlerdir. Bir ihtiyaçtan ötürü ortaya çıkmış olan bu yazın türü, ilk olarak burada yaşayan insanların seslerini duyurabilmeleri için kullandıkları yöntemlerden biridir.

Bilindiği gibi başlangıçta işçi sorunlarından, memleket hasretinden bahseden yazarlar yerlerini, yeni nesillerin de yetişmesiyle farklı kültürlerin bir araya geldiği, farklılıkların açıkça betimlenip bir uzlaşma aranan çok kültürlü bir topluma yönelik eserler ortaya koyan genç yazarlara bırakmışlardır. Bir başka deyişle ilk bakışta belirli bir kesimin sorunlarından, yaşanan zorluklarından bahsetmekle başlayan bu hareket, zamanla o toplumun bütün bireylerini ilgilendiren, farklılıklarla, birlikte yaşamaya yönelik eserlerin ortaya konmasına doğru ilerlemiştir. Eserlerin bu yönde ilerlemesi, yazın çevrelerince ilgiyle karşılanmış, gerek yazın alanında gerekse disiplinler arası boyutlarda araştırmalar ve çeşitli incelemeler yapılmasına yol açmıştır. Bunun akabinde Feridun Zaimoğlu, Emine Sevgi Özdamar, Selim Özdoğan, Alev Tekinay, Yade Kara ve daha birçok yazar ve eserleri yazın bilimciler tarafından mercek altına alınmaktadır.

“İkinci sürgün, altmışlı yıllarda aileleriyle birlikte küçük çocuklar olarak gelen, ya da Almanya’da doğan genç kuşağın yirmili yaşlarına gelmesiyle ve sosyalizasyonlarında anadilleri Türkçe yerine birinci dil olarak öğrendikleri Almancayı yazı ve yazın dili olarak da kullanmaya başlamalarıyla, ortaya çıkmaya başlayan yazar kuşağı” olarak adlandırılan yazarlardan (Pazarkaya, 2007) Yade Kara ve eserleri “Selam Berlin” ve “Cafe Cyprus” örnekleriyle çok kültürlü toplumlarda kültürel kimlik sorunlarını bu bölümde incelemeye gayret göstereceğiz. Söz konusu incelemeye başlamadan evvel Yade Kara’nın hayatı ve edebi kişiliğine göz atmakta fayda görüyoruz.

3.1. Türk-Alman Edebiyatı Yazarlarından Yade Kara

1965 yılında Erzincan’ın Çayırılı ilçesinde dünyaya gelen Yade Kara, 6 yaşında ailesiyle birlikte Almanya’nın Berlin kentine göç etmiş ve o zamanlar ikiye bölünen Berlin

şehrinin batısında Almanca, Türkçe ve Zazaca'dan⁷ oluşmak üzere üç dilli bir ortamda yetişmiştir. Hür Berlin Üniversitesinde (Alm. Freie Universität Berlin) İngiliz Filolojisi ve Alman Filolojisi eğitimi alan Kara, mezuniyeti sonrasında Almanca öğretmeni, doküman sanayisinde yönetici ve muhabir olarak Berlin, Londra, İstanbul ve Hong Kong gibi dünyanın çeşitli büyük kentlerinde çalışmıştır. Bunların yanı sıra Berlin Schiller Tiyatrosunda oyunculuk yapmıştır.

Dünya'nın çeşitli büyük kentlerinde geçici süreliğine de olsa ikamet eden Kara, bu büyük kentlerde kültürler mozağini görmek adına önemli fırsatlar yakalamıştır. Londra'da ve Hongkong'da İngilizcesini yetkinleştirmek için üç yıl yaşayan Kara, "Selam Berlin" adlı ilk romanını burada tasarlar ve yazar (Bkz. Pluwatsch, 2008).

Yaşamına Almanya- Berlin'de devam eden Yade Kara, 2003 yılında yayınlanan ilk romanı "Selam Berlin" ile büyük bir çıkış yakalar ve 2004 yılında Adelbert- von Chamisso Förderpreis⁸ ve Deutschen Bücherpreis für das Beste Debüt (Tr. Almanca Kitap Ödülleri-En iyi çıkış yapan Eser) ödülleri alır. Yade Kara "Selam Berlin" romanının kahramanı Hasan Kazan'ın hikâyesine 2008 yılında yayınlanan "Cafe Cyprus" romanıyla devam eder. Devam niteliğinde yayınlanan bu roman, ilk roman "Selam Berlin" de yaşananları kalan yerden devam ettirir.

Kara yayınlanan, bu iki eseri haricinde çeşitli radyo programlarına ve televizyon programlarına metin yazarlığı da yapmaktadır. Türk kökenli olmasına rağmen Almanca yazan yazarlardan biri olan Yade Kara'nın eserleri birçok dile çevrilmiştir. İtalya'da okullarda müfredatların içinde yer alması Yade Kara'yı oldukça rağbet gören bir yazar olarak nitelendirmemize fırsat sunmaktadır (Bkz. Goethe Institut, 19.03.2011).

İlk romanı "Selam Berlin" Alman Edebiyatında bir dönüm noktası (Alm. Wenderoman) olarak algılanır. Stoltenberg bir yazısında, "yıllar boyunca dönüm noktası niteliğinde bir romanı bekledik ve sonunda genç bir yazar bunu yayımladı" sözleriyle bu eserin önemini vurgulamaktadır (Stoltenberg, 2003).

⁷Zazaca Alman Dilbilimci Prof. Dr. Joseph Gippert'in 20. Yüzyılın başlarında yaptığı araştırmalar ışığında Hint- Avrupa Dil Ailesine mensup, Kuzey Batı İrani diller grubuna ait bir dil olarak kabul görmektedir. Türkiye'de Türkçeden ve Kürtçeden sonra en çok konuşulan üçüncü dildir (Bkz. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Zazaca>)

⁸ İsmi Fransız kökenli olup da Almanca eserler ortaya koymuş ünlü yazar Adelbert von Chamisso'dan alan ödül, Almanya'da Alman kökenli olmayan ancak Almanca yazan yazarlara verilmektedir.

Yaşamıyla ilgili bilgilerin kısıtlı oluşundan ve bunlara ulaşmaktan yakınan araştırmacıların, Kara'ya yöneltilen doğum yerinin neresi olduğu ve nasıl bir şehir olduğuyula ilgili sorulara, “önemsiz” diyerek cevap veren Kara, “Çayırılı’da doğdum ama bu önemli değil, ben Berlin’de okula başladım, Berlin’de büyüdüm” diyerek “memleket” olgusunu nasıl bir bakış açısıyla değerlendirdiğini sergilemektedir (Geissler, 2003:3).

Yazarla yapılan bu röportajda da görüldüğü gibi, doğum yeri Çayırılı’dan daha çok, 6 yaşında gittiği Berlin şehrini memleketi olarak benimsediğini gözlemlemekteyiz. Yazarımız kendini çoğu çevrede dünya vatandaşı olarak tanımlamaktadır. Söz konusu yaklaşımı ikinci kuşak bireylerde değişen kavramlar konusunda “yeni memleket” olgularını incelerken de gözlemlemiştik. İkinci kuşak mensubu yeni nesiller, bir önceki nesil gibi ana yurtlarına bağlı değillerdi. Genel görüşlere göre bunun nedeni, ikinci kuşağın kişiliğın oluşmadığı çocuk yaşlarda ana yurtlarından ayrılarak Almanya’da hayata atılmalarıdır diyebiliriz. İkinci kuşaktan birçok bireyin Türkiye ile ilgili hikâyelerinin yalnızca tatil dönemlerinde gidilen, akrabaların yaşadığı uzak yerlerden oluştuğu bilinmektedir. Yazarımız da 6 yaşında Almanya’ya ailesiyle birlikte göç etmiş ve burada yetişmiştir. Memleket ve vatan kavramlarında yeni bir sorgulama evresinden geçen ikinci kuşak yazar olarak sayabileceğimiz Kara çeşitli alanlarda bu fikirlerini dile getirmektedir.

Buna benzer başka bir durum ise, Alman bir gazetecinin “memleketiniz neresi?” sorusuna, “ kim soruyor bunu? Şimdiye kadar bir Alman olarak size böyle bir soru sorulmuş muydu?” (Geissler, 2003:3) cevabıyla yaklaşan Kara, Almanların yabancılara ve genelde Türklere karşı bakış açısını tamamen tersine çevirerek, onların günlük yaşantılarında bu tür sorulardan ne kadar uzak olduklarını hatırlatmaktadır.

Gerek Alman yazın çevrelerince, gerekse Türk yazın çevrelerinden birçok düşünür, Yade Kara’nın eserleri aracılığıyla yeni, alternatif bir bakış açısı getirdiğini savunmaktadır. Göçmenlik hikâyeleriyle başlayan bu yazın türü sonraları toplumda göçmen kökenlilere bakış açılarını irdeleyen, göçmenin yerini sorgulayan eserler ortaya koyarken, karşılıklı anlayışın doğmasına zemin hazırlayacaktı. Yade Kara’nın eserleri de aynı niteliktedir diyebiliriz. Buna göre Kiremitçi:

“Göçmen kökenli yazarlar, daha önce de ayna tuttular yaşlı kıtaya: Paki asıllı Hanif Kureishi Varoşların Budası'yla İngiliz toplumuna alternatif bir bakış getirdi örneğin. Lübnan kökenli Amin Maalouf da Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri'ni yazarak hem Fransız hem de tüm Hıristiyan toplumuna 'öteki'nin bakış açısını sundu. Yade Kara'nın romancılığını da bu paydada değerlendirmek mümkün” (Kiremitçi, 2005).

Göçmen kökenli yazarların ‘yaşlı kıta’ toplumlarına başarıyla yeni bakış açıları kazandırmış olduklarını savunan Kiremitçi, Yade Kara'yı bu başarılı yazarlar arasında saymaktadır. Kiremitçi'nin ‘ötekinin bakış açısı’ vurgusu bizler için oldukça önem arz etmektedir. Daha evvel Kültürlerarası edebiyat bilimini incelerken, eserin kültürler arası eser olarak değerlendirilebilmesi için haiz olduğu özelliklerden birinin de, ‘yabancı’ olarak adlandırılan bireyin baskın toplumca anlaşılmasını sağlayan özelliklere sahip olması gerektiğine değinmiştik. Buna dayanarak Almanya’da yaşayan Türk kökenli bireylerin Alman Toplumunca daha iyi anlaşılabilmesi konusunda yazarımızın da başarılı bir çalışma ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

Yade Kara, romanlarında göçmenlerin yaşamını, Deutschtürke (Tr. Almantürk) gibi yeni bir kimlikle nitelendirilen protagonist Hasan Kazan'ın çocukluğundan büyüme evresine dek yaptığı gözlemler aracılığıyla çevresindeki farklı kültürlere mensup genç kuşakların, farklı mekânlarda, farklı şehirlerde ve ülkelerde bütün heyecanları ve hayal kırıklıklarıyla birlikte kendilerini evindeymiş gibi hissetmelerini başarıyla betimlemektedir. Onu bu alanda başarı kılan başlıca öğelerden bir kaçını da, yetkin dil kullanımı ve anlatımında çok çeşitli imgelerden faydalanmasıdır (Bkz. Blasch, 2008).

Yade Kara eserlerinin okur tarafından okunurken, yazarın görünen kimliğinden bağımsız okumalarının gerektiğini özellikle vurgulamaktadır. Söz konusu eserlerin işlenen konular itibarıyla otobiyografi olarak değerlendirilebileceği yönünde yönelimlerin önünü kesmek isteyen yazar, yaşamında önemli roller oynayan şehirlerin eserlerinde de önem taşımasının bu yönelimler için haklı sebepler olduğunu da belirtmektedir. Söz konusu yaklaşımlar Yade Kara'nın eserlerinin , “duygusal bir otobiyografi” olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır (Bkz. Alanyalı, 2003).

Yapıtlarında çok kültürlü yaşama ve çok kültürlü toplumlara özellikle dikkat çeken Kara, farklı kültürlerin karşılaşmalarını öznel ve nesnel anlatımlarla betimler. Bu betimlemelerde kahramanın bakış açısıyla toplumdaki yaklaşımları da eleştirmekten geri kalmaz. Ancak bu eleştirileri yaparken, okura nasıl olması gerektiğini de telkin

etmemektedir. Kara yalnızca tespitler yapıp, var olanı ortaya koymaya çalışır diyebiliriz.

3.2. Yade Kara'nın Eserleri

Çalışmamızın 3.1. numaralı bölümünde yazarımız Yade Kara'nın hayatından ve genel değerlendirmelerden kısaca bahsetmiştik. Bu bölümde de yazarın ne tür eserler ortaya koyduğuna değinmek istiyoruz. Türk-Alman Edebiyatı yazarlarından biri sayılan Yade Kara'nın başlıca yayınları olan “Selam Berlin” ve “Cafe Cyprus” romanlarını ayrı başlıklar altında inceleyeceğiz.

3.2.1. Bir Berlin Romanı “Selam Berlin”

Yade Kara'nın “Selam Berlin” adını taşıyan ilk romanı 2003 yılında Diogenes Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. 2004 yılında Alman Kitap Ödülleri- en iyi çıkış yapan eser dalında (Alm. Deutschen Bücherpreis für das Beste Debüt) ve Adelbert-von Chamisso ödülünü kazanmıştır. Bu ödülün genelde Alman kökenli olmayıp farklı kökenlerden Alman Edebiyatına Almanca eserler kazandıran yazarlara verildiğini daha önce de belirtmiştik. Emine Sevgi Özdamar, Aras Ören, Zehra Çırak, Yüksel Pazarkaya gibi birçok Türk kökenli yazar daha evvel birçok kez bu ödül ile onurlandırılmıştır.

Edebiyat çevrelerince bir gelişim romanı (Alm. Entwicklungsroman) olarak nitelendirilen “Selam Berlin” Türk kökenli bir ailenin Berlin ve İstanbul arası yaşamlarını, 19 yaşında İstanbul Alman Lisesinde öğrenim görmekte olan oğulları Hasan Kazan'ın bakış açısıyla aktarır.

“Selam Berlin” romanın kahramanı Hasan Kazan, Almanya'ya göç etmiş bir ailenin 19 yaşındaki oğludur. Roman İstanbul'da Alman Lisesinde öğrenimine devam etmekte olan Hasan Kazan'ın önce kendini tanıtmaya başlar.

“Benim adım Hasan Kazan. Berlin'de de bana birkaç kişi ‘Hansi’ diye seslenir, hâlbuki ebeveynlerim bana Hasan Selim Han gibi güzel bir isim vermiş [...] Yıllar önce İstanbul'u terk edip Batı Berlin'e göç etmişler. Ben orada dünyaya geldim. Annem ve babam Batıya inanıyorlardı, onlar için Batı ilerleme, teknik ve iş demektir. Ama ben ve kardeşim Ediz büyüyüp Batı'nın değerleriyle temasa geçmeye başlayınca bir dönüş yaptılar. Çünkü bizim Berlin'de ‘uyuşturucu bağımlısı’, ‘hippi’ ya da ‘homo’ olacağımıza inanıyorlardı. Bu yüzden bizi İstanbul'daki Alman okuluna gönderdiler[...] Babam Berlin'de kaldı. Orada bir seyahat acentesi vardı. Ve biz de yıllarca İstanbul-Berlin arasında mekik dokuduk” (Kara, 2003:5).

Anlaşılabacağı üzere Hasan Kazan ve kardeşi Ediz ebeveynleri tarafından, Almanya'dan Türkiye'ye öğrenimini sürdürebilmesi ve Batının uçuk kültüründen 'korumak' amacıyla İstanbul'a gönderilmişlerdir. Ancak Hasan Kazan hala Berlin'e ilgi duymakta ve buraya tekrar geri dönmek arzusundadır. Burada Hasan Kazan'ı ikinci kuşak Türk kökenli göçmen olarak sınıflandırdığımızı varsayarsak, Hasan Kazan'ın anne-babası ve yeni nesiller arasındaki farkı da kavrayabiliriz. Görüldüğü üzere "Batı" iki kuşak arasında farklı algılanmaktadır. Bu tip karşılaştırmalar Yade Kara'nın bu romanı içerisinde yer yer gözümüze çarpmaktadır.

Kimlik ile ilgili bunalımları da anlatımlarında sıkça kullanan Kara, romanın daha başlangıç sayfasında bu duruma değinmektedir:

"Ebeveynlerim daha o zamanlar, yıllar sonra insanların bize burada kanacke, orada Almancı diyeceklerini bilmiyorlardı. Kanacke yukarı, Almancı aşağı. Farketmez, ben ne isem, öyleyim. Ben merak ve heyecanla hayata sarılan bir Kreuzbergliydim" (Kara, 2003:5).

Kendini tanımlama biçimi ve çevresindeki insanların onu tanıma meselesine romanın başlangıcında değinildiğini görmekteyiz. Romanda genel olarak bu durumlara sıkça yer verilmektedir.

"Selam Berlin" romanı Almanya Tarihinin önemli olayları arasında sayılan ve hatta son dönemlere bakıldığında Avrupa ve Dünya tarihinde de büyük önem taşıyan Berlin Duvarı'nın yıkıldığı günleri ele almış bu büyük oranla da bu olay üzerine kurgulanmıştır.

"Her şey 89 yılının bir Perşembe akşamı başladı ve o günden bu yana hiçbir şey eskisi gibi olmadı [...] Doğu Berlinliler televizyon ekranlarındaydı, Checkpoint Charlie'yi geçip doğruca Batı'ya, Kurfürstendamm'a doğru gidiyorlardı[...] Birkaç ışık yılından sonra nihayet kendime geldim ve olup biteni yavaş yavaş anlamaya başladım. Bu bir devrimdi. Evet, aynen Berlin'de bir deevriim!" (Kara, 2003:5-8).

Roman, Berlin duvarının yıkılışı ve bu olayın Almanya'da toplum içinde yaşattıklarını yansıtması açısından da oldukça önem taşımaktadır. Bu yüzden yaptığı betimlemeler ve tasvirlerle Alman yazın alanında da büyük ilgi çekmiş ve duvarın yıkılışının oldukça detaylı incelenmesi de bu romanın bir dönüm romanı (Alm. Wenderoman) olarak adlandırılmasına neden olmuştur.

Almanya'nın en büyük yayın organlarından biri olan Frankfurter Allgemeine gazetesinden Franz Josef Görtz'ün kaleme aldığı makalede bu konuyla ilgili olarak;

80'li yılların en önemli olayının çok az sayıda yazar tarafından böyle detaylı ve başarılı işlenerek bir esere yansıtıldığını ve bunun Kara'ya büyük bir başarı sağladığı belirtilmektedir (Görtz, 2003).

Diğer taraftan Geissler'de; Doğu Almanya'dan gelenlerin neden yazın alanında böyle bir olayı Yade Kara kadar iyi işleyemediğini, Thommas Brussig'in 1995 yılında yayımlanan "Bizim gibi Kahramanlar" (Alm. Helden wie Wir) romanında ve Christoph Hein ya da Kathrin Schmidt gibi yazarların her ne kadar eserlerinde ele almış olsalar da "Wenderoman" (Tr.Dönüm noktası niteliğinde roman) sıfatının Kara'nın "Selam Berlin" romanının hak ettiğini vurgulamaktadır. Berlin Duvarının yıkılışının Türk kökenli bir yazar tarafına böylesine iyi ele alınmasını, olaya çok çeşitli bakış açıları kazandırması açısından da can alıcı bir nokta olduğunu dile getirmektedir (Geissler, 2003:3). Berlin duvarının 'ötekiler'in bakış açısıyla anlatılması oldukça ilgi toplamıştır.

Avrupa Tarihini ve dolayısıyla Dünya Tarihini yakından ilgilendiren ve akışı değiştiren Berlin Duvarı'nın yıkılışını Kara, Hasan Kazan ve ailesi için de büyük bir değişim niteliğinde işlemiştir. Kara, siyasi bir olayı hikâyede bireylerin yaşantısına indirgeme noktasında oldukça başarılıdır (Bkz. Blumentrath ve diğ., 2007:80).

İstanbul'daki yaşantısını romanın ilerleyen bölümlerinde değerlendiren Hasan Kazan, Berlin'e olan ilgisini de açıkça belirtmektedir.

"Nerede yaşayalım? Berlin'de mi İstanbul'da mı? [...] Ebeveynlerim için Müslümanların, Yahudilerin ve Hıristiyanların bir arada yaşadıkları İstanbul hala parlak ışıkların, tavernaların, açık hava sinemalarının şehriydi. Bir milyon kişinin yaşadığı, iki kıta üzerine kurulmuş yedi tepeli şehir [...] Annem Berlin'i fazla taşralı buluyordu, bu yüzden Ediz'le Bosporus'ta kalmayı seçmişti. Karşılaştırmak gerekirse Berlin İstanbul'un yanında kuş uçmaz kervan geçmez denecek bir yerd, ama bu duvarların çevrelediği hissedilebilir bir yerd. Burayı istiyordum. İstanbul tamamen çıldırmıştı. Berlin ama başkaydı. Her şey daha anlaşılır, daha sakindi [...] Kendimi Berlin'de daha güvende hissediyorum" (Kara, 2003:10-11-12-13).

Belirli bir yaşa kadar zaten bu şehirde büyüyen Hasan, Berlin'deki yakın arkadaşlarını bulur ve özlediği şehrin sokaklarında gençliğinin tadını çıkarmaya başlar. Görünürde Berlin'de üniversite eğitimi almak için gitmek istese de, çocukluğunu yaşadığı şehre geri dönüp burada kalmak asıl amaçtır. Hasan Kazan, Kara tarafından oldukça sıkı bir Berlinli olarak betimlenmektedir. Öyle ki kitabın birçok bölümünde kahramanımız gururla "Berlinli" olduğunu dile getirmektedir.

“Berlinli, Berlinli’ diye gülümsüyordum[...] Berlin’i başlı başına bir devletmiş gibi vurguluyordum. Berlin ayısı⁹ göz bebeklerimden bir şekilde yansıyor olmalı ki, birçok kişi Berlinli olmaktan gurur duyduğumun farkındaydı” (Kara:2003, 18).

Hasan Kazan duvarın yıkılışının hemen sonrası Berlin’e gelir ve bu olaydan sonra onun gözüyle şehirdeki yeni manzaralar betimlenmektedir, aynı zamanda okuyucuya Berlin şehri ile ilgili bilgiler vermektedir.

“Gökyüzü Berlin’in üzerinde parlıyordu. Tegel Havaalanı tıklım tıklımdı [...] Zoo istasyonu adeta cehennem yeri gibi kalabalıktı. Solgun yüzlü ve açık renkli saçları olan insanlardan oluşan bir lav akıyordu[...] Doğu Berlinli seli, bütün Batı Berlinlileri tren istasyonlarından sürüp atmıştı” (Kara, 2003:20).

Tam anlamıyla bir Batı Berlinli karakteri çizilmektedir okurun karşısında, hatta Hasan Kazan Berlin duvarını günlük hayatın her hangi bir parçasıymış gibi betimler ve adeta yoldan geçen araba, yol kenarında bir ağaç gibi görür. Diğer yandan romanda okura Berlin’de yaşayan Türk kökenli göçmen ailelerin yaşantıları hakkında bilgiler de vermektedir yazar. Anadolu kültüründen izleri bir araya getirip sunmaktadır romanında ve buraya bir zamanlar çalışmak için gelmiş konuk işçilerin birbirinden ayrılmış hayallerine hem saygı göstermekte hem de bir ironiyle yaklaşmaktadır (Alanyalı, 2003).

Roman’da Almanların Türkler üzerine sahip oldukları önyargılara da yer yer değinen Kara, bunların ne tür yanılgılar olduğunu da okura hatırlatmaktadır.

“Wessel Dede Türkleri severdi. Savaşta Alman tarafındalarmış. Türkiye’ye hiç gitmemiş olduğu için Türklerin şalvar giyip, deveye bindiklerini ve nargile içtiklerini sanıyordu” (Kara, 2003:42).

Yukarıdaki alıntıda Alman toplumunun Türkiye ve Türkler hakkında önyargılarının bulunduğunu açıkça dile getirmektedir. Toplumlarında yaşayan ‘yabancılara’ bakış açılarının ne kadar doğru olduğunu ve ne kadar yanlış olduğunu eserinde sergileyen Kara, romanda bu gibi kritik noktaları yansıtmada konusunda başarılı bir portre çizer.

Alanyalı, “Selam Berlin” romanının aynı zamanda dönüşüm içinde olan bir şehrin portresini yalnızca insan manzaralarıyla değil, yaşamın tam merkezindeki geçişlerle çizmekte olduğunu belirtmektedir (Alanyalı, 2003). Öyle ki, okur Berlin Şehri’nin değişen yüzünü romanı okudukça daha iyi gözlemlemektedir.

⁹ Berlin ayısı Berlin şehrinin simgesidir.

Almanya’da bulunan bu iki kuşağın görüş ayrılıkları da romanda sıklıkla işlenen konulardandır. Anne-Babasının düşüncelerini bu yönde sürekli bir eleştiri kıvamında sergileyen Hasan Kazan, bu iki kuşak arasındaki fikir ayrılıklarının varlığını da bu yolla okura gösterir.

“Dolabın üzerinde hazırlamış bir bavul duruyordu hep. Annem yerleştirmişti onu oraya. ‘Biz burada sadece misafiriz,’ derdi. ‘Ve misafirler günün birinde gider.’ Onun böyle konuşmasından nefret ederdim. O hep gitmeye ayarlamıştı kendini” (Kara, 2003:65).

Çalışmamızın birinci bölümünde ‘İlk Kuşaktan Sonraki Kuşaklara Değişen Kavramlar’ başlığı adı altında da değindiğimiz birinci kuşak ve ikinci kuşak arasındaki değişim, bu romanda Kara tarafından da betimlenmektedir. Kara’nın eserlerinde kullandığı bu tip betimlemeler onu gerçekliğe biraz daha yakınlaştırmış ve bu da ilgi toplayan başka bir unsur olmuştur.

Kara, İstanbul ve Berlin arasında çoğu zaman karşılaştırmalar yapmaktadır. Bunun yanı sıra Almanya’da yaşayan Türk kökenli göçmenler ve Türkiye’de yaşayan Türkler arasındaki farklılıkları da çarpıcı bir dille ortaya koymaktadır.

“İstanbul’dakiler farklıydı, Ediz bu konuda haklıydı. Arabaları, videoları ve Loreal sarışını kadınlar vardı. Partilerde eğleniyorlar, bikinilerle kumsallarda dolaşıyorlar ve akşamları Dallas izliyorlardı [...] Dinamiktiler ve Batı’ya ulaşmaya çabalıyorlardı. Bunun karşısında Kreuzberg’dekiler şeref, aile ve gelenekler gibi değerlere sarılıyorlardı. Bazıları çocuklarını Kuran kurslarına gönderiyordu. İstanbul’daysa bu çoktan tarihe karışmıştı. Kreuzberg’in, Berlin’in, Avrupa’nın tam ortasında yaşıyorlardı, ama Doğu’ya, Mekke’ye bakıyorlardı. Buradaki Türkler İstanbul’dakilere göre daha Türk’tü. Ediz oradayken Berlin doğumlu olduğunu genellikle gizliyordu. İstanbul’daki zenginler için Almanya demek, işçi demekti, pis işlerde çalışmak demekti. Onların gözleri Florida’da, Boston’da ve New York’taydı” (Kara, 2003:156-157).

Yazar, çok yönlü pencerelerden toplumsal gerçeklikleri dile getirmeyi de başarmıştır diyebiliriz. Öyle ki, yukarıdaki alıntıda da Türkiye’de yaşayan Türklerin bazılarının Almanya’ya göç etmiş yurttaşlara karşı olan bakış açılarını başarıyla aktarabilmiştir. Burada aynı zamanda başarılı bir Türkiye portresi çizilmiş, Almanya’da yaşayan Türkler ile Türkiye’deki Türkler arasında farklılıkların olduğu vurgulanmıştır.

Berlin’de günlerini geçirmekte olan Hasan Kazan, Alman toplumundaki önyargılarla da sürekli bir mücadele içerisindedir. Bu önyargıları Alman toplumuna ait olan arkadaş

çevresinden örnekler kullanarak okura yansıtmaktadır. Almanlarla ilk tanıştığında, onun Türk olduğunu duyunca verdikleri tepkileri, Türklere karşı sahip oldukları önyargıları da okura oldukça başarılı bir biçimde aktarmaktadır.

“Bu akşam konu her şeyi açıklamaktı, her şeyden önce de kendini ve ‘Türkleri açıklamak’. Wolf’e 60 Milyon Türk’ü nasıl anlatacaktım. Yani her türlü vardı. Ağrı Dağı’ndaki yaşlı çobandan, Boğaz’da bürosu olan New Yorklu yuppi’ye kadar. Bütün bu Türkleri nasıl bir çatı altına toplayacaktım. Kısaca başımı salladım ve Hasan dikkat et, diye düşündüm, sakın Wolf’un bu index kartları arasında kaybolup gitme” (Kara, 2003:244).

Romanda yalnızca Türkler için yapılan yorumlar ve farklılıklar değil, Doğu Berlin’den gelen insanların ve onların Batı Berlinlilerle olan farklılıkları da Hasan Kazan’ın yaptığı yorumlarla dile getirmektedir.

“Doğudan gelenlerin bej ve gri renkli ceketleri vardı. Onların içinde o kadar uslu görünüyorlardı ki. Batılılar gibi şişman değillerdi. Hayır, bitkin ve zayıf görünüyorlardı. Ama gözleri uyanıktı, her şeyi dikkatle inceliyorlardı. İstasyon binasını, Beate Ushe’nin müstehcen reklamlarını, büfelerdeki özgür marlboro adamlarını [...] artık her şey onlar için elle tutulacak kadar yakındı” (Kara, 2003:21).

Söz konusu betimleme yazarın aslında kapitalist toplum ve sosyal yaşantısı için de çarpıcı örneklerdir. Kara, romanında yalnızca Türk-Alman ilişkileri, burada yaşayan Türkler ve sorunları gibi konulara değinmekle kalmamış, toplumsal gerçekleri içeren, aynı ırka mensup olsalar da yönetim şekillerinin ve ideolojilerin insanları nasıl farklılaştırdığına da işaret etmektedir. Konu aldığı dönemin tarihi bir dönem olması, betimlemelerin de bu yönde kuvvetli oluşu Kara’nın belki de bu yönde Alman edebiyat dünyasının dönüm noktası niteliğinde beklenen bir roman beklentisini karşılayabilmiştir diyebiliriz. Romanda bu tür yorumlamalar yapılırken, özellikle belirli bir yöne, bir fikre ağırlık vermek yerine, yalnızca var olanı yansıtmaya yönelik betimlemeler kullanılması, Kara’yı gerçekçi bir yazar olarak nitelendirmemize yol açmaktadır. Yazar çözüm önerileri sunmamaktadır, yalnızca tespit yapıp bu tespitleri betimlemekle yetinmektedir. Diğer yandan eserin yukarıdaki alıntıda ve çeşitli bölümlerinde kullanılan popüler kültür izlerinden sayılan çeşitli markalara yer verilmesi (Marlboro, Beste UShe, Mc Donald’s gibi...) vurguyu bu yönde kuvvetlendirmektedir diyebiliriz.

Bu politik betimlemelere Hasan Kazan’ın babası Said Kazan’ın Türkiye’de yaşanan bazı siyasi olayların üzerinden de devam edilmektedir.

“Bu dosya, babamın komünist-Marksist bir öğrenciyken İstanbul’da Lenin sakalıyla dolaştığı dönemden kalmalıydı. Türk gizli servisi, komünistler ve solcular hakkında dosya tutardı[...] Askeri darbe oldu ve babamın üniversiteden bütün arkadaşları parmaklıkların arkasını boyladı” (Kara, 2003:68).

Ancak daha evvel de belirttiğimiz gibi, Kara bu betimlemelerinde her hangi bir görüşü savunmak ya da övmek adına değil, olduğu gibi bırakıp yalnızca okura yaşanılan zamanı anlatan bir tablo oluşturmak amaçlı yer vermektedir. Bu gibi betimlemelerin Alman Toplumuna Türkiye imgesi hakkında farklı bakış açılarının kazandırılması adına önemli olduğu söylenebilir.

Yazar Türk adetleri ve klişelerinin üzerine de Hasan Kazan’ın bakış açısıyla yer yer gitmektedir. Almanya’da yaşayan Türklerin yaşam biçimlerini ve genel olarak Türkiye’de bulunan Türkleri ve popüler kültürlerini de eserinde sıkça sergilemektedir.

“Zeki Müren bir yıldızdı. İhtişamla parlayan gömlekler giyer, bir tavus kuşu gibi sahnede gururla dolaşır. Kısacası klasik Türk müziğinin güneşiydi ve üstelik de eşcinseldi. Ama Türkler bunu hoşgörülle karşılardı, babam da. Onun için sanatçı demek, ruhu olan insan demektir ve geri kalan her şeyi görmezden gelirdi, bütün Türkler gibi” (Kara, 2003:70).

Berlin Duvarının yıkılışı Hasan Kazan ve Ailesi için de devrim niteliğinde bir olay olmuştur. Berlin’de bir seyahat acentesi işleten Baba Said Kazan’ın yıllar önce Doğu Berlin’de başka bir aile daha kurmuş olması duvarın ve dolayısıyla sınırların ortadan kalkmasıyla gün yüzüne çıkar.

“Babam Batı Berlin’de kahvaltısını eder, annemi kucaklar ve bize ‘hoşça kalın’ derdi. Evimizden birkaç sokak ötede kontrol noktası Charlie’den Doğu Berlin’e geçerdi[...] Babam iki sistem arasında, iki sahnede hareket ediyordu, tıpkı farklı oyunlar için farklı kostümlerini hazır bulunduran tiyatro oyuncularını gibi. Yıllarca sistemleri, gardiobunun çantasını, kadınlarını değiştirdi durdu. Bu gündelik hayatıydı ve duvar onun için bir güvence oluşturuyordu” (Kara, 2003:309).

Duvar’ın yıkılışıyla Kazan Ailesi büyük bir şok yaşar ve evin reisinin orada başka bir aile daha kurmuş olduğunu öğrenir. Böyle siyasal bir olayın, özelde, bireylerin hayatında böylesine büyük bir etkiyle işlenmiş olması da romanımızın yazarı Kara’yı oldukça başarılı kılan özelliklerden biri olarak görülmektedir.

Romanın gündelik olayların yanında, toplumu etkileyen siyasal olayları işlemesi, farklı kültürlerin karşılaşmaları noktasında farklı açıları gözler önüne sermesi gibi nedenlerle 2004 yılında iki farklı ödülle ödüllendirilmesinin ne kadar doğru bir hareket olduğu Blumentraht tarafından vurgulanmaktadır (Bkz. Blumentraht, 2007:80-81). Romanda

bireyin çok çeşitli kimlikleri ve bakış açılarına oldukça fazla yer verilmesi dikkat çeken ayrı bir unsurdur.

‘Selam Berlin’ romanı Berlin duvarının yıkılışını göçmen Türk bakış açısıyla betimlemiş, duvarın yıkılışıyla birlikte Berlin şehrindeki ve özellikle ailesindeki değişiklikleri yansıtmıştır. Türk- Alman Topluları arasındaki farklılıkları, İstanbul-Berlin karşılaştırmaları, Doğu- ve Batı Berlinliler arasındaki farklılıkları göçmen Türk bir ailenin 19 yaşında oğlu Hasan Kazan’ın bakış açısıyla betimleyen Kara, bu farklılıkları ve karşılaştırmaları sergilerken yalnızca durum tespitlerinde bulunmaktadır, sorunlara ve anlaşmazlıklara çözüm önerileri getirmez (Bkz. Alanyalı, 2003).

Blumentrath, Kara’nın bu eserinin; “‘Selam Berlin’ Romanı melezlik ve trans kültürlülük tasarımlarının (Alm. Hybriditäts- Transkulturalitätskonzepte) eserin içerisinde aynı zamanda oyunsal bir biçimde yansıtıldığı popüler bir roman” olduğunu vurgulamaktadır (Blumentrath, 2007:84).

Ayrıca toplum içindeki farklılıkların algılanış biçimlerini de sıklıkla konu edinen Kara, ‘öteki’ nin gözüyle toplumun görmezden geldiği farklılıkları da ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda, geçtiğimiz son on yıla kadar bir göç ülkesi olduğunu kabul etmeyen Almanya için de eser bir cevap niteliği taşımaktadır. Ancak yazarın bunu göz önünde bulundurarak böyle bir eser ortaya çıkardığını söyleyemeyiz. Diğer yandan Alman toplumunun içerisinde bulunan bu farklılıkların vurgulanması açısından önemli bir yapıttır diyebiliriz.

Kısaca Yade Kara, Hasan Kazan ve Ailesi’nin Berlin duvarının yıkılışından sonra hayatlarındaki değişiklikleri ve şaşırtıcı olayları konu etmektedir. “Selam Berlin” aynı zamanda toplum içindeki farklılıkları dile getiriliş biçimiyle de oldukça ilgi çekmektedir.

3.2.2. Çokkültürlü bir Roman ‘Cafe Cyprus’

Yade Kara ilk romanının kahramanı Hasan Kazan’ın hikâyesine, 2008 yılında yine Diogenes yayınevi tarafından basılan ikinci romanı ‘Cafe Cyprus’ ile devam etmektedir. Daha önce de vurguladığımız gibi Kara’nın bu romanları ‘gelişim romanı’ (Alm. Entwicklungsroman) olarak nitelendirilir ve Hasan Kazan’ın ‘Selam Berlin’ romanında başlayan hikâyesine ikinci romanı ‘Cafe Cyprus’ ile kaldığı yerden devam etmektedir.

Ancak bu roman, Hasan Kazan'ın Berlin'den uzaklaşıp, dil eğitimi almak adı altında Londra'ya gitmesini ve burada başından geçen olayları konu almaktadır.

İlk romanda merkezi noktada daha önce de belirttiğimiz gibi, Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve bu olayın aileye getirdikleri anlatılmaktadır. İkinci roman ise, birçok farklı milletten, farklı kültürden ve farklı ırktan insanın bir arada olduğu Londra şehrini merkez noktası almaktadır.

Söz konusu roman Kaya'ya göre kozmopolitik, yani çok dilli, farklı farklı kültürlerde bile kendisini evindeymiş gibi hissedebilen, bu duruma ayak uydurabilen ve 'üçüncü kültürün nesli' olarak adlandırılan bir dünya bakışıyla yazılmıştır (Kaya, 2010:48).

Hasan Kazan'ın Londra'da yeni bir yaşam kurma mücadelesi ve kendi ayaklarının üzerinde durma çabası bu eserin ana konusudur diyebiliriz. Berlin'den eski arkadaşı Kazım'ın yanında seyyar kebabçılık yapmakla geçimini sağlayamayan Hasan ek işler aramaya koyulacaktır. Ayrıca kahramanımız Kazım ile birlikte bir kebabçı dükkânı açarak zengin olmayı da düşlemektedir.

İlk romanında görmeye alışık olduğumuz kültürleri, insanları ve şehirleri karşılaştırma betimlemelerine, bu romanda da sıklıkla rastlanmaktadır. Zinser bu konuda;

“Londra, Berlin, İstanbul oradan oraya, bütün imgeleriyle ve karşılaştırmalarıyla bazen baş döndürücü olsa da gidip gelmeler, analizler, şehirler ve farklı dünyalar arasında hızlı sıçrayışlar var bu romanda” (Zinser, 2008).

Hasan Kazan her ne kadar dil öğrenmek için buraya gitmiş görünse de, asıl amacı dünyanın her hangi bir yerinde kendi ayakları üzerinde durabileceğini kanıtlamaktır. Bu yüzden Londra'daki ilk amacı bir iş bulmak olan Hasan Kazan, arkadaşı Kazım'ın yanında kebabçılığın yanı sıra, sahiplerinin Türk olduğu ve Türk yiyeceklerin ve mezelerin satıldığı bir süpermarkette çalışmaya başlar.

Henningsen, Hasan Kazan'ın Londra'ya taşınmasını yeni bir başlangıçtan daha çok bir kaçış olarak nitelendirir. Bu, bir şehirden, bir ülkeden kendisini iki kez yabancı hissettiği, Alman ve Türk kimliği arasında gidip gelen ve yabancılaşan, duvarın yıkılışıyla yeni bir şehir haline dönen ve 'yeni Almanlık' kavramının oluştuğu Berlin'den bir kaçıştır (Bkz. Henningsen, 2010).

Roman, Yade Kara'nın bir önceki romanında da gözlemlediğimiz gibi, politik göndermeler içeren motiflere yer vermektedir. Hasan Kazan, Kıbrıs Türklerinin ve Rumlarının bir arada olduğu bir cafe'de ikinci iş olarak çalışmaya başlar.

“Oraya (Cafe Cyprus) çok dikkat etmelisin ve her zaman diplomatik bir tavır takınmalısın. Anlıyor musun? Zaten bu yüzden bu cafenin ismi de Cafe Kıbrıs ya da Kypros değil CAFE CYPRUS¹⁰” (Kara, 2008:38).

Politik olarak hassas bir noktaya kendi yorumlamalarıyla yaklaşan Kara, bir önceki romanında da buna benzer bir durumun zorluklarının üstesinden gelmiştir. Metnin içinde Kıbrıs için kullanılan isimlere yaklaşım tarzı da yazarın olaya bakış açısını bizlere örneklemektedir. Öyle ki, kullanmış olduğu isim ne Türkçe ne de Yunancadır ve burada seçilen ismin İngilizce olması da bizleri yazarın bu konuda tarafsız olduğuna götürebilecek bir ipucu olarak algılanabilir.

Bu zorlukların aşılmasında adeta bir deneme alanına dönüşen roman ve dolayısıyla yazar, tarihsel olayları ve bireysel sıkıntıların aşılması konusunda da deneyimlidir (Prinz, 2008). Söz konusu tutumu aşağıdaki alıntıda da tespit etmek mümkündür.

“Yine böyle bir kahve içme ayininde daha önce farkında olmadığım bir bölüğü fark ettim. Cafe Cyprus'da Kuzey Kıbrıslılarla Güney Kıbrıslıları ayıran belirgin olmayan bir sınır vardı. Cafenin sağ köşesinde Rumlar, sol köşesinde ise Türkler oturuyordu. Ve ortama kimsenin bu sınırı aşmadığı sessiz bir anlaşma hüküm sürmekteydi” (Kara, 2008:51).

Daha önce de belirttiğimiz üzere ve bir önceki romanında da sıkça karşılaştığı gibi Kara bu şekil politik olaylara objektif yaklaşmaktadır, olaylara çözüm önerisi sunmaktan çok, olduğu gibi yansıtmayı tercih etmektedir. Kıbrıs gibi hassas bir konuya olan yaklaşımı da yazarın sözünü ettiğimiz öznellik tutumuna örnek olarak gösterilebilir.

“Bu kahve sohbetinden sonra cafenin içinde dönen Kıbrıs sorununu çözmek üzere toplanmış birleşmiş milletler toplantısına dönüyorum[...]Bazen bu yaşlı adamlar Kıbrıs ile ilgili tüm hatıraları ve tarihi masaya yatırıyorlardı. Orada Makarios (çay bardağı), burada Lefkoşa (çay kaşığı), şurda Girne (tepsi), Türk askeri (kül tablası). Masanın üzerindeki bu objeler 1975 'in sıcak yazında yaşanan askeri ve stratejik olayların gidişatını ve detaylarını betimlemeye yetmiyordu. Makarios, Papadopoulos, Nikos Sampson, Kurt Waldheim, Callaghan, Harold Wilson, Bülent Ecevit gibi savaşın baş kahramanlarının isimleri eksikti [...] Bu yaşlı Kıbrıslılar savaş günlerini anlatırken adeta yeniden bu günleri yaşıyorlar, gençleşiyorlar ve kendilerini savunacak gücü bulduklarındaysa parlıyorlardı[...] Bazen de

¹⁰ Cyprus : İngilizce, Kıbrıs: Türkçe, Kypros: Yunanca

Akdeniz'in öfkesi ve hışmı parlıyordu. Ama sonuçta onlar Osmanlı eti, Yunan kemiği ve Kıbrıs şarabındandırlar” (Kara, 2008:50-51).

Bu bölümde Kıbrıslı Türklerin ve Rumların zaman zaman yaşadıklarını sergilemek isteyen yazar, daha önce de dediğimiz gibi her hangi bir tarafın iyiliğine hizmet etmekten çok, var olanı yansıtmaya çalışmaktadır. Alıntıda da görüldüğü üzere yazar betimlemenin sonucunda farklılık ve karşıtlık içeren yapıları tek yapıda birleştirme çabasıdır.

Anlatım dili yönünden oldukça değişken bir yapı ortaya koyan yazar, olayları Hasan Kazan'ın bakış açısıyla anlatmaktan vazgeçmezken, metnin içinde Almanca ağırlıklı olsa da, yer yer İngilizce ve Türkçe anlatımlar da yapmaktadır.

“Meine Wohnung war ein kleines one-bedroom flat[...] Als Erstes kaufte ich mir einen kettle [...] Sie spielten Tavla und Karten” (Kara, 2008 :38-39-43).

Metnin anlatım dilinde çok dilli bir yaklaşımı tercih eden yazarın bu yaklaşımı onun çok kültürlü bir yapıyı benimsediğini göstermektedir. Bu yapıyı romanın yalnızca anlatım dilinde tercih etmemiş, hikâyenin yaşandığı şehir olan Londra'yı da çok kültürlü yapısına sıklıkla değinerek Londra'yı örnek bir şehir olarak yansıtmıştır.

“ Annem şaşkın şaşkın bakınıyordu. ‘Söyle misin, Delhi ya da Dubai'ye mi geldim?’ diye sordu ve şaşkınlıkla havaalanındaki koyu tenli insanlara bakıyordu. ‘İngilizlerin bu kadar esmer tenli olduklarını gerçekten bilmezdim. Bu kadar insan nerden geliyor?’ ‘Burası Heathrow, Londra, Londraaaaa!’ diye seslice açıkladım ve ardından bir anons verildi. ‘Mr. Mooohaameed Rahmaan,..., please come to the information desk...’, diye genç bir bayanın sesi çınlamaktaydı...” (Kara, 2008:217-218).

Kara tarafından Londra'nın çok kültürlü yapısına yukarıda verilen alıntıya benzer birçok şekillerle göndermeler yapılmaktadır. Yazarla yapılan bir röportajda; Londra'nın 8 milyon nüfusunun olduğunu ve 300 farklı dilin konuşulduğunu ve Londra'da yaşayanların %40 'ının göçmen olduğunu belirtmiş, Londra'nın bu özelliğinin onu dünya nüfusunun yarısının toplandığı, ele avuca sığmayan, yaşanılabilir bir megametropol olduğunu belirtmekte, böyle bir sirkülasyonun Berlin için geçerli olmadığını da vurgulamaktadır (Károlyi, 2008). Böyle bir ortamı hikâyenin geçtiği mekân olarak seçen yazar, çok kültürlü yaşam için örnek oluşturabilecek örnek mekân betimlemelerini sürekli kullanmaktadır.

Metnin anlatım dili üzerine söylenmesi gereken başka bir unsur ise, kullanılan dil bakımından genel olarak sokak dili (Alm. Umgangssprache) ve popüler kültürden etkileşimler kullanılmaktadır. Kara'nın bu yolla anlatımı daha doğallaştırdığı söylenebilir.

Bir başka çok kültürlü yaklaşım tarzı kahramanın kendini tanımladığı bölümlerde de ortaya çıkmaktadır.

“Çoğu yalnızca bir dil konuşabiliyor, bütün yaşamlarını yalnızca bir ülkenin herhangi bir şehrinde veya kasabasında geçiriyor. Onlar tek bir kültür, tek bir dil, tek bir bölge ve insanların birlikte yaşadığı tek bir biçim tanıyorlar. Her şey tek taraflı ve bende olduğu gibi çok yönlü değil. Sanırım ben Almandada, Türkçe ve İngilizcede kendimi evimdeymiş gibi hissediyorum. Bu yüzden her şeyi karşılaştırabiliyor, başkalarının şaşkınlıkla, kızgınlıkla karşıladığı olayları sükûnetle karşılıyor, avantaj ve dezavantajlarını görebiliyor ve eleştirebiliyorum. Bu mütemadiyen bir öğrenim ve karşılaştırmadır” (Kara, 2008:167).

Kendini birçok dilde özgür hisseden, farklı kültürleri birbirleriyle karşılaştırabilecek kadar iyi tanıyan ve bunu büyük bir kazanım olarak değerlendiren Hasan Kazan, mekânlar, kültürler ve gelenekleri kıyaslarken de bu çok yönlü bakış açısından faydalanmaktadır.

Kahraman her ne kadar Londra'da yaşadıklarını dile getirirse de, Almanya ile aralarındaki bağı hiçbir zaman koparamaz ve yaşadığı bu yeni metropolde de Almanya ve oradaki yaşama göndermeler ve kıyaslamalar yapar.

“Onlar bana Kottbusser Tor'da¹¹ ben Disco Bronxtan dönerken sabahın erken saatlerinde Fabrikaya giden eski Anadoluluları hatırlatıyorlardı. Çoğu zaman yorgun bir şekilde banklara oturup metronun gelmesini bekliyorlardı [...] Onlar bir yerde yabancı olmanın, yalnızlığın ve memleket hasretinin ne demek olduğunu en iyi bilenlerdi” (Kara, 2008:325).

Berlin'e olan bu göndermeler ve hatırlatmalar haricinde Almanya'da birinci kuşak misafir işçilere de atıfta bulunan Kara, daha önce belirttiğimiz birinci kuşak yazarlar gibi onların sorunlarını da dile getirmektedir. Ancak bu tutum roman boyunca sürekli gözlenmez. Burada yazar daha çok toplumda 'öteki' olanların ne yaşadıkları konusunda başarılı bir betimleme yapmaktadır diyebiliriz. Okur bu betimlemeler aracılığıyla birinci nesli de tanıma fırsatı bulmaktadır.

¹¹ Berlin'de Türklerin yoğunlukta olduğu bir bölgede metro durağı

Söz konusu betimlemelere yalnızca birinci kuşağın yaşadıklarından değil, ikinci kuşağın yaşadıklarıyla da devam etmektedir yazar.

“Bizim arka planımız ve kültürel karışımımız bizi daha gözü açık ve çevremize farklı bakış açılarıyla bakma konusunda daha duyarlı hale getiriyor. Bizi ‘arada kalmışlıkların’ nesli olarak gören ve dar şablonlara sığdırmaya çalışan kılı kırk yaran düşünürlerle ve odun kafalılarla gizliden gizliye alay ediyoruz. Çünkü biz daha esnek ve daha hızlı olduğumuzdan temel olarak onları on kez alt edebiliriz. Bütün kültürel, politik ve tarihsel zıtlıkları içimizde barındırmaktayız, bu yönde yetiştik ve bu sayede köprüler inşa edebiliyoruz. Her hangi bir şablona uymayız, aslında biz Avrupa düzleminde daha önce görülmemiş bir karışımız, yeni bir şeyleriz” (Kara, 2008:317).

Yazarın kitabın bu bölümünde ‘biz’ diye adlandırdığı nesil ikinci nesildir. İkinci neslin yapısına bu tür betimlemelerle yaklaşan Kara, bizlere bu konuda nasıl düşündüğü konusunda da ipuçları vermektedir. Kara görüldüğü gibi ikinci neslin çok kültürlü yapısını Avrupa için büyük bir fırsat olarak görmektedir. Bu alıntıda da ‘arada kalmış’ bireyler olmaktan çok, kültürler arası geçişin daha rahat yapılabildiği, bireylerin her kesim için büyük bir kazanım olduğu vurgulanmaktadır.

Kültürün bir parçası sayılan birçok öğeyi eserde bir araya getiren yazar, Türk kültürünü yeme alışkanlıklarını ve ara karakterleri romanda sahneleyerek anlatmaya devam etmektedir.

“Biraz tabaktaki mezelerden yedim. O iki bardağa aslan sütü doldurdu ve birini önüme koydu, omzuma vurdu ve sevinçle ‘Şeref!’ dedi, kadehleri tokuşturduk[...] ‘Rakı uzun, silindir biçiminde bardaklardan içilir, her defasında boğazın gıdıklanır ve ardından bir yudum su içersin, sonra biraz kavun ve koyun peyniri, arka planda yavaşça bir müzik ve uzun sohbetler[...] Mezeler olmadan rakı ruhunu kaybeder’ dedi [...] ‘Çilingir sofrasının yerini hiçbir şey tutmaz!’ diyerek beni rakı içme seremonisine dâhil etti” (Kara, 2008:179-180).

Kara, farklı toplumlarda başka bir toplum hakkında bilinen basmakalıpları (Alm. Stereotyp) örf ve adetleri sıkça kullanmaktadır. Yukarıdaki alıntıda da görülebileceği gibi Türk kültürüne has adetler sergilenmektedir. Bu duruma başka bir örnek vermek gerekirse;

“ Biraz kahve hayatın en güzel anlarından biridir. Eski bir Türk atasözünün de dediği gibi ‘Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır’” (Kara, 2008:50).

Yazar burada Türk atasözünü Almancaya çevirmiş ve Türk kültürünün önemli bir başka unsuru olan Türk kahvesi motifini eserine katmıştır. Kültürel bir aktarım eylemi olarak

nitelendirebileceğimiz bu betimlemelere romanın diğer bölümlerinde de rastlamaktayız. Bunların yanı sıra yazar sıkça Türk yemeklerinden de bahsetmektedir.

“Garson uzun lavaş ekmekleri servis etti, kısa süreliğine de olsa Türklüğümüze döndük ve bu restoran’ı gidilecek yerler listesine ekledim[...] Son zamanlarda Türkiye’den iyi haberler gelmiyordu[...] Ekonomik kriz, yönetim krizi ve zirvede olan bayan başbakan Çiller durumu kabulleniyordu[...] Mum ışığında sıcak ekmekle birlikte baharatlı mezelerden yiyorduk ve ben Hannah’a bu mezelerin nasıl yapıldığını açıklıyordum[...] Ve yemekten sonra tatlı olarak baklava servis edildi” (Kara, 2008:189-190).

Görüldüğü üzere Kara, Türk kültürüne ait izleri de romanda sıkça kullanmaktadır. Ayrıca Londra’da toplum içinde farklı kültürlerin varlığını, burada yaşayan değişik kültürlerden gelmiş birçok yaşam tarzına bu bağlamda kültürel aktarımları anlatımında kullanan yazar, olabildiğince toplumdaki farklılıklara işaret etme çabasıdır.

“Kimse Sukjeet ve beni politik çok kültürlülük ve azınlıklara karşı yardım severlik gevezelikleriyle kandıramaz. Eğitim, kariyer, gelir ve işe alınma konusunda bizler çok kültürlü var olma olaylarının tamamen bittiğini gördük. Özellikle Berlin emlak piyasasında bunu yıllarca hissettim. Londra’da kafa dengi olanlara duyularımı açtım ve onlarla sokaklarda, Pazar yerlerinde, mağazalarda ve barlarda sürekli karşılaşıyordum. Onları en hızlı şekliyle, yani giydikleri geleneksel kıyafetlere bakarak hemen tanıyordum[...] Onlar Kuldeep, Salma, Ali, Kim, Meryem, Kirandeep isimli yeni Londralılardı ve ben de onlarla aynı dalgayla buraya sürüklenmişim” (Kara, 2008:316-317).

Çok kültürlülük söylemlerini zaman zaman Hasan Kazan aracılığıyla eleştiren yazar, bu konuda diğer politik konulardan takındığı tutumdan farklı olarak çözüm önerileri de getirmektedir. Yukarıdaki örnekte de Berlin- Londra karşılaştırması yapan yazar, çok kültürlülük bağlamında işlerin hangi şehirde yolunda gittiğini sergilemektedir.

“Kazım heyecanla ‘Görüyor musun ’ dedi, ‘ yurt yok, ranza yok, oturma izni yok, bürokratik saçmalıklar yok! Daha önceden halledilen parça başına işe göre konuk işçileri tekrar memleketlerine göndermek istiyorlardı. Birinci kuşaktan çöpçü olanları ve fabrika işçileri Almancalarını kesinlikle geliştiremediler’ dedi kızgınca. ‘İngiltere’deki göçmenlerin İngilizcilerinin Almanya’daki göçmenlerin Almancalarından çok daha iyi olmasına şaşmamak gerek, çünkü onlar başından beri Britanya Vatandaşıydı ve bunu özgürce yapıyorlardı” (Kara, 2008:234).

Yukarıdaki alıntıda Hasan Kazan’ın en yakın arkadaşı Kazım’ın bakış açısıyla Kıbrıs’tan gelip, İngiliz vatandaşı olan Kıbrıslı Mehmet Usta’nın buraya geldikten hemen sonra İngiliz Vatandaşlığına geçmesi ve İngilizceyi kusursuz konuşuyor olmasının nedenini araştırdığı sırada ortaya çıkan Almanya’da bulunan göçmenler ile İngiltere’deki göçmenler arasındaki farklılıkları görmekteyiz. Bürokratik zorluklar konusunda Almanya ve buradaki göçmenlere karşı sergilenen tutum için bir eleştiri

niteliğinde olan bu bölüm, Almanya’da yaşayan yabancı uyruklular ile İngiltere’de yaşayanların arasındaki farklılıkların politik yaklaşımların bir sonucu olduğunu betimlemektedir. Birinci kuşağın Alman toplumuna uyum sağlaması konusunda başarısız olarak görülmesi de söz konusu politik yaklaşımların bir sebebi sayılmaktadır. Yade Kara’nın her iki kitabı için de edebiyat eleştirmenlerince, Almanya’nın bir göç ülkesi olduğunu hatırlatan iki eser yorumunda bulunulmuştur (Bkz.Pluwatsch, 2008).

“Cafe Cyprus” romanı için bir röportajında Kara; “ üç farklı yerde, üç farklı kültürün içinde gelgitler yaşayan ve burada rahatça istediği kültüre geçiş yapabilen ve üç farklı dili konuşabilen genç bir erkeğin üzerine yazılmış kültürler arası bir romandır” (Pluwatsch, 2008) diyerek, eserin içindeki kültürel geçişleri ve romanın genel yapısını tanımlamaktadır.

Blasch söz konusu romanda; Almaların, Türklerin, İngilizlerin, Müslümanların, Hinduların, Hıristiyanların bir mozaik halinde Kara’nın bu romanında bulduklarını dile getirmiş, genç bir kuşağın anne-babalarının kafalarında oluşturduğu Britanya ve eski kıta arasındaki sınırı, Batı ve Doğu Berlin arasındaki duvarı, göçmenler ve yerliler arasındaki sınırları aşabildiğini gösterdiğini vurgulamıştır (Blasch, 2009:3).

Hasan Kazan’ın anne-babası ile temsil edilen nokta, Avrupa ve batı’ya karşı sahip oldukları fikirlerin çatışmasıdır diyebiliriz. Bu konuda bir başka örneklem ise, Hasan Kazan’ın annesinin Türkiye’den oğlunu ziyaret amaçlı Londra’ya gelmesi sırasında ortaya çıkmaktadır. Kahramanın annesi Britanya Müzesine gider ve burada Türk kültüründen ve Anadolu’dan getirilmiş çeşitli objelere rastlar;

“Annemin Britanya Müzesini ziyaret etmesi ona üç günlük migren ağrısına patlamıştı[...] Müze’nin Anadolu sergileri bölümüne geldiğimiz ve Konya’dan halıları, İznik’ten çinileri, Maraş’tan Hançer ve kılıçları gördüğümüz sırada annem gözlerini kocaman açmıştı[...] ‘Kuran, 15. Yüzyıl, İznik, Anadolu’ yazısını okudu sessizce ve dikkatle[...] Vitrinin etrafını bir kaplan gibi çevreledi ve sonra bir bağırsı: ‘ Hırsızlaaarr!!!’[...] ‘ Mübarek Kuran-ı cam bir vitrine yerleştirip, etrafında şişman bekçilerin dolaştığı, ve yanında domuz salamı ve yağının olduğu sandviçlerin ağızda gevelendiği yerde ne işi var! Saygısızlaar...!’ diyerek homurdanıyordu. ‘ Ne zannediyorlar kendilerini? Dünyanın Efendilerimi???’” (Kara, 2008:246, 247).

Hasan Kazan’ın annesinin müzedeki Anadolu kültürüne ait sergilenen eserleri gördükten sonra verdiği tepkiler olağan reaksiyonlardır diyebiliriz. Bu olayda kahramanımız soğukkanlılığını korumakta ve Blasch’ın da değindiği bir önceki nesilde

oluşmuş tabuların bu yeni nesilde olmadığını sergilemektedir diyebiliriz. Bir diğer dikkat çekici unsur da, yazarın Anne örneğiyle Batı'ya karşı Türk bakış açısının nasıl olduğunu betimlemesidir.

Genel olarak değerlendirmek gerekirse; Yade Kara ilk kitabı 'Selam Berlin' ile Hasan Kazan'ın İstanbul ve Berlin arasında gidip gelen hikâyesini, ikinci kitabı 'Cafe Cyprus' ile Londra şehrini ve şehrin çok kültürlü yapısını anlatarak devam ettirmektedir. Hasan Kazan, Londra'da kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan, farklı kültürlere ait insanları ve en önemlisi kendini tanımlamaya çalışan bir bireydir. Bunları yaparken bir yandan da belirli bir olgunluğa erişmektedir. Romanda Kıbrıs meselesi, Almanya-Türkiye-İngiltere gibi ülkeler ve bu bağlamda İstanbul-Londra ve Berlin gibi şehirlerin ve Doğu-Batı karşılaştırmalarına sıklıkla yer veren yazar, bunları yaparken kültürel faktörleri ve yaklaşım tarzlarını da betimlemeye çalışmaktadır. Bunun yanında okura yalnızca çok kültürlülük ve Kıbrıs sorunu gibi olayları politik düzlemde yansıtmak yerine, bu olayların gündelik hayata nasıl etki ettiğini sergilemektedir. Roman, kahramanın başından geçen aşk hikâyesini ve çeşitli ortamlarda yaşadığı bireysel olayları konu etmektedir.

3.3. Çokkültürlülük ve Kültürel Kimlik Sorunu

Yade Kara ve eserleri 'Selam Berlin' ve 'Cafe Cyprus'a değindikten sonra, kültürel kimlik sorununu ele alacağız. Ancak kültürel kimlik sorununun tespit edildiği ortamların çok kültürlü ortamlar olduğu düşünülürse, öncelikle çokkültürlülük nedir, çokkültürlülüğe bakış nasıldır açıklamamız gerekmektedir.

3.3.1. Çokkültürlülük

Çokkültürlülük deyimini yeni bir kavram olarak 20. Yüzyılda daha çok tartışılır olsa da, kültürlerin çeşitli mekânlarda ve ortamlarda farklı zaman dilimlerinde sürekli birlikte oldukları gözlemlenmiştir çünkü insanlık tarihinin sürekli etkileşim halinde olduğu, mübadele ettiği görülmektedir. Ancak tam anlamıyla Çokkültürlülük kavramının kullanılması 1970'lere dayanmaktadır. Özellikle Avustralya ve Kanada'da 1970'ler itibariyle bir devlet politikası olarak sunulmuş olan bu kavram, Üçüncü Dünya ülkelerinden göç alan birçok Batı ülkesinde ilerici siyasal hat ve zihniyet olarak öne sürülen bir kavram halini almıştır (Bkz. Arslan, 2001:204). Söz konusu göç örnelemi

Türkiye, İtalya, Yunanistan ve diğer ülkelerden Almanya'ya yapılan göç hareketliliği için de geçerlidir. Birinci bölümde de değindiğimiz gibi, Almanya'ya 1960'lı yıllardan bu yana gerçekleşen göçün bir sonucu olarak, dünyanın çeşitli ülkelerinden, çeşitli kültürlerden yoğun bir göç dalgası yaşanmıştır. Bu göç dalgasıyla birlikte farklı kültürlerin aynı ortamlarda varlık göstermesi, birbiriyle etkileşim haline geçmesi ve farklılıkların ortaya çıkması kaçınılmaz bir hal almıştır. Bu nedenle “ Batı Avrupa’da, ‘çokkültürlülük’ teriminin kullanımı geçici bir ekonomik göçten göçmen nüfusların sürekli mevcudiyetine ve bu yöndeki siyasal stratejilerin kalıcılığına geçişi gösterir (Kastoryano, 2009:24).

Günümüz modern toplumlarında yaşanan gelişmelerin ışığında, iletişim, etkileşim ve bütünleşme ile birlikte kültürler bazında da oldukça fazla sayıda karşılaşma ve aynı ortamda bulunma durumu söz konusudur. Aksoy’a göre ‘yeni bir dünya vardır artık. Bağımsızlığını kazanan eski sömürgelerden Avrupa’ya göç edenler; Amerika’nın yerli halkı; İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ihtiyaç duyulan yeni iş gücünü karşılamak üzere çağrılan, zamanla Avrupa’yı mesken edinen, en sonunda da oraya yerleşip Avrupa ülkelerini yurt edinen yabancılar; Afrika kökenli Amerikalılar; farklı etnik kökenli vatandaşların oluşturduğu yeni ulus-devletler (Kanada gibi) vardır bu yeni dünyada’ (Aksoy, 2001:4).

Küreselleşme ve bunun bir getirisi olarak görülen bu kültürel etkileşimler, kültürün homojen bir yapıdan sıyrılıp, heterojen bir kavrama bürünmesine neden olmaktadır. Teknolojik gelişmelerden de önce, farklı kültürlerin bir araya gelmesi hareketinin sömürgecilik hareketleri ile gerçekleştiği bilinmektedir. Ancak bugün kültürlerin birbirleriyle etkileşim halinde olmasında iletişimsel araçların gelişmesinin kuvvetli bir etkisi vardır ve artan göç hareketlilikleri de söz konusu etkileşimlerin hızlanmasında büyük rol oynamıştır. Göç hareketleri dolayısıyla farklı kültürlerin sınırlar ötesine taşınması, göç edilen yerdeki baskın kültür ile göç eden kültürün birbirleriyle hızlı bir şekilde etkileşim haline geçmesine olanak tanımaktadır.

Çokkültürlülük son zamanlarda çoğu ortamda tartışıla gelen bir kavram olarak dikkat çekmektedir. Buna göre; “kimileri için çokkültürlülük kültürel kimliklere, hak eşitliğine ve fırsat eşitliğine saygı ile eşdeğerdir ve demokrasinin temelini oluşturur; kimilerine

göre ise tersine, ‘kabileciliği’ çağrıştırır ve bu yönüyle, şimdiye değin devletle sağlanan ulusal birlik ve bütünlüğü yeniden tartışmaya açar” (Kastoryano, 2009:21).

Kuruyazıcı, postmodern tartışmalarda çoğulculuğun desteklendiği her ortamda çokkültürlülük kavramının önemli bir yer tutmakta olduğunu vurgular ve Avrupa’nın son yüzyıldaki sosyolojik ve politik değişiminde de, bütünlük modelinde de sorgulanmakta olduğuna işaret eder (Bkz. Kuruyazıcı, 2006:54). Buradan da anlaşıldığı üzere çokkültürlülük kavramı, son dönem tartışmaların önemli kavramlarından biridir.

Chiellino, çokkültürlülük gibi kavramların hem gerçekliğin kültürleşmesi, hem de yabancıyla olan tartışmanın kabullenmesi konusundaki öneme dikkat çekerken, aynı zamanda farklılıkların da toplum içinde var olduğu gerçeğinin yadsınamaz bir gerçek olduğunu vurgulamaktadır (Bkz. Chiellino, 2007:373). Burada çokkültürlülük, çok kültürlü bireylerden oluşmakta olan modern toplumlardaki gerçekliklerden biri sayılmaktadır.

“Farklı kültürler ve kimliklerin karşı karşıya geldiği ortamlarda çok kültürlü toplumlar oluşmaktadır. Bu yeni toplumsal oluşumun akabinde homojen ve dışı kapalı olan geleneksel milli kültür anlayışı kavramı geçerliliğini kaybetmektedir” (Kuruyazıcı, 2001:19).

Geçerliliğini yitirmekte olan geleneksel kültür kavramı yerini çokkültürlülük (Alm. Multikulturalität) ve transkültürlülük (Alm. Transkulturalität) gibi farklılıkların bir araya geldiği, bu farklılıklarla yeniden şekillenen kavramlara bırakmaktadır.

Ancak tüm bu tartışmaların yanında, kültür kavramı çeşitli çevrelerce farklı şekillerde algılanmaya devam etmektedir. Kaya, kültür kavramının ikiye ayrıldığını belirtmektedir. Buna göre;

“Anlam açısından kültür nosyonu iki farklı şekilde ele alınabilir. Bu nosyonlardan biri ‘bütünselci’ (Ing. Wholistic) kültür nosyonu, diğeri ise ‘senkretik’ (Ing. syncretik) kültür nosyonudur. İlk nosyon, modernitenin getirdiği anlayışın bir ürünü olup, kültürü yerel ve ulusal sınırlar içerisine hapseder. Öte yandan, ‘senkretik’ kültür nosyonu ise küreselleşme ile gündeme gelen bir nosyon olmuştur” (Kaya, 2000:26).

Bütünselci kültür nosyonu ortak anlam ve değerlerin kültürlerin özünü oluşturduğunu söyler. Başka bir deyişle herhangi bir toplum tarafından uzlaşarak kabul edilen anlam ve değerleri kültürün bir parçası olarak görür. Bu anlayış kültürü keskin sınırlar içinde diğerlerinden ayırır ve ulusal ve yerel kültürleri burada değişmez bütünlükler olarak

adlandırır. Kùltürleri birbirleriyle karışmadan birer homojen yapı olarak gören bu anlayış, Almanya'da yaşayan Türk kökenli bireylerin sahip olduğu alışımlı, diğer kùltürlerden etkilenmiş kültürel yapıyı sorunlu olarak adlandırır ve bu 'kimlik krizi', 'iki kùltür arasında kalmışlık' ve 'dejenere' olarak nitelemektedir. Senkretik kùltür nosyonu ise, kùltürlerin ve dolayısıyla kültürel kimliklerin dinamik bir süreç içinde sürekli değişim sonucunda oluştuğunu savunmaktadır (Bkz.Kaya, 2000:26-27). Bu anlayışa göre sürekli etkileşim haline olan kùltür kavramı ve bunu sürdürmekte olan bireyler çokkùltürlülüđün gereklerinden biri olan 'melezlik' olgusunu gerçekleştirmiştir ve kültürel alışımları olağan karşılamaktadır.

Anlaşıldığı üzere kùltür kavramı üzerine çeşitli görüşler ve fikir ayrılıkları mevcuttur. Bu fikir ayrılıklarını, özetle kùltürü yalnızca bir ulusa, bölgeye veya milliyete has, farklı kùltürlerden etkilenmeye kapalı olan bir kavram olarak görenler bir tarafa, bir diğer tarafta ise kùltürün toplum içinde yaşanan değişikliklerle birlikte farklı kùltürlerle etkileşim halinde olan, değişikliklere ve etkilenmelere açık olarak adlandıranlar bulunmaktadır. Baytekin'e göre ise, 'kùltür evrenseldir, tek bir modele indirgenmek istenmesi birey ve toplumda koşullara göre sorun yaratabilir. Kültürel normlar, davranış standartları ve eğitim düzeninin bir kùltürden ötekine iletilmesinde de farklılık ve sorunlar gözlemlenebilir' (Baytekin, 2008:117).

Çokkùltürlülük tartışıldığı anlardan bugüne çok farklı bakış açılarıyla eleştirilmektedir. Bu tartışmalardan biri de;

“Evrensellik'i savunanlar Batı kùltürünü üstü kapalı bir dille bütün dünyaya hakim kılmak istemişler, buna karşılık 'görecelik'i savunanlar da kendi kültürel ortamlarını evrenselliğe büsbütün kapalı, değişmez, etkilenmez yapılar olarak korumak amacıyla dış etkilere karşı direnmişlerdir. Günümüzde bu uçlardan birine sarılanlar bir ikileme saplanıp kalıyorlar. Evrensellikten yana olmak da görecelikten vazgeçmemek de aynı kapıya çıkıyor: ırkçılık. Evrensellik yanlısı bir tutum çok kùltürlülüđe izin verince, 'öteki' kùltürü bir müze kùltürüne ya da folklorla dönüştürüyor; görecelikte direnenler ise kendilerini cemaatleştirep gettoya kapatıyorlar” (Aksoy, 2001:8).

Aksoy'un da değindiği gibi, çokkùltürlülük kavramı baskın kùltürün yanında olan diğer tüm kùltürlere korunmaya muhtaç, incelenmesi gereken bir olgu gözüyle bakılmasına neden olmaktadır. Bu da potansiyel bir tehlike olarak adlandırılır. Buradaki tartışma 'baskın' kùltürün diğer kùltürler üzerindeki etkinliğinde başlamaktadır. Taylor'a göre, 'çok kùltürcülük, bazı kùltürlerin öbürlerine zorla dayatılmasıyla ve bu dayatma itici

güç oluşturan üstünlük varsayımıyla' yakından ilişkilidir (Taylor, 2010:83). Çokkültürlülük, burada zamanla çokkültürcülük gibi bir kavrama dönüşmekte ve ırkçılık söylemlerinin bu kavram altında toplandığı söylenmektedir. Ancak Taylor, ancak farklı kültürlerin eşit değerde olduğunun kabul edilip, yalnızca bu kültürlerin varlıklarını sürdürmelerine izin vermekle kalmayıp, onların değerli olduklarının da kabul edilmesi gerektiğini vurgulayarak karşı çıkmaktadır (Bkz.Taylor, 2010:83). Söz konusu karşı çıkış, çok kültürlülüğün tartışıldığı ortamlarda bir başka kültürün varlığından söz ederken, baskın kültürden ya da bir takım kültürlerin diğerlerinden daha 'değerli' görülmesinden kaynaklanmaktadır. Küreselleşme ile birlikte ister istemez yaşanmakta olan kültürel etkileşimler, baskın kültürlerin 'değerli' olmasıyla birlikte ortaya çıkan 'çok kültürlülük' savlarının ayrımcılığa doğru yönelmesine neden olmaktadır. Hâlbuki çokkültürlülük, toplumsal, kültürel, siyasi sorunlar, özellikle insan hakları, demokrasi, vatandaşlık gibi somut hayatı ilgilendiren temel kavramları yerleştirmeye yönelik bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır (Bkz. Aksoy, 2001:3).

Taylor, 'bir yanda, eşit değerlerin tanınması yolunda sahici olmayan, hegemonyacı bir taleple, öte yanda kendini etnik merkezli ölçütlere hapsedme arasında bir şeyin bulunması gerektiğini' vurgularken, 'başka kültürlerin var olduğunu, bizlerin de hem dünya ölçeğinde, hem de tek tek her toplumun içinde bu kültürlerle karışmış olarak yaşamak zorunda olduğumuzun' altını çizer (Taylor, 2010:92).

Habermas da, 'çok kültürlü bir toplumun içerisinde birlikte yaşayan farklı yaşam biçimlerinin çeşitliliğine ve bütünlüğüne olan duyarlılığın güçlenmesi gerektiğini, iki bütünlüşme düzeyi arasındaki farkı sürdürmenin önemli olduğunu' belirtir. Aksi halde 'çoğunluk kültürün devlet ayrıcalıklarını öteki kültürel yaşam biçimlerinin eşit hakları aleyhine gasp edeceğini ve onların karşılıklı tanınma istemlerini ihlal edeceğini' vurgulamaktadır (Habermas, 2010:149). Çokkültürlülük anlayışında çoğunluk kültürü ve azınlık kültürleri arasında bir denge kurularak, baskın kültürün diğer kültürler üzerine olan etkisinin azaltılması gerektiği önem arz etmektedir.

Çokkültürlü toplumların nasıl bir yapıya sahip olması gerektiği de üzerinde tartışılan konulardandır. Habermas, çokkültürlü toplumlarda yaşam biçimlerinin eşit haklarla birlikte yaşaması, her yurttaşın bir kültürel miras dünyası içerisinde büyüme ve çocuklarını bu yüzden ayırma uğramaksızın aynı dünya içinde büyütme fırsatını

sağlamak anlamına geldiğini belirtir. Çağdaş toplumlarda hızlı değişim bütün durağan yaşam biçimlerini parçalar ve kültürler, değişim gücünü ancak eleştiriden ve kopmadan alırlarsa yaşamaya devam ederler ve bu ancak insanın kendini yabancılardan ve yabancı şeylerden ayırarak değil, en azından onlarla olabildiğince değiş tokuşa sokarak gelişmektedir (Habermas, 2010:147). İdeal çokkültürlü toplumlarda gerçekleşmesi gereken ön koşul değiş tokuşun sürekli yaşanarak kültürler arası esnekliği artırması olarak görülmektedir.

Ancak dikkat edilmesi gereken bir diğer husus yine çokkültürlülük söylemleri etrafında dönen, ‘çokkültürcü’ söylemlerin kültürleri bir diğeriyle ilişkisiz kompartımanlar olarak ele aldığında, dışlanmanın gerçekleşmesine ön ayak olmasıdır. Kaya, John Russon’un ‘günümüzde çoğulculuk adına sıkça yapılan bir jest var: Ötekini öteki olarak değerlendirmek, ötekinin kültürünü olduğu gibi kabul etmek ve onun kendine özgü bir yapısı olduğunu düşünmek’ fikrini bu tartışmada hatırlatırken farklılıkların olduğu gibi kabul edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre, azınlık kültürleri ‘ilgi çekici’ ve ‘egzotik’ olarak algılayan bu anlayış, söz konusu kültürlere yaklaşırken ‘hoşgörülü’ olmak durumunda olduğunu belirtmektedir. Burada yatan anlayış, aslında, bireyin ‘ötekini’ egzotikleştirerek dışlama düşüncesini dışa vurmasıdır. Bu anlayış ‘ötekini’ ilgiye, korunmaya ve desteğe muhtaç aciz bir varlık olarak gösterir. Bu nedenle ‘ötekinin’ bizim üstün sadakatimize ve hoşgörümüze tabi olmasını gerektiren ciddi bir iktidar ilişkisi ortaya çıkar. Bu yaklaşım, söz konusu iktidar ilişkisi içerisinde, çoğunluğu, azınlık karşısında ayrıcalıklı ve üstün bir konuma yerleştirir. Bu açıdan bakıldığında, bizim ‘demokratik’ ve ‘çoğulcu’ olarak adlandırdığımız ideal çokkültürlülük aslında en azından ‘ötekinin’ sahip olduğu etnisite kadar etnik bir anlatımdır’ (Bkz.Kaya, 2000:98-99). Görüldüğü gibi üzerinde oldukça çetin tartışmaların yaşandığı çokkültürlülük söylemleri, etnik ayrımcılığa karşı çıkmayı amaçlarken, bazı durumlarda ister istemez ayrımcılığın merkezinde rol oynamaktadır.

Çokkültürlülük zaman zaman bir yaşam biçimi olma eğilimindeyken, kimilerince ideolojik bir yapıya bürünmektedir. Zira bazı yaklaşımlar bunu ırkçılığın modern biçimi olarak görmektedir. Karşılıklı olarak bireylerin birbirlerini birer özne olarak kabul etmesiyle, ancak birlikte ve farklılıklarla yaşanılabileceği düşünülürse, çokkültürlülük demokrasinin temelinde bir yapı taşı niteliğini almaktadır. Çokkültürlü bir toplum

çatışan iki taleple karşı karşıyadır ve bunların ikisini de adil bir şekilde uzlaştırmak durumundadır. Bir yandan vatandaşlar arasında güçlü bir birliktelik ve ortak aidiyet duygusu yaratması gerekirken, diğer yandan çokkültürlü bir toplum çeşitliliğinin taleplerini yerine getirmelidir (Bkz. Çelik, 2008:322).

Bu sonraları çoğunluğa karşı bireyin tanınma savaşımı vermesine, baskın kültürün yanında azınlık kültürünün de kendini kabul ettirme arzusuna ve bununla birlikte bireylerde kimlik sorununa kadar ilerlemektedir. Çokkültürlü ortamlarda farklılık arz eden birey öncelikle bir tanınma çabası içerisine girer.

Çokkültürlülük söylemlerinin ve etrafında yapılan tartışmaların odaklandığı noktalar, farklılıkların tanınması ve eşdeğer kabul edilme gereksinimidir. ‘Alt grup’- ‘alt kültür’ ve ‘farklılık’ olarak görülen birey bu yolla daha da ‘ötekileştirilirken’, bulunduğu çevrede tanınma savaşı vermektedir. Aksi takdirde, çokkültürcülük söylemleri adı altında kültürel çeşitliliğin ortadan kaldırılması hedeflenebilir. Bu yalnızca çokkültürlülüğü politik karşılık olarak farklılaştıran yaklaşımlarda gözlemlenebilir. Söz konusu eylem asimilasyonculuk olarak nitelendirilmektedir.

Çokkültürlülüğün konu olduğu hemen hemen bütün ortamlarda kimlik kavramı da ön plana çıkmaktadır. Çünkü kültür, bireyi tanımlayan en önemli faktörlerden biridir ve kimliğin oluşmasında büyük rol oynar. Bu bağlamda kimlik ve tanınma konusuna yoğunlaşalım.

3.3.2. Çokkültürlü Toplumlarda Kültürel Kimlik Sorunu ve Tanınma

Çokkültürlü toplumlarla birlikte gelişen homojen kültür kavramı, bireyi farklı kültürlerden izler taşımasından ötürü yargılamaktan kaçınma eğilimindedir. Habermas’a göre “kültür kendi üzerine dönüşümlü (Alm. Reflexive) hale gelmiştir ve sürdürülen gelenekler, yaşam biçimleri kendi bireylerini bağlayan ve aynı zamanda da kendilerini eleştirel incelemeye açık tutan, daha sonraki kuşaklara başka kültürlerden öğrenme ya da değişme ve yeni alışımara açık olan bir kavram halini almıştır (Habermas, 2010:146). Bireyi tanımlamakta yapı taşı niteliğinde olan ‘kimlik’ kavramı da bu tartışmada önem kazanmaktadır. “Kimlik, bir insanın kim olduğunu, bir insan olarak kendini tanımlayan temel niteliklerin neler olduğunu” bildiren bir olgu olarak karşımıza

çıkmaktadır (Taylor, 2010:46). Kimliğin oluşum sürecinin başatı olan kültür de insanı tanımlayan temel niteliktir.

Kimlik kavramı bireysel ve sosyal olguların birleştiği bir içeriğe sahiptir. Sosyal alanda, bireyi diğerleriyle ve toplumla ilişkisini gerçekleştiren ve devam ettiren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimlik, kişiler arası etkileşimi ve bu etkileşimi gerçekleştiren sosyal gerçekliği hem gerçekleştirmekte hem de sosyal gerçeklikten kaynak almaktadır. Bilgin'e göre;

“Kimlik, bireyin kendi kendisini, davranışları, ihtiyaçları, motivasyonları ve ilgileri belirli bir ölçüde tutarlılık gösteren kendi kendine sadık, diğerlerinden ayrı ve farklı bir varlık gibi algılamasını içeren, bilişsel ve duygusal nitelikte bileşik ve zihinsel bir yapıdır” (Bilgin, 1996: 182-3).

Çokkültürlülük teorilerinin temelinde ‘kimlik’ ve ‘farklılık’ özelliği yatmaktadır. Kimlik kavramı başkalarının dışarıda tutulmasını sağlarken, aynı zamanda bir kimliği paylaşan grup üyelerine ‘biz’ duygusu ve bilinci vermektedir. Söz konusu ‘biz’ bilinci çok kültürlü toplumlarda belirli kutuplaşmalara yol açmakta ve baskın kültürün egemen olduğu ortamlarda azınlıkların ortaya çıkmasıyla ilerlemektedir. ‘Kimlik’, bireyin kim olduğu, nereden geldiği anlamına gelmektedir. Ancak bu kimlik bireyin kendisi tarafından oluşturulan bir olgu değildir, aksine söz konusu kimlik ‘ben ve öteki’ olgusunun ışığında, etraftakilerin de bireyi nasıl tanımladığına, tanınmanın ne şekilde gerçekleştiğiyle doğrudan ilintilidir. İçsel olarak yaratılan, üretilen bir kimlik diğer birey ve topluluklarla oluşturulan diyalog sonunda son halini almaktadır. Bu noktada tanınmanın önemi, bireyin kendini tanımlayıp etraftakiler tarafından nasıl tanındığı sorusuyla gün ışığına çıkmaktadır. İdeal kimlik, tanınmayı, içsel ve dışsal etkileşimler yoluyla kazanmak durumundadır. Tanınmanın önemi, şu ya da bu biçimde kabul edilmiş durumdadır, her birey kimliğin diğer bireylerle temasları boyunca nasıl biçimlendirildiğinin, ya da nasıl çarpıtıldığının farkındadır (Bkz. Taylor, 2010:55-56).

Tanınma bu durumda kimlik olgusuyla doğrudan ilişkidir, anlaşıldığı üzere bu bireyin kendini tanımladığı biçim ile etraftakiler tarafından tanınması arasında oluşan kimlik sorunudur. Buna örnek olarak Habermas, ‘feminizm, çokkültürcülük, milliyetçilik ve sömürgeciliğin Avrupa merkezli mirasına karşı savaşımın karıştırılmaması gereken birbirleriyle ilişkili olgular olduğunu savunur. Kadınlar, etnik ve kültürel azınlıklar, uluslar ve kültürler baskıya, marjinalleşmeye, saygısızlığa karşı kendilerini savunmakta

ve ister bir çoğunluk kültürü bağlamında, ister halklar topluluğu içerisinde kolektif kimliklerin tanınması yönünde savaşımlar vermektedir (Bkz. Habermas, 2010:133-134). Tanınmanın gerçekleşmediği ortamlarda çoğunluğun farklılıklara karşı bir baskı oluşturmaktadır.

Burada kimlik tanımlamalarıyla ilgili bir ayrım daha söz konusudur. Bu ayrım bireysel ve kolektif kimlik olarak tanımlanmaktadır. Kolektif kimlik, belirli bir insan grubunun kendi hakkındaki bilinci ve duygusuyla ilişkilidir; topluluğun kendine özgü niteliklere sahip olduğu ve bir tekillik taşıdığı yönündeki bilinci ve aidiyet duygusudur.

Kolektif kimlikte geçmişe dönük bir yan vardır, çünkü kolektif kimlik, bir takım semboller, ayinler, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından, kısacası kolektif bellekten hareketle inşa edilir (Bkz. Bilgin, 1994:53). Söz konusu bellekten kasıt burada kültür olarak karşımıza çıkmaktadır, çünkü kültürler belleğin taşıyıcı ve yaygınlaştırıcısıdır.

Kimlik tanımlamasını iki farklı açıdan değerlendiren Appiah, bireysel kimlikle, kolektif kimlikler arasında bir bağ kurmaktadır. Ona göre, 'her kişinin bireysel kimliğinin iki ana boyutu vardır. Kolektif kimliklerinin kesişimi olan bir kolektif boyut ve kolektif kimliğin temelini oluşturmayıp, toplumsal ve ahlaki olarak önemli diğer özelliklerden, yani zeka, cazibe, hırs, akıldan oluşan diğer bir boyut (Bkz. Appiah, 2010:164).

Ayrıca belirtmemiz gereken başka bir durum da, bireyin tek bir kimliğe sahip olmadığı durumudur. Örnek olarak bir kişi aynı anda bir Türk, bir Hıristiyan ve aynı zamanda kadın kimliğine sahip olabilmektedir. Öyleyse kimlik bireyin toplum içinde çeşitli yönleri ve özellikleri ışığında ortaya çıkan bir kavramdır. Bu her türlü sosyal özelliğin farklı kimliklerle ifade edilebilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle bir kimsenin kimliği hiyerarşik bir düzende başka pek çok bireysel veya toplumsal kimliği kapsayan karmaşık bir toplumsal yapı içerisinde oluşmaktadır. Büyük bir topluluğun kimliği de buna benzer bir şekilde çok sayıda kimliğin karşılıklı etkileşimi sonucunda inşa edilmektedir. Bu ilişki bizleri, çok kimlikli bir ortamda değişen koşullara ve dengelere göre sürekli olarak yeniden üretilmek durumunda kalan, yani dinamik bir yapıya sahip olan bir kimlik kavramına götürmektedir. Sonuç olarak karşımıza karşılıklı etkileşimin gerçekleştiği, istikrarlı bir süreç çıkarken, hızlı toplumsal değişimlerin yaşandığı

dönemlerde söz konusu ilişkiler beklenmedik çelişkilere, gerilimlere ve hatta çatışmalara konu olabilmektedirler (Bkz. Şimşek, 2002:34-35).

Söz konusu çatışmalar ve gerilimler çokkültürlü toplumların nasıl olması gerektiği konusunda çeşitli fikirlerin ortaya atılmasına yol açmaktadır. Bu oluşum konusunda Rockefeller, 'liberal demokratik bir kültürün amacı, etnik kimlikleri bastırmak değil, onlara saygı göstermektir, özgürlük eşitlik gibi demokratik ideallerini ifade edebilme güçlerini tam anlamıyla gerçekleştirebilmeleri için çeşitli kültürel oluşumları desteklemektir, bu da çoğu kez önemli kültürel değişimlere yol açmaktadır' sözleri ile kimlik ve çokkültürlülük bağlamında demokratik kültürün gerekliliğini vurgulamaktadır (Rockefeller, 2010:107).

Kimlik kavramını dinamik bir kavram olarak ele alan Kastoryano, 'azınlıklar' adı verilen grupların farklı toplumsal kolektifitelerin arasındaki karşılıklı etkileşimle doğduğunu, toplumun bütününden dilleri, kültürleri, dinleri ya da tarihleriyle ayrıldığını ve aynı zamanda kendilerini hem diğer göçmen gruplara, hem de onları çevreleyen topluma göre tanımlandığını ileri sürmektedir (Kastoryano, 1996:22).

Kimlik sorunu ve tanınma günümüz kültürel kimlik sorunu çerçevesinde tartışıla gelen bir durum olmuştur. Tanınmanın gerçekleşmediği alanlarda insanlık haysiyetinin (Alm. Menschliche Würde) de zedelenme olduğunu vurgulayan Honneth, bireyin tanınma sürecinin tamamen insan haklarının temelinde yatan bir olgu olduğunu belirtirken, bireysel anlamda oluşan bütünlüğün tanınma sürecinin katkılarıyla gerçekleşebileceğini vurgulamaktadır (Honneth, 1990: 1043-1044).

Söz konusu 'insan olma haysiyeti' Taylor tarafından herkeste ortak olarak bulunduğu göz önünde bulundurulması gereken önemli bir kavram olarak belirtilirken, 'insan olma haysiyeti'nin eşit tanınma ile gerçekleşebileceğini ve bunun da demokrasi kültüründe elzem bir olgu olarak görülmektedir (Bkz. Taylor, 2010:48). Bu gereklilik kimliği ve tanınmayı da önemli alana taşımaktadır.

Buna göre Rockefeller, "1982 'deki Genel Kurul'da onaylanan Birleşmiş Milletler Dünya Doğa Sözleşmesinde, 'Bütün yaşam biçimlerinin özel olduğu, insan gözündeki değeri ne olursa olsun saygı gösterilmesi gerektiği' ilkesini benimsemesini, ayrıca

insanların, her türlü yaşam biçimine saygı göstermek yolunda ahlaksal bir zorunluluğu olduğunu kabul ettiğini” ileri sürmektedir (Rockefeller, 2010:111).

Habermas, çokkültürlü toplumlarda farklı yaşam biçimlerinin eşit haklarla birlikte yaşamasının gerekliliğini ve farklı kültürel üyeliklerin karşılıklı olarak birbirini tanıması gerektiğini vurgular ve ona göre, ‘çokkültürlü bir toplum içerisinde birlikte yaşayan farklı yaşam biçimlerinin çeşitliliğine ve bütünlüğüne olan duyarlılığın güçlendirilmesi gerekir’ (Habermas, 2010:149). Ancak farklılıklara karşı güçlendirilen bir duyarlılık sayesinde ortaya çıkabilecek gerilimlerin ve çatışmaların önüne geçilebileceği söylenmektedir.

“Farklı kültürlerin eşit değerde sayılması talebi, koşulsuz kabul edilme yolundaki derin, temel, evrensel, insancıl ihtiyacın ifade edilmesidir. İnsanın hem etnik özelliğinin hem de evrensel bir biçimde paylaşılan potansiyelinin kabul edilmesini içeren böylesi bir kabul edilme duygusu, güçlü bir kimlik duygusunun vazgeçilmez parçasıdır” (Rockefeller:2010, 115).

Yanlış tanınmanın gerçekleştiği ortamlarda, bireye gereken saygının gösterilmediğini belirten Taylor, ‘bu durumun acı verici bir yaranın açılmasına neden olarak kurbanlarını, sakatlayıcı bir biçimde, kendilerinden nefret ederek yaşamaya mahkûm etmekte olduğunu’ vurgular. Ona göre “Tanınmayanın varlığının hak ettiği biçimde tanınması, insanlara gösterilmesi gereken saygının bir gereği değil, can alıcı önem taşıyan bir gereksinimdir” (Taylor, 2010:47).

“Bu dünyanın insanları ilkin on dokuzuncu yüzyıl liberalizmi ile modern düşüncenin kendilerine tanıdığı, kanunlar önünde eşit siyasi vatandaşlık hakkı için mücadele ettiler. Bu mücadele sona ermiş değildir bugün; ama yeni bir talep de ortaya çıkmıştır: siyasi vatandaşlık hakkının ötesinde, kültürel kimliklerinin, farklı inançlarının ve etnik kimliklerinin tanınması talebi” (Aksoy, 2001:4).

Tanınma, görüldüğü üzere bu noktada can alıcı önem arz etmektedir, tanınmanın gerçekleşmediği ortamlarda ortaya çıkan en büyük olumsuzluk, iyimser bir bakışla, tanınmayan kültürlere üye olanların, toplum ruhunu ve öz saygıyı besleyen kaynaklardan yoksun oldukları için kendilerini köklerinden soyutlanmış ve boş hissetmeleri, en kötü olasılıkla da, kültürel açıdan yok edilme riskiyle yüz yüze kalmalarıdır (Wolf, 2010:94-95). Zira çokkültürlülük kavramı Kuzey Amerika’da altmışlı yıllardan bu yana ulusal azınlık konumundaki, ya da göçler dolayısıyla etnik azınlık konumundaki nüfusların ‘tanınma talebine’ yanıt olarak gelmiştir (Kastoryano, 2009:21). Tanınma talebi denildiği zaman, toplum içindeki farklılık arz eden bireyin

farklılıkları ve nitelikleri konu olmaktadır. Bireyin bu farklılık ve nitelikleri de bireyin kimliği ile doğrudan ilgilidir. Tanınma olarak algılanan olgu, kimliğin tanınması ile doğrudan ilintilidir, zira kimlik kültürel faktörlerle oluşturulmuş bir yapıdır.

Söz konusu durumun sosyal alanda gerçekleşmesi ve aksi durumları çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde, Yade Kara'nın eserleri örneğinde tekrar inceleyeceğiz. Ancak bu incelemeye geçmeden önce, Almanya'da yaşanan 'kimlik sorunu', kültürlerarası edebiyat ve bunun çevresinde oluşan kültürel kimlik sorununa da değinmek gerekmektedir.

3.3.3. Almanya'da Kültürel Kimlik Sorunu

Almanya'nın, İkinci Dünya Savaşı ardından büyük bir sanayi atılımıyla gelişmesine, bu durumun bir sonucu olarak farklı ülkelerden iş gücü getirildiğine daha önce de değinmiştik. Avrupa ve dolayısıyla Almanya, yaşanan iş gücü göçlerinin ardından kültürel etkileşimlerin daha da hızlandığı bir ortam halini almıştır. Dünya'nın çeşitli ülkelerinden, çeşitli bölgelerinden, birbirinden çok farklı onlarca kültürün bir araya geldiği ortamlar olarak ele alınmaya başlayan bu ülkelerde çokkültürlü toplum olmaya yönelik çalışmalar Almanya örneğinde gecikmeli olsa da başlamıştır. Ancak bu çalışmaların başlangıcında olumlu bir strateji izlendiği söylenemez. Gökberk'e göre Batı'nın çok kültürlülüğe ilk tepkisi şöyledir;

“Kendini mutlak yekte sayan usçu Batılı düşünür, dünyayı tek boyutlu ve evrensel olduğunu düşündüğü bir açıdan değerlendire gelmişti. Kendi söylemi, mutlak doğruluk değeri taşıyordu ona göre. Başka kültürler de, Batılı'nın bakış açısından betimleniyor, kategorilere sokuluyordu. Rönesans'tan bu yana Batı'nın dünyaya egemen olmasının bir anlamı da buydu. “Ben” (kendim) ile “öteki” arasındaki kutuplaşma, aslında Batı bilincinin yarattığı bir kutuplaşmaydı” (Gökberk, 2001:29).

Bunun nedeni, kimilerince Almanya'nın bir göç ülkesi olduğunu uzun süre kabul etmemesi ve burada yaşayan farklı kültürlerle mensup bireyleri 'yabancı' olarak görmesiydi. Buna tepki olarak da farklılık arz eden bireyler ve topluluklar konumlarını sorgulamaya başladılar.

“Göçmen işçiler 'yabancı' diye adlandırılırken bunun ne anlama geldiğini açıklayabilmek öncelikle 'kendine özgü' olanın tanımlanmasıyla gerçekleşti. Çeşitli alanlarda kendine özgü olanla yabancı olanın farklılıkları ve ortaklıkları üzerine sempozyumlar, konferanslar yapıldı, yazılar yazıldı. Böylelikle kolektif kimliğin dışında kalan Türkler, İtalyanlar, Yunanlılar vb. farklı etnik kökene, dine,

ırka sahip olanların kültürel kimlikleri bu oluşum içinde yeniden belirlendi ”
(Oraliş, 2001:37).

Yaşanılan bu gelişmelerle birlikte Alman Toplumunu içindeki yerini sorgulayan ‘yabancılar’, bu sorgulamayı ortaya çıkardıkları yazın türünde de bu sorgulamayı sergilemektedirler. Kaya, Almanya örneğinde, söz konusu yabancılar bakışın istenilen düzeyde olmayışını, dönemin siyasi otoritelerinin plansız bir ‘yabancılar politikası’ (Alm. Ausländerpolitik) sürdürülmesinden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Bu politikanın bir sonucu olarak çıkarılan yasalar, Alman toplumuna ayak uyduramayan, onların normlarına, geleneklerine ve kanunlarına uyum sağlamayan yabancıların ülkelerine geri dönmeleri yönünde maddi teşvik programlarının hazırlanmasını içerirken, geri kalanların asimile edilmesini amaçlamaktaydı (Bkz. Kaya, 2000:49). Bu tartışmalardan zaman zaman Callinicos’un şu çıkarımı da yapılabilmekteydi; “Kibar tartışmalarda ‘ırkın’ yerini alan ‘kültürel’ ya da ‘etnik kimlikler’ eski moda ırkçılığın bazı kaba stereotipik karakteristiklerini almaya eğilimlidirler. ‘Etnisite’ veya ‘kültür’ kuşattığı şeyden kaçılmayacak bir kader olarak algılanmaktadır (Callinicos, 1993:32).

“Özellikle işçi sınıfı içinde özel bir yer kapsayan etnisite, göç sürecinin başından itibaren, Türk azınlığın hayatta kalma stratejisi olarak kullanıldığı temel unsurlardan biri olmuştur” (Kaya, 2000: 40).

Toplum içinde farklılığın getirdiği ‘ötekileştirme’ ve bunun bir getirisi olan ötekileştirilenin öz kültürü daha çok sahiplenme durumu Alman Toplumunu içinde beklenmedik yapılaşmaların oluşmasına neden olmaktadır. Bu durumu Taylor’un genel bir yaklaşımıyla değerlendirelim; Taylor bütün toplumların, giderek artan ölçüde çokkültürlü duruma gelmekte olduğunu, aynı zamanda da daha geçirgen olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre kültürlerin geçirgen olmaları, çokkültürlü göçlere daha açık duruma gelmeleri demektir; bu toplumların, sayıca giderek artan üyelerinin, merkezi başka yerde bulunan bir ‘diyaspora’ yaşamı sürmekte olduğunu belirtir (Taylor, 2010:82).

Almanya örneğine bakıldığı zaman, Taylor’un bu önermesinin doğruluk payı olduğu açıkça görülmektedir. Kendini ‘yabancı’ olarak algılayan farklı kültürlerle mensup bireyler, Almanya’da zaman zaman getto hayatı sürdürmeyi seçmiş ve kendi öz kültürleriyle, içinde yaşadıkları toplumun kültürüne uzak bir yaşam sürdürmeyi amaçlamışlardır. Oraliş, kolektif kimliğin karşısına konularak başkalarınca belirlenen

kimlikleriyle ‘yabancıların’ toplum içindeki azınlık gruplarını oluşturmakta olduğunu, Azınlıkların barındığı çokkültürlü bir toplumun varlığından söz etmektedir (Bkz. Oraliş, 2001:37).

Habermas da diğer taraftan Avrupa’nın yoğun göç alan gelişmiş ülkelerinde, özellikle Almanya, Fransa ve İngiltere’de çoğunluk toplumunda yoğun olarak ‘yabancı korkusu’ olduğunu ileri sürmektedir. Göç sürecinin ardından etkilenen şeyin, bir ulusun etik-siyasal öz tanımıdır, çünkü göçmen akını nüfusun bileşimini etik-kültürel açılardan da değiştirir. Özerk olarak gelişmiş devlet düzeninin ve dolayısıyla toplumun kendi kaderini tayin hakkı, bir ulusun, tarihsel olarak gelişmiş eski siyasal-kültürel yaşam biçimini farklı bir kalıba sokabilecek göçmenler karşısında kendi kimliğini savunma hakkını da içerebileceği düşünülmektedir. Buna karşın siyasal topluluğun yasal olarak ileri sürülen kimliğinin göç dalgalarının ardından eninde sonunda değişikliklere uğraması önlenemez. Bu anlamda göçmenler kendi geleneklerinden vazgeçmeye zorlanmayacakları için, başka yaşam biçimleri belirginleştikçe, yurttaşların bundan sonra, içinde kendi ortak anayasal ilkelerini yorumlayacakları ufuk da genişleyebilir. Bu bütün olarak bir ulusun etik-siyasal öz-tanımının değişmesini bir gereklilik haline getirmektedir. Bu sonunda insanları bağları ve sınırları liberal bir toplumda, liberal ilkelere uyumlu olarak yaşamasına götürür (Bkz. Habermas, 2010:151-152-154). Söz konusu liberal ilkeler vurgusundaki kasıt, çokkültürlü toplumlarda farklı kültürlere gereken saygının gösterilmesidir.

Kaya, çokkültürlü yaşam politikalarının izlendiği farklı ülkeleri örneklerken Castlen ve Miller’dan şunları aktarır;

“Etnik azınlıklara ikamet izninin verildiği, vatandaşlık hakkının tanındığı, kültürel çeşitliliğin yüceltildiği ve çok kültürlülüğün hakim olduğu toplumsal yapılarda etnik örgütlerin kurulması gayet olası bir durumdur... Ancak etnik azınlıklara vatandaşlık hakkının tanınmadığı, ikamet izninin verilmediği ve kültürel çeşitliliğin bastırıldığı toplumsal yapılarda da etnik örgütlerin kurulduğuna tanık olmaktadır. İlk durumda göçmenler ve onların çocukları toplumsal yapının bir parçası olarak değerlendirilirken, sonraki durumda ise göçmenler kendi statik kültürleri ve geleneksel kimlikleri ile mahkûm edilmiş, dışlanmış ve marjinalleşmiş bir konumdadır” (Kaya, 2000: 53-54).

Buna göre çokkültürlü toplum kavramı kapsamında iki farklı azınlık olma bilinci ve etnik cemaatleşmeyi sağlayan olgu izlenmektedir. Bunlardan birincisinde göçmenler İskandinav ülkelerinde olduğu gibi toplumun önemli bileşenleri olarak görülmekteyken,

ikincisinde Almanya örneğiyle, göçmenler toplumun dışına itilmiş ve kendi kültürlerini bir şekilde korumaya mecbur bırakılmışlardır (Bkz. Kaya, 2000:54) Görüldüğü gibi Almanya'nın göçmenlere karşı yürüttüğü politikalar, orada yaşayan Türk örneğinde 'diyaspora' bilincinin gelişmesine neden olmuştur. Alman toplumundan, sosyal alanlardan kopuk yaşamını sürdürme gelmiş birinci kuşağın ardından, baskın kültürün asimilasyon çabaları eğitim sistemine katılmasıyla 'Almanlaştırılmış' ikinci kuşağa aktarılmıştır. Ancak bu konuda burada yaşamakta olan bu yeni nesillere basmakalıp fikirlerle yaklaşım 'yozlaşmış', 'arada kalmış' gibi tanımlamalarla yaklaşmak, çokkültürlülüğün esaslarından biri olan farklılığa gösterilmesi gereken bireye ve topluma saygı ilkesinin ihlal edilmesine neden olacaktır.

“Evrensellikten yana olmak da görecelikten vazgeçmemek de aynı kapıya çıkıyor: ırkçılık. Evrensellik yanlısı bir tutum çok kültürlülüğe izin verince, 'öteki' kültürü bir müze kültürüne ya da folklorla dönüştürüyor; görecelikte direnenler ise kendilerini cemaatleştirip gettoya kapatıyorlar” (Aksoy, 2001:8).

Getto'ya kapatılan gruplar, Almanya örneğinde diyasporaların oluşmasına neden olmaktadır. Kaya'ya göre, batılı ulus devletlerin sınırları içerisinde yer alan 'diyasporik' genç nüfusun önemli bir bölümü yapısal bir dışlamayla karşı karşıyadır. Kurumsal ırkçılık, ayrımcı yasal uygulamalar, sınırlı siyasal haklar ve iş piyasasında maruz kaldıkları ayrımcılık, diyasporik genç kuşakları tepkisel bazı kimlik siyasetleri oluşturmaya yönlendirmektedir (Bkz. Kaya, 2000:31). Habermas da bu noktada, Almanya'da oturan yabancıların, özellikle daha önce 'bizim' (Almanların) çağırıp kabul ettiğimiz 'Gastarbeiter'lerin (Tr. Konuk işçi) yurttaşlığa alınmalarını kolaylaştıracağı yerde, uyrukluğa kabul yasalarının olduğu gibi bırakıldığına işaret etmektedir. Ayrıca, yabancıların mantıklı tercihleri olan çifte vatandaşlığın onlara tanınmamasıyla ve hatta burada doğup büyüyen ikinci neslin dahi yurttaşlık hakkını kendiliğinden kazanamamasını vurgulamaktadır (Bkz. Habermas, 2010:157).

Son zamanlarda tartışıla gelen 'kimlik sorunu' konusunun kültürel mirasla ilgili değil, aksine siyaset ve toplumsal değişim ile doğrudan ilgili olduğu düşünülmektedir. Siyasal katılım stratejisi geliştirmekte olan marjinal grupların, ırkçılığı birincil araç olarak kullanmakta olduğu da vurgulanır. Çoğunluğun, başka bir deyişle baskın kültürün bu gruplara karşı uyguladığı yasal ve siyasal düzenlemelerin bu eğilimin arkasında yatan neden olduğu görülmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, Almanya'da yaşayan Türk toplumunun, bugüne kadar öncelikli olarak neden etnisite çizgisinde örgütlendiğini

anlamaya yardımcı olur. Bu nedenle, yaklaşık on yıl evvel kurtarıcı olarak görülen ‘çokkültürlü’ toplum projesi, Almanya’da muhafazakâr basın tarafından bir anda rafa kaldırılabilmiş ve bunun sorumlusu olarak da, bu projeye uyum sağlayamayan Türkler gösterilmiştir. Türkler burada, ‘yabancı’ (Alm. Ausländer) olarak gösterilmektedir (Bkz. Kaya, 2000:45).

Ancak siyasal düzlemdeki yaklaşımların genel olarak olumsuz bir çizgi sergiliyor olması, gündelik yaşamda, Almanya’nın çokkültürlü toplum yapısında olumlu sinyaller alınmasına engel olamamaktadır. Bugün Almanya’ya bakıldığı zaman, burada yaşayan ‘yabancı’ kökenli yurttaşların¹² Alman toplumunda iyi yerlerde olduğunu görmek sıradan bir durumdur. Buna örnek olarak, Alman A Milli Futbol Takımında Mesut Özil gibi Türk kökenli olup da, Alman Milli Takımına hizmet etmekte olan ya da Alman Parlamentosun’da Türk kökenli milletvekili Cem Özdemir’i gösterebiliriz.

Kastoryano, hem azınlık kurumlarında, hem de ulusal kurumlarda ifade edilen söz konusu ‘yurttaş kimliğinin’ oluşumunu yurttaşlık hakkındaki klasik tahlillerin ters yönde akış izlemekte olduğunu vurgular. Ona göre, bu klasik tahliller siyasi bağlılık ile milli duygular arasında alışım yaratırlar: çünkü yurttaşlık sistematik bir biçimde kimliksel ve siyasal yönlerin birbirine karıştığı ulus-devlet çerçevesine bağlanmaktadır. Ama yurttaşlık ister siyasal, ister hukuksal, ister toplumsal, ister ekonomik olsun ve içeriği ister kimliksel, ister kültürel, ister yasal bir nitelik taşıyın bu bileşim hem gruba, hem cemaate, hem sivil topluma, hem de devlete yönelik bir bağlılık duygusu olarak özetlenir (Kastoryano, 1996:209). Söz konusu yaklaşımı göz önünde bulundurunca, Almanya’da bu bileşimle birlikte gelen bağlılık duygusunu bugün yeni kuşaklardan birçok birey üzerinde tespit edebilmek mümkündür.

Bu tartışmalarla birlikte söz konusu ‘kimlik sorunu’, bireylerin ‘melez’ kimlikleri ve kültürlerinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Ancak ‘melezlik’ kavramı olumsuz bir yaklaşım olmaktan çok, kültürler arası farklılığın vurgulanmasında olumlu bir çizgi sergilemektedir. Yalçın’a göre, iki kültürü birlikte kazanan ‘melez’ bireylerin yerli topluma entegrasyonu daha fazla mümkün olabilmektedir (Bkz.Yalçın, 2002:57). Kaldı ki söz konusu ‘melezlik’ kavramı çeşitli araştırmalarda da gün yüzüne

¹² Son zamanlarda yaşanan gelişmelerin ışığında vatandaşlığı kazanmış yabancı kültürlere mensup Alman vatandaşlarına ‘Mitbürger’ (Tr. Yurttaş) kavramıyla yaklaşılmaktadır.

çıkmaktadır. Çalışmamızın Kùltürlerarası Edebiyat Bilimi bölümünde de değindiğimiz üzere, farklılıkların bir araya geldiği ortamlarda, farklılıklara olan yaklaşımın olumlu oluşu ve buna istinaden melez kavramların ve yapıların ortaya çıkışı çokkùltürlülüğün gerekliliklerinden biridir. Bu melez kavram ve yaklaşımları Türk-Alman Edebiyatı örneklemleri ile gelecek bölümlerde somut bir şekilde göstermeye çalışacağız.

3.4. Türk-Alman Edebiyatı ve Kültürel Kimlik Sorunu

Türkiye'den Almanya'ya gerçekleşen ilk işgücü göçünden bugüne yaklaşık 50 yıl geçmesinin ardından bazı kavramların değişmesinden bahsedilmektedir. Bu kavramlardan en dikkat çekenleri kimlik, millet, vatan ve kültürdür. Artık bütün tartışmalar bu kavramlarda homojenliğin geride kaldığını ve heterojen yapılara büründüğünü işaret etmektedir. Geride bırakılan onca yıldan sonra buradaki oluşumlar 'kültürel ilişkiler' olarak adlandırılmaktan sıyrılıp, 'kültürel karışımlar' olarak nitelendirilmektedir. Daha evvel bahsetmiş olduğumuz 'melez' olma durumu da bu yeni görüşe paralellik göstermekte ve bu yeni oluşumların açıklanması noktasında oldukça yararlı olmaktadır. Söz konusu gelişmeler yazın alanında da yeni janrların oluşmasına sebep olmuş yabancıyla karşı karşıya gelme, yabancı gibi tanımlarım yeniden yapılmasına yol açmıştır (Bkz. Kuruyazıcı:2006:79).

Bu bağlamda kültürel kimlik olgusu ve tanınma, çokkùltürcülük söylemleriyle birlikte önemli bir noktaya ulaşmış ve her alanda sorgulanan, incelenen bir olgu olmuştur. Çokkùltürlülük ve kimlik tartışmaları sosyal bilimler ve edebiyat biliminde üzerine araştırmalar yapılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çokkùltürlü bir topluma sahip olan bir ülkenin yazınında da çokkùltürlülükten kaynaklanan konuların işlenmesi oldukça doğal bir süreçtir. Çokkùltürlü bir yapıya sahip olan Alman toplumu ve Türk-Alman Edebiyatı örneğinde ortaya çıkan eserlerin birçoğunda kimlik ve tanınma konusunda birçok örneğe rastlamaktayız.

Bilindiği gibi yenedünya düzeni ve postmodernist düşüncelerin yansımaları yazın dünyasını da etkilemektedir. Çokkùltürlülük sonucunda bu yeni oluşumda yeni bir talep de ortaya çıkmıştır: bunlar siyasi vatandaşlık hakkının ötesinde, kültürel kimliklerinin, farklı inançlarının ve etnik kimliklerinin tanınması talebidir (Bkz.Aksoy, 2001:4). Avrupa ve Almanya'da yaşayan Türkler kendi öz kültürleri ve kimlikleriyle yer yer

Alman toplumuna dâhil, yer yer toplumdaki kopuk bireyler olarak betimlenirler. Yazın alanında yazarlar da zaman zaman bu yöndeki eleştiri ve talepleri eserlerinde dile getirmektedirler. Ancak Kuruyazıcı'ya göre tanınma ve kimlik sorunu, 'bir yandan olumsuz gözükse de öbür yandan bir kazanç sağlayacak, onları boşlukta bırakan kimlik arayışı bu kuşak için aynı zamanda bir kazanç olacaktır' (Kuruyazıcı, 2001: 20).

Kazanç olarak gösterilmekte olan bu durum, edebiyat eserlerinde sıkça işlenen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yazın türünün başlangıcında işlenen konuların arasında pek rastlayamadığımız kimlik sorunu, birinci kuşağın herhangi bir kimlik bunalımı yaşamadığı konusundaki fikirlerin örtüşmesinde de etken rol oynar. Birinci kuşak işlenen konular itibari ile daha çok 'memleket özlemi' ve 'yabancı' olma durumunu sorgular. Onlar kimliklerinin farkında, memleketlerinden uzakta 'gurbet' koşullarını yaşayan ve bunu eserlerine yansıtan bir kuşaktır. Ancak söz konusu durum ikinci kuşakla birlikte değişmeye başlamıştır. İkinci kuşak, birinci kuşağın yaşadığı memleket hasreti, gurbet ve bunun gibi anavatanından uzakta olan bireylerin yaşadığı sorunları yaşamamaktadır, bilakis doğup büyüdüğü, yetiştikleri ortamlarda, sürekli iletişim haline oldukları toplumla aralarındaki bağları sorgulayıp, aidiyet sorunsalının üzerine giderler.

Birinci kuşakta belirli ve bilinçli bir biçimde ikilemlerin yaşanmadığı bir 'kimlik' kavramı, kendini yazın çevresinde ağırlık noktalarının 'memleket hasreti' ve 'kolektif kimliğe' karşı bir mücadelenin olmasıyla göstermektedir. Onlar baskın kültürden izole biçimde hayatlarını sürdürmekte ve eserleri ancak Almancaya çevrildiği sürece baskın kültüre ulaşabilmekteydiler. 'Yabancı' kavramı merkez alınarak toplum içindeki yerlerini irdeleyen, bireyin kendi kültürü ve baskın kültürü karşılaştırılan, konuk işçi sorunlarının da yoğun biçimde yansıtıldığı eserlerin ortaya çıktığı bir akımdan söz edilmektedir.

Ancak söz konusu durum, yeni kuşakların yazın alanında ortaya çıkmasıyla oldukça değişiklik göstermiştir. Öncelikle onlar kendilerini Almanca ifade edebilen, baskın kültürle birlikte ve iç içe yaşamış, 'melez' oluşumlar sergileyen bir nesildir. Onlar için anadil, memleket gibi konular, anne-babalarının kavramlarından farklıdır. Kültürler, sınırlar ve hatta ülkeler arasında hızlı geçiş yapabilen, farklılıkların bilincinde olan bu kuşak, bu bilinci eserlerinde de hissettirmiştir. Ancak çoğu zaman 'kökü olmayan bir

ağaç’, veya ‘kökleri uzaklarda olan bir ağaç’ motifi bu kuşağın eserlerinde ağır basmaktadır (Bkz. Kuruyazıcı, 2006:80). Eserler kültürler arası hızlı geçişleriyle ve ‘kimlik’ bakımından belirsiz tutumlarıyla dikkat çeker. Onlara atfedilmiş olan iki kültür ve iki millet arasında ‘arada kalmış’ , ‘parçalanmış kimlik’ imajı eserlerin bir kısmının bu duruma yönelik konular içermesinden kaynaklanmaktadır.

Büyük bir bölümünü Almanya’da doğan ve diğer bölümünün küçük yaşlarda buraya gelip büyüyen genç kuşak yazarlar 80’li yıllarda edebiyat sahnesine çıkar. Şiir bu dönemin en çok tercih edilen yazın türüyken, merkezinde kimliğini kaybetmiş, memleketine hasret karakterler bulunmaktadır (Bkz. Şölçün, 2007:140). Kimlik krizi ilk olarak 80’li yıllardaki bu kuşakta kendini göstermeye başlar ve daha sonraları kültürel bir boyut kazanarak sorun teşkil etmeye başlamıştır. Bir kısım burada yaşayan söz konusu kimlik bunalımının eşliğinde olan jenerasyonu ‘kimliksiz’, ‘yozlaşmış’ , ‘iki arada kalmış’ olarak nitelemekte ve sahip oldukları birikimi hiçe saymaktadır. Türk işçiler üzerine yoğunlaşan çalışmaların bir sonucu olarak ortaya çıkan bu sonuçlara, karşılık olarak Türk gençlerinin Almanya’da yeniden oluşturduğu kültürel kimliği yeni bir kültürel oluşum olarak tanımlamaktadır (Bkz.Kaya, 2000:27-28). Söz konusu tavır edebiyat yönünde yapılan araştırmalarda ve eserlerde göze çarpmaktadır. Bir kısım araştırmacı bu oluşumun yeni bir kültürel kimlikle kazanılmış, kültürler arası geçişin kolaylaştığı ortamlarda oluşan yazın türünün, hem burada yaşayan bireyler için bir kazanım olarak görmekteyken, bir diğer kısım araştırmacı, bu yazın türünün Türk Edebiyat’ına ait olup olmadıklarını sorgulamaya devam etmektedir. Ancak yazarların içinde buldukları durum Oraliş’in şu sözleriyle daha net anlaşılabilir;

“Dil yazar için bir tür sığınaktır. Bireyin yazınsal düzlemde kendi konumunu, kimliğini tanımlamasını, anlaşılır kılmasını sağlar. Yaratım sürecinde, çok kültürcü söylemlerle yabancılığı onanan ya da başat kültürce türdeşleştirilmeye çalışılan yabancının kendisini en çok güvende hissedebileceği düzlemdir dil. Kendisini dışlayan her türlü erke karşı direnerek varoluşunu gerçekleştirdiği alandır” (Oraliş, 2001:44).

Oraliş’in yaptığı bu tespit ortaya çıkan bu yeni edebi türün hangi ihtiyaca cevap olarak çıktığını açıklamaktadır. Bu yazın türünün amacı Kuruyazıcıya göre ise;

“Bu yazın türünün amacı bir yandan göçle birlikte oluşan kavramları ve buna toplumsal yaklaşımı eleştirirken, diğer yandan da göçmenlerin gelişmekte olan bikültürel kimliklerini yazın alanına taşımaktır” (Kuruyazıcı, 1993:65).

Almanya’da yaşayan Türk kökenli bu bireyler, kültürel kimliklerini oluştururken Türkiye’den getirdikleri bazı temel norm ve değerleri koruyup devam ettirmenin yanı sıra, Alman kültürü ve küresel kültürün etkisinde de kaldıklarından ‘melez’ kültürler ve ‘melez’ kimlikler oluşturmaya devam ederler. Bu yeni oluşumlar yazın alanında da etkili bir konumdadır. Yer yer sorgulanan bir kavram, zaman zaman da farklılığın farkında olan bireylerin bu yeni oluşumları savunur bir tablo oluşturdukları görülmektedir. Ancak temelde kimlik kavramı üzerine olan tartışmalar, Rosa’nın da değindiği gibi şu tanımın etrafında toplanmaktadır;

“‘Kimlik’ kavramı bir yandan bireyin kendini içsel düşünüş ve imgelem sayesinde oluşan bir subyenin sağlamlaştırdığı ve dışa vurduğu, bir diğer yandan da dışsal olarak ayırt edici özelliklerin ve tanınmanın belirlediği bir kavramdır” (Rosa, 2007:47).

Burada dikkate alınması gereken nokta, bireyin kendini nasıl tanımladığı ve toplum tarafından nasıl algılandığı noktasıdır. Birey kimliğini özünde bulunan niteliklere göre belirler, ancak diğer bireylerle olan ilişkisi, yani toplumla olan ilişkisi kimlik noktasında tamamlayıcı olur. Bireyin kendini nasıl tanımladığı, hangi kimliği seçtiği yalnızca bireyin seçimleriyle değil, toplumun onu tanımladığı biçimle gerçekleşmiş olur. Söz konusu deneyime Türk-Alman Edebiyatındaki eserlerde de rastlamaktayız.

Honneth’e göre, kimliğin en önemli özelliği, kimliğin kişinin kendisi ve çevredekiler tarafından tanınması ve bu kimlik üzerine mutabakat sağlanmasıdır. Bireyin diğerlerinden bağımsız bir kişi olarak tanınmasını diğer bağımsız yapıya sahip olan bireylerin ve kimliklerin tanınmasını takip etmektedir. Tanınma koşullarının oluşumu diğer bireylerin etkileşimiyle vuku bulmaktadır. Tanınmanın gerçekleştiği ve gerçekleşmediği anlarda ya otonomi (Alm. Integrität) ya da bireyin yok sayılması durumları kendini gösterir. Anlaşıldığı üzere otonomi kimliğin tanınmasına, kimlik üzerinde sağlanan mutabakata ihtiyaç duymaktadır. Bu durumun gerçekleşmediği durumlarda ise, kimliğin yok sayılması kendini aşağılama ve incitme olarak gösterir (Honneth, 1990: 1045).

Habermas, modern hukukun, öznelerarası birbirini kabullenme ve dolayısıyla tanınma için gerekli devletsel yaptırımları temellendirdiğini, ama buradan doğan haklar, tek tek öznelerinin zedelenebilir dokunulmazlıklarını korumakta olduğunu belirtirken, her ne kadar bireylerin dokunulmazlığı karşılıklı birbirini tanınma ilişkisinin çalışır yapısına

bağlı olsa da, asıl olan tek şeyin, bireysel hak kişiliklerinin korunması olduğunu söyleyerek, tanınmanın önemini bir kez daha belirlemektedir (Habermas, 2010:111).

Türk-Alman Edebiyatı yazarlarınca ele alınan eserlerde dikkat çeken bir başka özellik ise, kahramanların sahip olduğu söz konusu melez kimliklerin toplum içinde durum analizleri ve toplum eleştirisi yapabilen karakterler özelliğinde olmasıdır. Kültürlerarası Edebiyatın farklı kültürler arasında kurulacak bir diyalog için ara bulucu bir görev üstlenir nitelikte olması, ‘melez’ kimliklerin farklılıkların arasında köprü niteliğinde olmasından kaynaklandığı bu bağlamda söylenebilir.

Daha evvel çeşitli edebiyat bilimcilerin de vurguladığı gibi çeşitli kültürlerin bir araya gelip oluşmasında büyük rol oynadığı melez kimlikler bir kayıp olarak görülmekten çok, yaşanan toplum için bir kazanım, bu kimliğin taşıyıcıları içinde avantajlı bir konum vaat etmektedir. Türk-Alman Edebiyatında zaman zaman baskın kültüre ‘öteki’ olmanın zorluğu ve ‘dışlanmış’ olmaya bir haykırış tadında eserler gözlemlense de, birçok eserde oluşturulan ‘melez’ kimlikler aracılığıyla baskın kültür ve azınlık çerçevelerinde kurulacak diyalog için uygun bir zemin hazırlandığı tespit edilmektedir. Mecklenburg, kültürlerarası edebiyat bilimine yapılan somut araştırmaların kültürler arası bir boyut kazandığını belirtirken, Almanca yazan azınlık gruplara mensup yazarların yanında, Feridun Zaimoğlu, Zafer Şenocak, Franco Biondi, Gino Chiellino ve Rafik Schami gibi yazarların da kimlik ve aidiyet sorunsalını eserlerinin merkezine aldığını özellikle vurgulamaktadır (Bkz. Mecklenburg, 2009:33). Bizde bu çerçevede Yade Kara’nın ‘Selam Berlin’ ve ‘ Cafe Cyprus’ eserlerini inceleyip, kimlik, kültürel kimlik, aidiyet ve tanınma problemlerini bu iki esere nasıl yansıdığını gözlemleyeceğiz.

3.4.1. “Selam Berlin” Romanında Kültürel Kimlik Sorunu

“Bilincin düşünceye sürekli eşlik etmesi ve herkesi kendine ait gördüğü ve diğer tüm düşünen varlıklardan ayırması ve akıllı bir varlığın kendisini oluşturması kişinin kimliğini mevcuda getirir. İşte bu bilinç geriye doğru yapılmış eylemlere veya düşüncelere ne kadar yayılabiliyorsa, o kişinin kimliği de oraya kadar uzanır” (Locke, 1981:420).

Locke’un yaptığı bu tanımlama kimliğin birey için toplumda varoluşla birebir düzlemde önem taşımasının vurgusudur. Kişinin kimliğinin, onu toplumda, sosyal yaşamda biçimlendiren en önemli unsur olmakla birlikte, bu kavrayış tanınma, yanlış tanınma ve

yok sayılmanın öznedede yaratacağı ‘sosyal cesetlerin’ (Honneth, 1990:1048) toplum içindeki varlığına dikkatimizi çeker.

Yade Kara’nın gelişim romanı olarak nitelendirilen bu ilk romanının kahramanı, Almanya ve Türkiye arasında mekik dokuyan bir ailenin oğlu olan Hasan Kazan’dır. Bu incelemeye başlamadan evvel şöyle bir açıklama eklemek gerekmektedir; Rosa, Taylor, Honneth ve bunun gibi birçok sosyal bilimci, bireysel kimlikleri aynı zamanda belirli bir dilin, kültürel olarak tanımlanan sosyal pratiklerin ve birbirlerine çeşitli değer yargılarıyla bağlı olan kolektif anlamlar bütünüyle oluşan kültürel kimlikler olarak görmektedir (Bkz. Rosa, 2007:53). Bu yoruma bağlı olarak Hasan Kazan örneğiyle elde ettiğimiz sonuç, bireyin sahip olduğu bireysel ve kültürel kimliğin bulunduğu toplumda bağlı olduğu, ortak özellikler taşıdığı gruba yönelik izlenimlerin ve yaklaşımların Almanya’da yaşayan Türkler bazında genele mal edilebileceğidir.

Yade Kara bu romanına Hasan Kazan’ın Berlin’den İstanbul’a öğrenimini tamamlamak için gönderildikten sonra Berlin’e olan özleminin vurgulanmasıyla ve kendini daha ilk sayfada tanımlamasıyla başlamaktadır.

“Ebeveynlerim Batı’ya inanıyorlardı. Batı onlar için ilerleme, teknik ve iş demektir. Ama kardeşim Ediz ve ben büyüyüp Batı’nın değerleriyle, ahlakı ve terbiyesiyle temas geçtiğimizi görünce Batı’ya yüz çevirdiler. Berlin’de ‘eroiman’, ‘hippi’ ya da ‘homo’ olacağımızdan korkuyorlardı. Bu yüzden bizi İstanbul’daki Alman okuluna gönderdiler[...] Annem ve babam henüz o zamanlar, yıllar sonra insanların bize burada Kanacke, orada Almancı diyeceklerini bilmiyorlardı. Almancı aşağı kanacke yukarı. Boş ver, ben neysem öyleydim. Merak ve heyecanla hayata sarılan bir Kreuzbergliydim...” (Kara, 2003:5)

Kahraman sahip olduğu bu kimlikten, yani Türkiye’de ‘almancı’, Almanya’da ‘kanacke’ olarak adlandırılmaktan yakınsa da, bundan büyük bir rahatsızlık duymuyor, sahip olduğu özellikleri kabullenip kendisine yeni bir kimlik olarak ‘Kreuzberglilik’ kavramını yakıştırıyordu. Romanın daha başlangıcında kahramanın Berlin’e karşı duyduğu özlem de, kültürel kimliğiyle ilintili önemli bilgiler içermektedir.

“Birden çocukluğumun sokakları, alanları, mekânları dünyanın ilgi odağı olmuştu [...] Bu Berlin eğlencesine katılmak ve onlarla birlikte her şeyi yapmak istiyordum, evet aynen, bunu istiyordum. Beni İstanbul’da tutan hiçbir şey yoktu, hem de hiç” (Kara, 2003: 8-9).

Çocukluğunun büyük kısmı Berlin’de geçen Hasan Kazan, her ne kadar anavatanında eğitimine devam ediyor olsa da, düşüncelerini, hayallerini Berlin’den alamayan ve her

fırsatta Berlin'e olan ilgisini vurgulayan bir karakter olarak okur karşısına çıkmaktadır. Kahramanın sahip olduğu kültürel kimlik, yani onun Türk kökenli 'almancı' bir ailenin oğlu olması, bulunmak istediği mekânı okura sunmaktadır. Ancak Hasan Kazan sahip olduğu kültürel kimlikten dolayı İstanbul'da, anavatanında çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır.

“Sanırım diğerlerinden bir şekilde farklıydım. İstanbul'dakiler bunu hemen anlıyordu. Ağzımı açar açmaz, 'Sen nerelisin?' diye soruyorlardı. İstanbul'da yaşadığım sürece bu soru peşimi hiç bırakmadı. Çarşıda, pazarda, hatta Alman okulunda bile suratıma çarpıldı durdu. İnsanlar o kadar meraklıydı ki, Türk gibi görünüyordum ve Türkçe konuşuyordum, ama onlar gibi değil, farklı. Benim aksanıma şaşırıyorlardı. Onlara göre ben Kürt, Arap, Azeri ya da Laz değildim [...] 'Berlin, Berlinli,' diye gülümsüyordum[...] Berlin'i başlı başına bir devletmiş gibi vurguluyordum. Berlin ayısı bir şekilde göz bebeklerimden yansıyor olmalıydı ki, birçok kişi bana Berlinli olmaktan gurur duyduğumu söylüyordu. Hemen bana teyzelerinin ve amcalarının orada yaşadıklarını anlatmaya başlıyor ve onları tanıyıp tanımadığımı soruyorlardı. Kafalarında hemen Almancı kavramı beliriyor ve beni bir yere oturtuyorlardı” (Kara, 2003:17-18).

Çokkültürcü teorilerin temelinde yatan iki kavramın farklılık ve kimlik olduğu düşünülürse, kahramanın İstanbul'da, anavatanında sergilediği farklılık ve dolayısıyla taşıdığı kültürel kimlik, çoğunluk toplumunda reaksiyon almasını meşrulaştırmaktadır. Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere birey şivesiyle, davranışlarıyla ve bu gibi özelliklerinden ötürü toplumda farklılık arz etmekte ve belirli bir kimliğe monte edilmeye mecbur bırakılmaktadır. Toplum genelinde belirli özelliklerden yola çıkılarak oluşturulan basmakalıp fikirler, Hasan Kazan'ın Türk toplumunda 'almancı' olarak adlandırılmasına, bir nevi kimlik kazandırılmasına neden olmaktadır. Çünkü Hasan Kazan, diğer 'almancılar' gibi Türkçe konuşuyor, İstanbullular ya da Anadolu'nun diğer illerinden gelenler gibi davranıyordu. Bir başka deyişle, kahramanın kökeni her ne kadar Türk olsa da, Almanya'da geçirdiği süre sonucunda kültürel kimliğinde Almanya'da yaşamının bir getirisi olarak farklı bir yapıya, farklı bir kimliğe sahiptir.

Roman konu itibarıyla Hasan Kazan'ın Türkiye'de yaşadıklarından çok, Almanya'da yaşadıklarını yansıtmaktadır. Betimlemelerden de anlaşılacağı gibi Almanya'daki yaşamını yansıtırken kullandığı bakış açısı ne tamamıyla Türk bakış açısı ve Alman imgesi, ne de Alman bakış açısıyla Türk imgesidir. Aksine yazar, iki farklı toplum, iki farklı kültür arasında eşit mesafelerde durarak çeşitli eleştiriler getirmekte, bu kültürlere farklı bakış açılarıyla yaklaşarak değerlendirmektedir.

“ Babam beni anlamıyordu. Şaşılacak bir şey değil, bu zaten pek seyrek olan bir durumdu. O benim Berlin ziyaretime karşıydı. Hala benim Batı’da köklerimi, kültürümü ve geleneklerimi kaybedeceğimi düşünüyordu; sonumun esrarkeşler, alkolikler ve Zoo İstasyonundaki köpekli ve bira şişeli serseriler gibi olacağına inanıyordu. Bu nedenle Ediz ve beni Berlin’deki ilkokuldan sonra İstanbul’daki Alman okuluna göndermişti. Orada Batı etkisinden korunacağımızı umuyordu. Türk, Anadolulu, Müslüman kimliğimizi koruyacağımızı ve kutsal bir toplumda saygılı bireyler olarak büyüyeceğimizi umuyordu. Ama babam bir şeyi kaçırmıştı; Batı zaten gizlice İstanbulluların kafasına girmişti. İstanbullular Dallas izliyor, kadınlar saçlarını sarıya boyuyor, çocuklar McDonald’s’ta buluşuyor ve herkes ilerde Amerika’ya gitmek istiyordu” (Kara, 2003:28-29).

Görüldüğü üzere Hasan Kazan, Türk toplum yapısını ve Batı’ya bakış açısını değerlendirmektedir. İlgi çeken bir başka unsurda, babasıyla yaşadığı fikir ayrılığıdır. Appiah, kültürlerarası bir bakışla, insanlar için yaşamlarının belli bir anlatı birliği taşımasının önemli olduğunu, çünkü insanların yaşamları hakkında anlam taşıyan bir öykü anlatabilmeyi istediklerinden kaynaklandığını savunmaktadır. Bu öyküyü anlatırken çeşitli toplulukların daha geniş öyküsüne nasıl adapte olduğu da önem arz eder. Bir insanın yaşamına şekil veren sadece cinsiyetine bağlı kimliği değil, etnik ve ulusal kimliği bu öyküde geniş yer alır. Bu nedenle tanınma isteyen geniş kolektif kimlikler, kendilerinden olan düzgün bir insanın nasıl davrandığı konusunda belli fikirler getirirler. Hasan Kazan’ın babasının getirdiği fikirler de bu yöndedir. Bu fikirler, kolektif kimlikleri bireysel kimliklerin merkezi yapan yaşam planlarını şekillendirmekte rol oynayan esnek senaryolar üretir. Seçilebilir olmayan (olmadığı düşünülen, soy ve cins gibi özelliklere) aynı şekilde bağlı olmama eğilimi de bireyde gelişebilmektedir ve çocuklukta, kuşaklararası ilişkilerde ve aile yaşamında esas olmama eğilimindedirler. Bu eğilim bu örnekte de kendini göstermektedir, Hasan Kazan babasıyla ‘Batı’ konusunda fikir ayrılıkları yaşamakta, babasının baktığı gözle Batıya bakmamaktadır. Bu alanda birkaç keskin ayırım vardır. Senaryolaştırılmış kimliklerle senaryolaştırılmamış olanlar arasındaki analitik ayırımın önemi bir dizi katı kategorinin başlangıcının sağlamak değil, bir meseleyi keşfetmek olduğunu belirtir (Bkz. Appiah, 2010:172). Söz konusu keşif kahramanımız Hasan Kazan için de geçerlidir. O kendi içinde, anne-babasının düşündüğü gibi düşünmemekte, sahip olduğu kimlikle birlikte içsel bir tanıma, tanınma yolundadır.

Diğer yandan Almanya’da yaşayan Türk kökenli bireylerin Batılı kültür üzerine, içinde yaşadıkları bu yabancı kültür hakkında sahip oldukları yargıları bu alıntıda gözlemlemek mümkündür. Bu duruma farklı bir örnek olarak;

“Alman okulundaki Almanlar, Berlin’deki Almanlardan daha Alman’dı. Orada her Noel her Paskalya taşkınlık derecesinde kutlanırdı. Oradakiler birbirlerine sıkı sıkıya bağlıydı ve derneklerinde Alman şarkılarını, geleneklerini korumaya ve yaşatmaya çalışıyorlardı. Her şeyin bu derece ciddiye alınmadığı Berlin’e gelmek, benim için her zaman bir dinlenme oluyordu. Buna karşın Berlin’deki Türkler de aynı ciddiyetle Türklüklerine bağlıydı, artık bu kadarı da fazlaydı. Onlara her şeyi açıklamak ve bunun azınlık varoluşuyla ilgili bir şey olduğunu, Türklükle, Polonyalılıkla, Ruslukla, İspanyollukla, İtalyanlıkla, Araplıkla, Japonlukla, Afganlıkla, Hintlikle, Çinlilikle ve İngilizlikle ilgili olmadığını söylemek istiyordum... Bütün bunları anlamak için çok uzun bir zaman harcamıştım” (Kara, 2003:29)

Yazar toplumda azınlık kültürlerin sergiledikleri davranışları, Almanya’da Türk, Rus vb. gibi kimliği taşıyan bireylerin ve toplulukların davranışlarını ve Türkiye’de bulunan Almanların davranışlarını örnek göstererek sergilemektedir. Çokkültürlülük kuramlarında bahsedildiği gibi, çoğunluk kültürünün baskısı altında olan azınlık kültürü, kendini koruma içgüdüleriyle geleneklerine, göreneklerine daha sıkı bağlanmaktadır (Bkz. Taylor, 2010:83). Bu durum Türkiye’de yaşayan Türkler ve Almanya’da yaşayan Türkler örneğinde oldukça belirgin bir şekilde gün yüzüne çıkmaktadır. Ayrıca belirtilmesi gereken başka bir husus, bu davranış biçiminin yalnız bir ırka mal edilmesinin yanlış bir tutum olacağıdır. Yazar, yukarıdaki verilen örnekte görüldüğü üzere, toplum ve kültürler üzerine (dolayısıyla kültürel kimlikler üzerine) yaptığı analizlerle böylesi bir duruma tek bir bakış açısıyla yaklaşmaktan çok, iki farklı kültür penceresinden ve zaman zaman da objektif bir pencereden olaylara yaklaşabilmektedir.

“Leyla ve ben Wilmersdorf’taki oyun parklarında oynardık. Siyah saçlı tek çocuklar bizdik. Geri kalanı ya sarı ya da kahverengiydi. Çocuklar bize nereli olduğumuzu sorduklarında İspanyol, İtalyan ya da Yunan olduğumuzu söyledik, Türk olduğumuzu asla söylemezdik...” (Kara, 2003:97).

Hasan Kazan ve kuzeni Leyla’nın yaşadıkları, Almanya’da yaşayan Türklerin zaman zaman kimliklerini gizlediğini göstermektedir. Sosyal yaşam alanlarından biri olan oyun parkında çocukların sahip oldukları kimliği gizlemeleriyle ilerde bu kimlikleri farklı şekilde adlandırmalarına zemin hazırlamaktadır. Yazar bunları yaparken, iki kuşak arasında yaşanan fikir ayrılıklarını, birinci kuşağın muteber konulara yaklaşımını ve bu yaklaşım üzerinden kendi fikirlerini de yansıtmaktadır.

“ ‘Bir Türk sömürgeleştirilemez. Bir Hintli evet, bir Afrikalı evet. Ama bir Türk hayır. Asla! Yoksa bir milyar Çinli altı milyon Uygur Türkünü çoktan asimile etmeyi başarırdı. Yok öyle şey! Çin’in kuzeyinde hala Uygur Türkleri var ve onlar Çince değil, Türkçe konuşuyorlar, tıpkı senin, benim gibi. Anladın mı?’ Babam

böyle konuşmaya başlayınca, onun kendi düzeyinin altında yaşadığını bir kez daha açıkça görürdüm. Yani üniversiteye gitmişti ve bir sürü şey öğrenmişti. Ama bunları hiç kullanmıyordu. Uçak biletleri satıyor ve zihinsel olarak kendini heder ediyordu. Teslim olmuştu” (Kara, 2003:127).

Bu alıntıda açıkça sergilendiği üzere, birinci kuşak sayılan Baba karakteriyle, ikinci kuşak Hasan Kazan, Türklerin asimile edilebileceği ya da edilemeyeceği konusunda fikir ayrılığındadır. Ayrıca birinci kuşak ve ikinci kuşağın entegrasyon konusunda yaklaşımlarının farklılığı da bu alıntıda dikkat çekici bir başka durumdur.

“Kimlik, bir insanın kim olduğunu, bir insan olarak kendini tanımlayan temel niteliklerin neler olduğunu anlaması gibi şeyleri gösterir. Savunulan tez, kimliğimizin kısmen tanınma ya da tanınmama yoluyla, çoğu zaman da başkalarının yanlış tanınması yoluyla biçimlendirilmiştir; bu nedenle çevredeki insanlar ya da toplum, onlara kendileriyle ilgili, hapsedilen, aşağılanan ya da sevilmeyen bir imaj yansıtıyorsa bir insan ya da bir grup insan gerçekten zarar görebilir, gerçek bir çarpıtılmaya uğrayabilir. Tanınmama ya da yanlış tanınma zarar verici olabilir; insanı sahte, çarpıtılmış ve indirgenmiş bir varoluş tarzına hapsederek baskıya dönüşebilir” (Taylor, 2010:46).

Kültürel kimlik sorununa geri döndüğümüzde ulaştığımız noktalardan biri, bireyin sahip olduğu kültürel kimliğinden dolayı yaşadığı sorunların başında tanınmanın olduğudur. Öyle ki, kimliğin tanınmadığı durumlarda birey psikolojik ve fiziksel olarak zarar görmektedir. Axel Honneth’e göre, kimliğin hiçe sayılması yani tanınmama üç farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Tanınmanın hiçe sayılması sonucunda ortaya çıkan birinci biçim fiziksel aşağılamadır ve bu kendini taciz ya da işkence olarak gösterir. Birey kimliğin tanınmadığı, hiçe sayıldığı anlarda fiziksel saldırıya maruz kalmakta, bu da bireyin psikolojisinde yıkıcı zararlara sebep olmaktadır. Tanınmanın yok sayılmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan bu durum farklılık arz eden kimliğin ve bireyi toplumdan ayırıcı bir tutum olmakla birlikte, yalnızca fiziksel acı ve zarar vermekten öte, psikolojik olarak da bireyi sarsan yıkıcı etkilere sahiptir (Bkz. Honneth, 1990:1046). Tanınmanın hiçe sayıldığı, kültürel kimliğin sorun teşkil ettiği bu duruma örnek olarak;

“ Leyla, Brejnev amcanın tek gurur kaynağıydı. Her zaman ‘Leyla’nın tipik bir Kazan çehresi var’ derdi [...] İri yapıydı, siyah gür saçları vardı [...] ilk bakışta Leyla’nın annesinin Alman olduğunu kimse anlayamazdı. Tam tersine, sokakta sürekli olarak ‘ Kanacke gelini’ diye hakarete uğrardı ve bir seferinde metroda bir saldırıya maruz kalmıştı. Bir numaralı metro hattında bir faşo-rockçı tarafından taciz edilmişti. Metro tünele girince herif onu vagonun kapısına bastırmış ve bir çakmakla saçlarını yakmıştı. Leyla panik içinde çevresine bakınıyordu. Kimse müdahale etmiyordu. Yardım yoktu. Çılgınlık içindeydi ve ceketıyla yanan saçlarını söndürmeye çalışıyordu. Metro Zoo durağına geldiğinde Leyla merdivenlerden koşarak çıkmıştı. Faşo da arkasında onu kovalıyordu. Leyla karşısına çıkan ilk kişiye sarılmış ve yardım istemişti. Kadın Leyla’yı

sakinleştirmeye çalışmış ve faşo ona tükürmüştü. Bu saldırıdan sonra Leyla yaşadığı şokun da etkisiyle günlerce yataktan kalkamadı” (Kara, 2003:101)

Görüldüğü gibi Leyla, Almanya’da yaşayan, Türk kimliğinin kendine özgü karakteristik özelliklerine sahip bir bireydir. Toplumdan bazı bireyler Leyla’nın sahip olduğu ve yalnızca dış görünüşünden yola çıkılarak yapılan bu tespit aracılığıyla Leyla’nın kimliğini tanınmamakta ve tanınmamanın bir sonucu olarak Leyla’yı fiziksel şiddet ve aşağılamaya maruz bırakmaktadır. Bu durum Leyla’nın üzerinde yalnızca fiziksel zararlara değil, psikolojik travmalara yol açmakta ve Leyla’nın sosyal yaşamdan bir süreliğine uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu duruma bir başka örnek ise, Hasan Kazan’ın yakın arkadaşı Kazım’ın başından geçmektedir;

“ Aşağıya, kafeteryaya indik, Leyla karşımda boşluğa bakıyordu. Ben sersem gibiydim. Bir süre sonra gidip sigara aldık, ikimiz birlikte içtik. Sonra ona ‘ne oldu?’ diye sordum. Sesim tuhaf bir şekilde kırıldı, bana yabancı bir tonda çıkıyordu. ‘Kazım oto galeriye gitmiş ve Mercedes’ini satmak için oraya bırakmış,’ dedi Leyla ve yeni bir sigara yaktı. Dudakları titriyordu ve ağlamak üzereydi. Durdu. ‘Dönüşte metroya binmiş, bana geliyordu. Bana Londra’dan resimler gösterecek ve televizyonda final maçının tekrarını izleyecekti. Gelmedi...’ Burada bir mola verdi, sigaradan bir nefes daha çekti ve elinin tersiyle yüzünü sildi. ‘Sokaklarda klaksonlar çalmıyordu. Almanya kazanmıştı. Polis telefon etti. Numaramı cebimde bulmuşlar. Hemen buraya koştum ve memurlardan biri Kazım’ın Adenauer Meydanında bir taraftar güruhunun küfürlerine maruz kaldığını ve kovalandığını anlattı. Heriflerden biri mahmuzlu çizmeleriyle tekmeleyerek yere yuvarlanmış, burnundan ve kafasından yaralanmış. Şarkıcı İtalo tesadüfen oradan geçiyor olmasaymış, şimdi Kazım kesin ölü olurmuş.’ ‘Şarkıcı İtalo mu?’ ‘Evet, tek başına müdahale etmiş ve o da gözünden yaralanmış. Polise telefon etmiş ve ortadan yok olmuş. Aynasızlara katlanamıyor hala. Kazım’ın bir eli kırkibir takım yerleri yaralı ve çok kan kaybetmiş...’ Sigarayı söndürdü ve öylece boşluğa baktı. ‘Sukjet’e haber verdim.’ ‘Herifi yakalamışlar mı?’ ‘Hayır ama görgü tanıkları var. Çok kalabalıklarmış ve içlerinden biri Adolf Hitler’e benziyormüş’ (Kara, 2003:341).

Burada da görüleceği üzere, Kazım görünümü ve dolaylı olarak tanınmayan kültürel kimliği nedeniyle aşırı milliyetçi bir grup tarafından saldırıya uğrar. Kazım’ın kimliği onu yok sayılmanın da ötesinde küçük görülmeye, aşağılanmaya iten bir unsur olmaktadır. Tanınma gerçekleşmemekte, bundan da öte birey yalnızca fiziksel değil, psikolojik çöküntüye uğratılmaktadır. Honneth, tanınmamanın sosyal bir utanç kaynağı olduğunu, bireyin öz kimliğinin bağımsızlığının önüne geçildiğini ve bireyin kendine ve dünyaya olan inancını kaybetmeye kadar götürdüğünü vurgulamaktadır (Honneth, 1990, 1046). Birey uğradığı saldırının dışında kendine ve yaşadığı topluma olan güvenini kaybetmeye kadar uzanan psikolojik problemlerle karşılaşırken, aidiyet noktasında da sıkıntılar yaşamaktadır. Bu örneklemeden yola çıkarak Almanya’da doğup büyüyen bu

kişilerin, anavatanlarına döndüklerinde de ‘alamancı’ diye ötekileştirilmekteyken, yeni bir vatan olarak adlandırdıkları Almanya’da da sahip oldukları kültürel kimliklerden ötürü ‘yabancılaştırılır’ ve dışlanırlar. Bu tutum doğal olarak bireyde onarılması zor hasarlara yol açmaktadır.

“Seyahat acentesine giderken, yolda metroya bir taraftar grubu doldu. Aralarında saçlarını kazıtmış tipler, boğa enseli pitbull suratlılar, şişkin montlular ve bira şişeleri vardı. İnnek istedim ama vagon kapısı kapandı ve metro siyah tüneline ilerlemeye başladı. Böğürüyorlardı: ‘Almanya, Almanya, Almanya...’ Dünya şampiyonasının finali idi, Almanya-Arjantin. Çevreme bakındım. Yüzleri yumruk gibi sıkılmıştı. Her an saldırabilirlerdi. ‘Heil, heil, heil...’ diye inliyordu vagon. Diğer yolculara baktım, herkes başını çevirdi. Bir bira şişesi bana doğru yuvarlandı. Ayağımla tuttum. Tam karşımda Adolf Hitler ya da ona benzemeye çalışan biri oturuyordu. Üzerinde süet bir küçük palto bulunan, kahverengi gözlü, hafif sakallı, saçlarını yandan ayırmış, elinde küçük bir baston bulunan ufak tefek bir adamdı. Hatta topaldı. Yüzüne dik dik bakıyordum. Benim dikkatimi çekmiş olmanın tadını çıkarıyordu. Bira şişesinin geldiği tarafa baktım. Sarıya boyanmış kısa saçlı, cılız bir surat bir an bana baktı ve sonradan sarışın olmuş hatuna döndü. Kızın göğsündeki zincirde bir Nazi kartalı sallanıyordu. ‘Biz Halkız... Baba ocağımız... Almanyaaaaaa... Heil, heil, heil,’ diye bağırdılar sanki tek bir gırtlaktan çıkarcasına. Bira şişesi vagonun arka kısmına doğru yuvarlanmaya devam etti. Bir sonraki istasyonda bu ahırdan, bu inden çıkmak istedim. Metro Zoo istasyonuna geldi. Arka çıkışı kullandım. Birden şakaklarımın hemen yanından bir bira şişesi uçtu. İt sürüsüne doğru baktım. Cılız suratlı sırtıyordu ve ben bu soluk yüzü tanıdım. Rick, Ingrid’in yeğeni! Şişkin mont ve mahmuzlu çizmeler içinde daha güçlü görünüyordu. Trenden indim. Sürü de indi. Birkaç metre önümde durdular. Çevreme bakındım, insanlar yanımdan geçip gidiyorlardı. Birisinin ‘Geriii.. soluuu...’ dediğini duyduğumda, birden vagona geri atlamıştım. Kapı kapandı. Vagon camına doğru bira şişeleri uçtu. Tren siyah tünele girdi. Dizlerim titriyordu, kaslarıma kramp girmiş, kaskatı kesilmişti. Seğirmeye başladım ve bitkin bir halde oturdum. İnsanlar göz ucuyla bakıyor ve hiçbir şey görmemiş gibi davranıyorlardı. Kottbuss Kapısının’da indim ve istasyonda bir çok kara kafalı gördüğüme o kadar sevindim ki. Derin nefes aldım, merdivenlerden koşarak indim ve kendimi güvende hissettim” (Kara, 2003:333-334).

Hasan Kazan bizzat bir saldırıya maruz kalmış ve bu kahramanı oldukça olumsuz etkilemiştir. Her ne kadar saldırıyı tasarlayan, teşebbüs eden grup aşırı milliyetçi bir grup olarak gözükse de, saldırı esnasında toplum genelinin olaya müdahale etmemesi de başka bir eleştiriye ışık tutmaktadır. Tanınmanın gerçekleşmediği bir durum olarak nitelendirilen bu olay, ‘yabancı’ ve ‘öteki’ olana fiziksel zarar vermeye uzanan bir davranış biçimidir. Bu duruma Appiah’ın bir yorumuyla yaklaşmak gerekirse; Çokkültürlü Batıda, şu anki durumumuzda bazı bireylerin, örneğin kadın, homoseksüel, siyah, Katolik (örnekler Türk, Yahudi, Arap vs ile çoğaltılabilir) oldukları için eşit onurlu bir muamele görmediği toplumlarda yaşıyoruz[...] Bugünlerde, onurlarına yönelik hakaretlerin ve bu kolektif kimlikler adına özerkliklerine getirilen sınırlamaların

ciddi bir biçimde yanlış olduğu konusunda yaygın bir anlaşma var. Bu kimliklere sahip olanların katıldığı, benliğini iyileştirme biçimlerinden biri bu kimlikleri sınırlama ve hakaret kaynakları olarak değil esas oldukları şeyin değerli bir parçası olarak görmektir (Appiah, 2010:173). Böyle bir yaklaşım, hem muhtemel saldırıların önüne geçecek, hem de bireyin kendine olan güvenin, saygınlığını koruyacaktır.

İlgi çekici bir diğer unsur, Hasan'ın kendi bağlı bulunduğu 'azınlık' bölgeyi tanımlama biçimidir. Kottbuss Kapısı olarak adlandırılan yer Berlin'in Kreuzberg bölgesinde bir bölgedir ve burada birçok Türk yaşamaktadır. Hasan Kazan bu Türklere yönelik 'kara kafalılar' (s.334) terimi Almanya'da yaşayan Türklerin kültürel kimliklerinin karakteristik bir özelliğidir ve onların genelde esmer olmalarından kaynaklanmaktadır ve bu terim genel olarak Almanlar tarafından Türkler için kullanılmaktadır.

Yukarıdaki alıntıda sergilenmekte olan ve özneyi zedeleyecek biçimdeki yaklaşımlar her toplumda da karşılaşılabilecek aşırı milliyetçi gruplara özgü bir yaklaşımdır. Toplum genelinde çok kültürlü yaşam adına pozitif örneklerin varlığı, romanda da zaman zaman vurgulanmaktadır. Ve bu tip olumsuz davranışlar Alman toplumunun 'ötekilere' karşı takındığı tipik davranış biçimi değildir.

Roman'da ilgi çeken bir diğer nokta ise, Hasan Kazan'ın Berlin duvarının yıkılışından sonra Batı tarafına geçen Doğu Berlinlileri sınıflandırmasıdır.

“Doğulular bej ve gri renkli ceketler giyiyorlardı. Onların içinde çok uslu görünüyorlardı. Batı Berlinliler gibi şişman değillerdi. Hayır, bitkin ve zayıf görünüyorlardı. Ama gözleri uyanıktı. Her şeyi dikkatle inceliyorlardı. Tren istasyonunu, Beate Uhse'nin porno reklamlarını, büfedeki özgür Marlboro adamlarını, Playboy, Vogue, Marie Claire ve Cosmopolitan dergilerinin kapaklarındaki gülümseyen sarışınları. Batı'nın sunduğu bütün parlak ve ışıklı şeyleri ve Pall Mall sigaraları- her şey elle tutulacak kadar yakındı” (Kara, 2003:21).

Alıntıdan da fark edileceği üzere, o güne değin var olan Alman Toplumunun kalıplaşmış özelliklerinin dışında bir görüntü sergileyen Doğu Berlinliler, o toplumun içinde yaşayan başka bir azınlık grubun mensubu tarafından 'ötekileştirilmekte', 'farklılık' arz eden bir grup olarak adlandırılmaktadır. Buradan çıkarılabilecek muhtemel sonuç, kendini çoğunluğun bir parçası olarak görmeye başlayan bir bireyin (toplumunda herhangi bir azınlık gruba mensup olsa bile), kendinden sonra gelen ve farklılık arz edene 'yabancı' ve 'öteki' gözüyle bakmasıdır.

Alman Toplumunun burada yaşayan Türklere karşı bakış açısı söz konusu romanda çeşitli örneklerle sıklıkla verilmektedir.

“Wessel dede Türkleri seviyordu. Onların savaşta Almanların tarafında olduğunu düşünüyordu. Daha önce Türkiye’ye hiç gitmemesine rağmen, Türklerin deveye bindiklerinden, şalvar giydiklerinden ve nargile içtiklerinden emindi” (Kara, 2003:42).

Wessel Dede Kazan ailesinin komşusudur ve kuşkusuz Türkler ve Türkiye hakkında önyargılara sahiptir.

“Öğretmenim ben beşinci sınıftayken; ‘ Vatanınıza ne zaman döneceksiniz?’ diye sormuştu. Neyi kastediyordu ki? Sustum ve omuzlarımı silkeledim” (Kara, 2003:65).

Alman toplumunun burada yaşayan yabancılara ve Türklere karşı sahip olduğu tipik tutum ve davranışları eserin içerisinde sıklıkla gözlemlemekteyiz. Kültürel kimlik sorununun başladığı ve farklılıkların dışlandığı durumlar olarak sayılabilecek bu olaylar, Türk kökeni, kültürü ve kimliğine sahip kişilerin yaşadığı muhtemel sorunlar olarak göze çarpmaktadır. Başlangıçta konuk işçi olarak bu ülkeye gelen Türklerin, ikinci kuşağın ve sonraki nesillerin buraya iyiden iyiye adapte olmalarına rağmen vatanlarına bir gün dönmelerinin gerektiği fikri, Hasan Kazan’ın öğretmenin Hasan’a gösterdiği tepkiyle örneklendirilmektedir. Burada sergilenen söz konusu tutum, genel olarak tüm Alman toplumunu temsil etmemekle birlikte, okura yalnızca bunlar arasından örnekler sunmaktadır.

Türklere ve yabancılara karşı gösterilen olumsuz tutum ve davranışlar bu bireylerin zaman zaman toplum dışına itilmesi, dışlanmasına yol açtığı gibi, çoğunluk toplumundan farklılık arz eden bir grubun diyasporik davranışlar sergilemesine, bir diyaspora kimliği oluşturmasına da neden olmaktadır. Bu gibi kültürel karşılaşmalar ve çatışmalar sonucu yeni oluşumlar ortaya çıkmaktadır. Bu oluşumları ‘diyaspora kimliği’ olarak adlandıran Kaya, bu tespitine doğrudan Berlin’de yaşayan Türkler üzerinden ulaşmaktadır. Geleneksel kültürel kodların ve üretimlerin dışında oluşturulan bu transkültürel yapı, bir anlamda, ulus kültürünün eleştirisi olma niteliği taşımaktadır. Diasporik kimliğin oluşumu, sürekli birbiriyle etkileşimde bulunan kültürler arasındaki diyalogun bir ürünüdür ve diyasporik kimlik, ulusal, dinsel ve etnik kimlikleri parçalayan daha üst bir kimliktir (Kaya, 2000:66).

Hasan Kazan'ın kültürel kimliğini Kaya'nın vurguladığı 'diasporik kimlik' kavramına da örnek gösterebiliriz. Çünkü Kaya'ya göre, diasporik özne kültürler arasındaki o hareketli zemin üzerinde var olma yeteneğini geliştiren sosyolojik öznenin zengin kimliğini ifade eder ve diasporik gençler de, geleneksel olan ile modern olanı kendi kültürel kimliklerinde bir arada kullanma eğilimi gösterirler. Onlar kültürel kimliklerini oluştururken, bir yandan köklerine diğer yandan da evrensel olana sarılırlar (Kaya, 2000:67).

Kaya'nın bu fikirlerini temel alarak Hasan Kazan karakterine baktığımızda, Hasan Kazan'ın diasporik kimliği sayesinde Türk - Alman Kültür ve Kimliğine eleştirel ve objektif analizler yapabilme yetisinin sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Hasan Kazan'ın Berlin 'e ve dolayısıyla Alman toplumunda çok kültürlülük için yaptığı şu yorum dikkat çekmektedir;

“Wolf dünyaya açık bir Berlinli olmak istiyordu. Ama dünyaya açık bir Berlin'in olmadığını bir türlü kavrayamıyordu. Berlin'de tahta kafalı, basit piefke'ler schmiedke'ler vardı, bunun haricinde bir şey yoktu. Geri kalanlar yabancılar, yabancı kökenli vatandaşlar, sığınmacılar, konuk işçiler ve göçmenlerdi ve Wolf bunu henüz kavramamıştı. Şaşırtıcı değil! Wolf taşradan gelmişti ve Berlin'de büyük bir dünya bulmayı arzu ediyordu. Ama nafi! Berlin'i sahiplenmişti ve Leyla gibi, benim gibi burada doğan insanları yabancı olarak görüyordu. Oysa bu şehri çekici kılan ve ona yeni bir kimlik veren bizdik” (Kara, 2003:375-376).

Bu yoruma dayanarak, Hasan'ın Berlin ve sahip olduğu çok kültürlü toplum yapısının henüz dünyaya açık bir yapı olarak görmediğini söyleyebiliriz. Ona göre bunun gerçekleşmesi için birçok şey vardır. Buna rağmen Hasan burada yaşayan Türk kökenli bireylerin bu şehre ait olduklarını ve bu şehre yeni bir kimlik, yeni bir görünüm verenler olduklarını vurgulamaktadır. Bu yaklaşım da burada yaşayan Türklerin Berlin ve Alman toplumu için ne kadar önemli bir yer teşkil ettiğini göstermektedir.

Yade Kara'nın bu romanından seçilen örneklerde görüldüğü gibi, kültürel kimliklerin zaman zaman önyargılara maruz kalmaları bu nedenle ucu saldırıya kadar uzanan çeşitli zorluklarla karşılaşmaları, Alman Toplumu gibi bir toplumda farklılık arz eden kültürel kimliklerin yaşadığı sorunlara örnek gösterilebilecek niteliktedir.

Romanın genelinde Alman ve Türk kimliklerinin Almanya'da her ne kadar ön yargılarla karşılaşmalar da, çokkültürlü ideal bir toplum için örnek gösterilebilecek nitelikte oldukları ve uyum içinde yaşayabileceklerine dair göndermeler de yapılmaktadır.

Romanda birinci kuşak Türklerin Almanya'ya ve Alman bakış açısına karşı tutumu ile yeni kuşakların bu topluma bakış açılarının farklı oluşu da vurgulanmaktadır. Almanya'da varlığını sürdürmekte olan Türk kökenli bireyler olarak karışımlar ve etkileşimlerden etkilenecek oluşturulmuş kültürel kimlik Hasan Kazan örneğiyle başarıyla aktarılmaktadır. Kültürlerarası Edebiyattan çarpıcı bir örnek olan bu roman, 'farklı' olanın, 'yabancı' olarak nitelendirilenin anlaşılması ve iki kültür arasında diyalog kurulması yönünde olumlu ve yapıcı örnekler sergilemektedir.

3.4.2. "Cafe Cyprus" Romanında Kültürel Kimlik Sorunu

'Selam Berlin' romanının devam niteliğinde yayınlanan 'Cafe Cyprus', Hasan Kazan'ın Berlin'den Londra'ya İngilizce öğrenmek için gitmesini, burada yeni bir hayata başlama çabasını ve Londra'nın çokkültürlü yapısından etkilemesini konu almaktadır.

"Genç bir adam dünyanın farklı yerlerine gider, bir şeyler öğrenir, bir şeyleri başarır ve kendini geliştirmeye devam eder. 'Cafe Cyprus' bir Cross-Culture-Romandır, yani kültürlerarası bir romandır. Çünkü genç bir adam, Berlinli bir Türk Londra'ya gider ve bütün kültürleri birbirleriyle karşılaştırır. Bu kesinlikle kültürlerarası bir kitap. Bizim artalan bilgimiz, bizim kültürel karışımımız çevremizi farklı bakış açılarıyla gözlemleyebilmemiz için bizi daha gözü açık, daha duyarlı kılıyor. Biz bütün politik, kültürel ve tarihsel karşıtlıkları içimizde barındırıyoruz ve biz bununla büyüdük ve köprüler kurduk" (Pouyeh, 2008:1).

Hasan Kazan'ın hem kültürel kimliği, hem de Londra'daki kültürel çeşitliliği ve dolayısıyla kültürel kimlikler için yaptığı analizler, Pouyeh ve diğer birçok edebiyat bilimcinin bu romanı kültürlerarası bir roman olarak görmesini sağlar. Hasan Kazan, bir önceki romanda sıklıkla yaptığı gibi, objektif bir pencereden Londra'da yaşayan farklı kültür ve kimliklerdeki bireyleri analiz eder. İngiltere yıllarca sömürgeci politika izlediğinden, Londra birçok farklı kültür için bir buluşma noktası olagelmiştir, hatta bu konuda Berlin'den daha eski bir tarihe sahip olduğu bilinmektedir. Bu da Hasan Kazan tarafında sıklıkla dile getirilmektedir.

"Londra beni bütün cazibesıyla kendine çekti ve kendimi bu şehri ve onun frekansını yakalamak için bir çocuk gibi köpük dalgalarının arasına attım" (Kara, 2008:10).

Hasan bu şehrin ilginç insanlarından, çok kültürlü yapısından oldukça fazla etkilenmiştir. Kahramanın Londra'daki amacı kendi başına ayakları üzerinde durabilmeyi anne- babasına kanıtlamakken, bu İngiliz metropolünde farklı kültürlerle

kaynaşmakta, analiz etmekte ve oradan oraya gidip gelmektedir (Blasch, 2004,3). Kara eserinde Hasan'ın çokkültürlü toplum adına yaptığı gözlemleri oldukça sıklıkla kullanmaktadır.

“Eski yöresel oyunuma, Batı Berlinlileri Doğu Berlinlilerden ayırma oyunuma Londra'da iyice birbirlerine karışmış grupları ve insanları etnik kökenlerini tahmin etmeye ve çıkarmaya çalışarak devam ediyordum. Paydos edilmişti ve insanlar kiminle bira içmek istediklerini seçebiliyorlardı. İş yerlerinde belki Pakistanlılarla, Afrikalılarla ve Hindistanlılarla çalışmak zorundaydılar, ama akşamları seçme şansları var. Kontrol ettim, orda burada sadece bir tane kahverengi benizli, kalan yüzler peynir beyazıydı ve büyük şehirliydi” (Kara, 2008:131).

Toplumsal düzlemde bir alaşım, kültürel mozaik görüntüsü veren Londra ve Londralılar, görüldüğü gibi sürekli bu mozaikle iç içe yaşamamaktadırlar. Hasan'ın tespiti, iş yerlerinde farklılıklara tahammül ve hoşgörüyü yaklaşmak durumunda olan çoğunluk kültür, özel yaşam alanlarında bu hoşgörü ve farklılıklara açık çizgilerinden uzaklaşmaktadır.

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi yazar, çoğu zaman Hasan Kazan'ın çokkültürlü yaşantısını ve kimliğini ön plana çıkarıp, farklı kültürler ve şehirler arasında karşılaştırmalar ve analizler yapmaktadır.

“Bir geliş ve gidiş hakimdi ortalığa, tıpkı İstanbul Taksim meydanı gibi. Londra ve İstanbul'un ortak yönleri var. Caddelerdeki kitlesel kalabalık ve insanların kayıtsızlığı mesela. Burada da (Londra) orası gibi eski gazetelerin paçavraları, sigara izmaritleri ve kaldırımlarda ciklet artıkları postmodern bir biçimde ortalığı süslüyordu. Tınıları da aynısı, yüksek sesli, berbat, aynı zamanda eski ve savsaklı, soğukkanlı ve öylece bırakılmış, Berlin gibi çok zorlu ve sivri değil” (Kara, 2008:100).

Berlin, Londra ve İstanbul üçlemesi bu anlatıda sürekli göndermeler ve karşılaştırmalarla kendini göstermektedir. Hasan Kazan çoğu zaman Berlin ile Londra'yı karşıt iki kutup gibi betimlemekte, Londra'nın bu karmaşık yapısını övmektedir.

“Londra'nın iyi tarafı farklı varoluşları 'ötekileri' anlamak zorunda olmadan yaşabilmektir. Anonimlik hakkını veriyor. Londra ve İstanbul paralel evrenlerin Mekke'si” (Kara, 2008:215).

Çokkültürlülüğün günlük yaşamda yansımalarını kendine has tarzıyla işleyen Kara, kimlik sorunu üzerine farklılıkların bir arada olduğu ortamlarda olası yorumları kullanarak yaklaşmaktadır.

“Leyla ve Sukjeet doğmayan çocuğun ismi üzerine ve hangi dilde büyümesi gerektiği üzerine sohbet ediyorlardı. Türkçe mi? İngilizce mi? Pencapca mı? Almanca mı? Hangi kültür? Hangi eğitim? Hangi değer yargıları? Sukjeet Batı’da Tracy, Kerry John ve Mary gibi rahatlıkla telafuz edilebilecek ama alışılmamış bir ismin olması gerektiğini savunuyordu... (Kara, 2008: 162).

Bu alıntıda üzerinde durulan konu, çokkültürlü bir yapının gereği olarak ilerde bir bebeğe nasıl seslenilmesi, hangi isimle hitap edilmesi, toplumda farklılık arz etmek yerine, bireyi ötekiler tarafından kolayca, ön yargılara kapılmadan karşılanabilecek bir isim arayışıdır. Bireyin ismi, kendine ve çevredekilerin onu tanıma aşamasında önemli ipuçları vereceğinden hassas bir konu olarak adlandırılabilir. Bebeğin kimlik sorunlarıyla karşılaşmaması adına bir düşünüş olarak da adlandırılabilir bu durum, Kara tarafından başarıyla betimlenmektedir.

Eserde kültürel kimlik sorunu üzerine farklı yaklaşımlar bulunmakta, özellikle Londra’nın çokkültürlü yapısına göndermeler yapılmaktadır. Diğer yandan Kazan, sahip olduğu özelliklerin farkındalığıyla diğer insanlara yönelik gözlemler yapmaya devam etmektedir.

“Leyla ve diğerlerinin belirli bir imgesi vardı bende. Her biri tabii ki bir ötekidir ve şayet birinin belirli bir imgesi varsa genelde düzeltilmez. Başka insanlar için belirli bir tip olarak kalmanın daha iyi olduğunu düşündüm, böylelikle onları birbirleriyle daha az karıştırmaya başladım, çünkü ‘çoklu kimlikler’le çoğu arkadaşlık edemez. Nasıl olmalıydı ki? Çoğu insan sadece bir dil konuşabilir, bütün yaşamlarını yalnızca bir ülkede, bir şehirde, bir köyde geçirirler. Onlar tek bir kültür, tek bir dil, tek bir bölge ve insanların birlikte yaşadığı tek bir biçim tanır. Her şey tek taraflı ve bende olduğu gibi çok yönlü değil” (Kara, 2008:167).

Hasan Kazan ‘ın sahip olduğu ‘çoklu kimlik’ sayesinde farklı kültür ve kimlikler hakkında yargılara varabilmekte ve eleştirebilmektedir. Bu yalnızca kültür ve kimlik kavramları için değil, mekân, toplum ve ülke bazında da gerçekleşen bir durumdur. Bu analiz ve yorumlar kahraman için günlük yaşantının bir parçası gibidir;

“Sabahın köründe çoklu kimlikler ve Avrupalı yeni kimlikler üzerine uzunca bir analiz yapmak için en azından üç paket sigara ve iki sürahi siyah, sıcak İngiliz çayına ihtiyacımızın olacağını düşündüm” (Kara, 2008:168).

Karakter görüldüğü gibi, çoklu kimlik ve yeni kimlikler konusunun oldukça karmaşık bir konu olduğunun bilincindedir. Çokkültürlülük ve çok kimliklilik konularına eserde ilginç yaklaşımlarla rastlanmaktadır. Kıbrıslı bir Türk olan Ali Bey’in yaklaşımı da buna örnek olarak gösterilebilir;

“Ali Bey bir amca edasıyla: ‘Senin mizacın da, aklında tıpkı bir Türk gibi, bunun üzerine yoğunlaş ve bu İngiliz tost ekmeklerinin bu kadar yumuşak, bu kadar solgun ve bu kadar soğuk olduğuna kafanı yorma. Onlar, bu can sıkıcı dazlaklar adamı güçsüz yapar. Tüylü, cıvık beyaz ekmekleri ve *Howdoyoudo*-saçmalıklarıyla göçmenleri kendi taraflarına çekerler. Beni değil!’ Saçlarını bir hışımla arkaya doğru topladı. Oldukça kararlı bir biçimde ‘ ben Kıbrıslıyım ve öyle kalacağım! Boyun eğmeyeceğim!’, dedi. Başımı sallayarak onayladım, ama kararlılığı beni çok şaşırtmıştı. ‘ Şu İtalyanlara bir bak? Onlardan kimse şikayetçi değil, onların göçmenliği hakkında kimse yazmıyor bile. Hiçbir şey! İtalyanların kendi işyerleri var, biri diğeri için çalışıyor, birbirlerini koruyorlar, kimliklerini ve gururlarını muhafaza ediyorlar. Bunun için hala mafyaları var, çünkü onlar birbirlerini çok iyi tanıyorlar. Peki Hintliler? Hala sarilerini ve türbanlarını giyiyorlar ve hiçbir kırmızı kafalı İngiliz onlara kıyafet yönetmeliği dayatmıyor. Onlar geleneklerine hala sınıksız bağlılar...” (Kara, 2008:180).

Bunca farklı kültürel kimliğin arasında yıllardır yaşamaya devam etmekte olan Kıbrıslı Ali Bey, kimliğini her durumda korumaya yönelik yaptıklarıyla dikkat çekmektedir. Farklı kültürlerin eşit değerinde görülmesi talebi, koşulsuz kabul edilme yolundaki derin, temel, evrensel, insancıl ihtiyacın ifade edilmesidir. İnsan hem etnik özelliğinin hem de evrensel bir biçimde paylaşılan potansiyelinin kabul edilmesini içeren böylesi bir kabul edilme duygusu, güçlü bir kimlik duygusunun parçasıdır (Bkz. Rockefeller, 2010:115). Kıbrıslı Ali Bey’de sahip olduğu güçlü kimlik duygusunun bir getirisi olarak kendini, geleneklerini ve kültürünü kabul ettirme çabası içinde reaksiyon göstermektedir. Bunun içinde fark edilebilir bir toplum eleştirisi de bulunmaktadır;

“ Burada (Londra’da) sadece pound, pound,pound, para, para, para var, başka bir şey yok! Sıcaklık yok, misafirperverlik yok, arkadaşlık yok. Burada insanlar sadece ve sürekli olarak insanlar arasında hesaplar, faydalanmalar ve faturalar üzerine hesaplamalar ve planlar yaparlar. Şu Bankalara, Windsor Kalesine, saraylara, evlere bir bak tamamen maundan, mermerden ve altından. Bu hint maunu nereden geliyor? Yeşil asya mermeri? Tabii ki Yorkshire ya da Lancashire’den değil. Parazitler! Sömürgelerden kapma, kapma, kapma, off!” Ali Bey sinirini frenlemek istercesine nefesini içine çekti. Sustu...” (Kara, 2008:182).

Yazar her ne kadar Londra’yı kültürlerarası yaşam ve çokkültürlü toplum adına ideal bir mekân olarak görse de, bu şehrin ve toplumunun çeşitli olumsuz yönlerini de sergilemektedir. Burada uzun yıllar yaşamış farklı kimliklere sahip bireylerin ifadeleri ve bu yönde yapılan betimlemelerde tespit edilebilmektedir;

“Aslında Ali Bey haklıydı, bence, o İngiliz adab-ı muaşeretini yerine getirmesine, İngiliz müşterilerine ve Britanya pasaportuna sahip olmasına rağmen kendini hala bir ‘sürgün’ (Alm. Exil) olarak görüyordu. ‘Sosyal yardımlaşma sistemini sömüren göçmenlere, sığınmacılara, bu parazitlere’ İngilizler gibi küfrediyordu. Arnavutlar ve Kürtler için sıklıkla bu küfürleri onun ağzından duyan çok olmuştur. Kendini onlardan tamamen ayırıyordu. Ama gerçek yaşamda, İngiltere Londra’da 30 yıldır

bulunmasına rağmen hala göçmen olarak kalmıştı. Çok az beyaz İngiliz onun dükkânına geliyordu. Yalnızca Kıbrıslılar ona birlik hissi yaşatıyordu. Bazen onu sanki ana vatanına geri götürecek gemisini bekleyen bir deniz tüccarına benzetiyorum” (Kara, 2008:183).

Görüldüğü gibi, İngiltere örneği de Almanya’da yaşayan Türkleri hatırlatmakta ve kimi bireyin bulunduğu ortama tamamen ayak uydursa da aidiyet hissinden ötürü kendini ana yurdunda hissetmemesi durumu ortaya çıkmaktadır.

Kültürel kimliğin tanınmaması ve ortaya çıkan sorunlar bu eserde yalnızca Türk kökenli bireyler üzerinden değil, İngiltere’de yaşayan diğer kültürel kimlikler örneğiyle vurgulanmaktadır.

“ ‘Bu John Lord, bana eskiden ne yaptığını biliyor musun? Derste bütün öğrencilerin yanında Fritz-Blitz- Betty dedi!’ ‘Daha önce hiç Almanya’da bulunmadı’ dedim ve düşündüm: Bu duyguyu Batı Berlindeki kendi okul çağlarımdan tanıyorudum, Spor öğretmenim doğum yerim Berlin olmasına rağmen koşuda : ‘Hasaaan...! Seni deve çobanı! Oynat bacaklarını! Onlar tekrar seni memleketine götürecek!’ demişti. Ama bunu kendime sakladım. ‘ Ve beni yalnız gördüğünde ne yaptığını biliyor musun?’ diye sordu Betty öfkeyle dumana burnundan üfleyerek. Omuzlarımı silktim. ‘o bana şu aptal reklam sloganını fısıldadı < Vorsprung durch Technik>¹³ ve sonra kollarını Heil Hitler gibi dikti!’ diye açıkladı öfkeyle, ve alını sinirden kırmızıya dönmüştü” (Kara, 2008:70-71).

Betty, Londra’da İngilizce öğrenmeye gelen bir Almandır. Bu örnekte de görüldüğü gibi kültürel kimliğinden dolayı aşağılanmaktadır. Spor öğretmenin ve John Lord’un davranışları Hasan Kazan’ın ve Betty’nin toplum içinde kendilerini var etmelerini engellemektedir. Bu alçaltılma olayı kişinin kendi varlığından çekinerek fiziksel bütünlüğünün ve otonomisinin yok sayılmasına yol açmaktadır. Bu örnekle kültürel kimlik sorununun ne tür tartışmalara yol açtığını gözlemleyebiliriz.

Honneth yok sayılmanın, tanınmanın hiçe sayıldığı durumlarda ortaya çıkan ikinci davranış biçimini bireyin bireysel ya da kolektif yaşayış biçiminin aşağılanması ve ona hakaret edilmesi olarak adlandırır. Bir kişinin onuru, haysiyeti ya da modern bir tabirle statüsü onun değer verme oranını kültürel olarak kendini var edişini güvence altına almasıyla anlaşılabilir. Ancak toplumsal değerler hiyerarşisi onu münferit yaşam biçimi ve ikna edici bir biçimde aşağı ya da kusurlu olarak indirirse, buna maruz kalan birey sosyal bir değer olabilmek için kendi meziyetlerini ve bütün olanaklarını kullanır (Honneth, 1990:1047).

¹³ Alman otomobil firması Audi’nin dünyaca ünlü reklam sloganı; Teknik yoluyla ilerleme

“Dönüş yolunda caddelerde buz gibi bir rüzgâr esiyordu ve ısınmak için kendime bir sigara yaktım. Kırmızı ışıktaki bir araba frenlerini kazıtarak durdu, içinde sarhoş, kel kafalı, ensesi kalın bir adam vardı. Arabada agresif faşo metal bir şarkı gümbürdüyordu, arka koltuktan bir dazlakta ‘lanet doğuluuu’ diye çığırıyordu, önce orta parmağımla cevapladım, sonra bütün kolumla. Sonra hepsi birlikte ‘bas gitt!!!’ diye bağırdı, dehşetle üç adım geri attım ve birkaç saniye öylece kalakaldım. Böyle faşist pisliklerle hiç karşılaşmamıştım, düşündüm, Berlin Marzahn ya da Hellersdorf’da ya da ırklardan arındırılmış bölgede değildim, hayır, burası Harringay’di. Bir çöplükle karşı karşıyaydım!” (Kara, 2008:156).

Bu örnekte Londra gibi çokkültürlü yaşama Berlin’e kıyasla uzun yıllar önce tanışmış ve buna uyum sağlamış bir şehirde bile farklı kültürel kimliklere yönelik saldırıların, aşağılamaların gerçekleşebileceğini tespit edebiliriz. ‘Lanet doğulu’ vurgusundan da görülebileceği gibi birey doğudan geldiği için tanınmamış ve aşağılanmıştır. Londra’ya alternatif bir yaşam biçimi olarak ayak basmış Hasan’ın aşağılanmasına neden olmuştur. Burada bir insanın ‘haysiyeti’, ‘onuru’ zedelenmektedir.

Çoğunluk kültürünün azınlık kültürleri baskı altına alması, bir kültürün diğerinden daha değerli görülmesi gibi durumlar, çokkültürlü toplumlarda farklı olan bireylerin yaşayabileceği muhtemel sorunlardır (Bkz. Avioth, 2011:14). Bunlarla birlikte ortaya çıkan kimlik problemleri, tanınma savaşı halini alırken, sosyal bir varlık olarak görülen insanın kendini kabul ettirme mücadelesi olarak adlandırılır.

Taylor’a göre yanlış tanınma gereken saygının gösterilmemesine, acı verici bir yaranın da açılmasına neden olarak kurbanlarını sakatlayıcı bir biçimde, kendilerinden nefret ederek yaşamaya mahkum etmektedir. Varlıklarının hak ettikleri biçimde tanınmaması, insanlara gösterilmesi gereken saygının gereği olmakla kalmaz. Bu, can alıcı önem taşıyan bir insan gereksinmesidir (Taylor, 2010:47).

Örneklere azınlıkların, toplumda çoğunluk kısmı temsil edenlerin haricinde genelde doğu’dan göç edenlerin kimlik ve tanınma sorunuyla karşılaştığını gözlemleyebiliriz, ancak Batı kültürüne ve kimliğine sahip bir bireyinde tıpkı doğudan gelen diğer kimlikler gibi aşağılanma ve yok sayılma durumlarıyla karşılaşması eserin dikkat çeken bir başka noktasıdır.

“Evet, evet... Buralarda insanların bildiği yegâne Almanca kelimedir bu (Heil Hitler), onlar öyle vurduymazdır ki, hiç yabancı dil bilmezler, kendi dünyalarına sıkışmışlar ve dünya’nın kalan kısmının ONLARA uymak zorunda olduklarını düşünürler... pah! Sanırım buradaki insanlar kendilerine gülebilecekleri hissini seviyorlar. Ama temelde yalnızca başkalarına gülebilecekleri kişileri

arkadaş ediniyorlar. <well, we are better! Arent we?- Yes, you are>, diyerek ironik bir şekilde açıkladı ve bir duman üfledi örtüye. ‘ Bu John Lord herkese <nice, brill and smashing> diyen, cümlelerinin sonunda her zaman <Isn’t it? Nice? Did she?> diye soran şu boş önemsiz kişi, QueenMomFanBrigadeBingoYorkshirepuddingCreamteaEngländer’lerden biri işte”¹⁴(Kara, 2008:71)

Alman asıllı Betty’nin İngiliz biri tarafından aşağılanması çoğunluk kültürüne ve kolektif kimliğe sahip kişiler için ‘ötekinin’ Batı’lı ya da doğulu olmasının bir önem arz etmediğinin, kültürel kimlik sorununun diğer bütün kimliklere bir tepki olarak ortaya çıkabileceği adına önemli bir örnektir. Burada tanınmanın yalnızca Avrupa çevresinde göçmen, konuk işçi, zenciler vb. gibi farklılık arz eden bireyler için değil, çoğunluk toplumun kolektif kimliğine mensup olmayan kişiler için de önemli ve dikkat edilmesi gereken bir olgu olduğunu tespit edebiliriz.

Bausinger’e göre kimlik, analitik ve deneyimsel bir yapıya sahiptir. Bu deneyim öznenin kendisiyle ve çevredekilerle bir uyum sağlamasıyla ortaya çıkar. Bunun daha açık ve olumsuz biçimi ise, uyuşmazlık, hatalı ya da eksik görülmeden doğan duygu ya da bilinçle ortaya çıkmaktadır (Bkz. Bausinger, 1977:210). Bu durum Yade Kara’nın romanlarında oldukça sıklıkla gözlemlenmektedir.

“Sukjeet haklıydı, bizler Kreuzberg’te, Barbés’te ve Southall’da bankalarda, bürolarda, mağaza ve restoranlarda çalışan yeni Berlinliler, Parisliler ve Londralıların, bizim işyerlerindeki enerjimiz, bizim coşkumuz etrafı kapladı ve her şeyi hızlandırdı. Biz sahneleri adım adım fetheden yeni bohemleriz. Biz yeni imgeler, yeni lisanlar, yeni alışkanlıklar yaratıyor ve eskileri sorguluyoruz. Bizim arka planımız ve kültürel karışımımız bizi daha gözü açık ve çevremize farklı bakış açılarıyla bakma konusunda daha duyarlı hale getiriyor. Bizi dar şablonlara oturtmaya çalışan ve bizi ‘arada kalmış’ bir kuşak olarak gören kılı kır yaran düşünürler ve odun kafalıları gizliden gizliye gülünç duruma düşürüyoruz” (Kara, 2008:317).

Hasan Kazan’ın bu yorumları, sahip olduğu kültürel kimlik üzerine düşüncelerini okura oldukça net bir şekilde yansıtmaktadır. Ayrıca bu alıntıda ‘arada kalmış’ bir kuşak’ olarak adlandırılan gelen bir neslin açık eleştirisini de gözlemleyebiliriz. Ancak elde edilmesi gereken bir diğer sonuç, Hasan Kazan’ın farklı kültürleri alışımlayarak kendine yeni bir kimlik inşa etmiş olmasıdır. Şimşek’e göre bu durum; bireyin içine doğduğu aidiyet gruplarını ve onların kendisine aşılacağı kimlikleri ergenlik çağı sularında sorgulamaya, başka gruplarla ve kimliklerle karşılaştırmaya başlamasının bir

¹⁴ Yazar eserde özellikle İngilizceyi sıklıkla kullanmaktadır. Burada İngiliz’lere özel bir gönderme yapıldığından İngilizce kelimeleri çevirmemeyi uygun gördük.

sonucudur. Bu sorgulama süreci genel olarak uzun bir süreçtir. Bu süreç ilerledikçe birey bazı verilen kimlik unsurlarını reddederek onların yerine yenilerini inşa edebilir. Bazılarını da sorgulayıp eleştirel bir süzgeçten geçirerek benimseyebilir ve böylece verili bir kimliği kazanılmış bir kimliğe dönüştürebilir (Bkz. Şimşek, 2002:34-35).

Kişinin kimliğinin biçimlenmesi, o kişinin toplumun geniş bir kesiminden alacağı olumlu onayla, kabul ve saygı görmesiyle sıkı sıkıya ilişkilidir. İnsanlar, insan toplumuyla olan ilişkilerinde yalnızca bir ait olma duygusuna ihtiyaç duymazlar. Özellikle ölümlerle karşı karşıya kalındığında, daha büyük bir bütüne, yani evrene ait olma - o evrenin değerli bir ögesi olma yolunda- sürekli bir ihtiyaç duyulur. Bu yüzden tanınma politikası, kabul edilme ve ait olma yolundaki karmaşık insan ihtiyacının dışa vurumu olabilir (Bkz. Rockefeller, 2010:115)

Çağdaş toplumlarda hızlı değişim bütün durağan yaşam biçimlerini parçalar. Kültürler, değişim gücünü ancak eleştirmeden ve kopmadan alırlarsa yaşamaya devam ederler. Yasal garantiler, erkek ya da kadın, her kişinin kendi kültür ortamı içerisinde bu gücü yeniden üretme olasılığını elinde tutuyor olmasına dayandırılabilir. Bu sonuçta insanın kendini yabancılardan ve yabancı şeylerden ayırarak değil, en azından onlarla olabildiğince değiş tokuşa sokarak gelişir (Habermas, 2010:147). Söz konusu değiş tokuş, çokkültürlü yeni nesil toplumlarda sıklıkla yaşanmakta ve 'melez' kimliklerin türemesine sebebiyet vermektedir. Kara'nın eserlerinde de vurgulanan en önemli unsur, Hasan Kazan örneğinde görüldüğü gibi oluşturulmuş yeni kimliklerin toplumca kabul görmesi, farklılıklarıyla kabul edilmesi yönündedir. Verilen olumlu ve olumsuz örneklerle elde edilmesi öngörülen olası sonuç, çokkültürlü toplumlarda farklılıklara rağmen ulaşılmaya çalışılan uzlaşma ortamını işaret etmektedir.

SONUÇ

Kitlesel iletişim araçlarının gelişmesi, homojen kabul edilen olguların arasında bulunan mesafelerin kolayca aşılır duruma gelmesiyle birlikte toplumların ve dolayısıyla kültürlerin etkileşim haline geçerek yeni karışım ve olgular meydana getirdiği gerçeği çoğu disiplin tarafından kabul edilmekte ve buna paralel olarak çokkültürlülük, transkültürlülük ve kültürlerarasılığın ihtiyaç duyulan kavramlar olduğu gözlemlenmektedir. Bugün birbirleri arasında keskin görüş ayrılıkları barındıran düşünceler dahi çalışma alanlarında bu kavramlardan faydalanmaktadır. Temelde farklı görüşlerin üzerinde uzlaşma sağladığı konu, çokkültürlülük, transkültürlülük ve kültürlerarasılık gibi kavramların paradigma değişimi sonucu kültürler arasında bulunan keskin sınırları ortadan kaldırmakta olduğudur. Üzerine ayrılıkların yaşandığı nokta ise, bu gibi kavramların tek tipleştirilmiş bir kültür kavramının ortaya çıkmasında etkin rol oynaması fikridir. Bu, toplumların kendine özgü yapılarının deforme olması ve bir yozlaşma sürecine itilmesi anlamına gelmektedir. Buna karşıt görüşler ise farklılıkların ve ayrılıkların kültürü tek tipleştirmek yerine, insani unsurlar ve hoşgörü çerçevesinde bir çeşit zenginlik olarak kabul görerek farklılıkları içinde barındıran ideal çokkültürlü toplum düzeyinin yakalanılabilmesi yönündedir.

Bu konuda birçok bilim adamının ve tartışmanın haklı kaygılar taşıdığı da su götürmez bir gerçektir. Çokkültürlülüğün yaşam biçimi olduğu toplumlarda çoğunluk kültürünün azınlık kültürlerin üzerinde egemen konumda olması, azınlık olarak adlandırılan kültürlerin, yani çoğunluk kültürünün yanında bulunan kültürlerin bir müze kültürü gibi görülmesi ihtimal dâhilindedir. Bu kavrayış çokkültürlülüğün uygulama alanlarından birinin de, korunmaya ihtiyaç duyan azınlık kültürlerinin koruyuculuğunu üstlenmesi alanı olmasını gerektirir. Böyle bir yaklaşım aynı zamanda baskın konumda olan çoğunluk kültürün egemenliğinin meşrulaştırmasına yol açmaktadır. Bir başka deyişle, azınlık kültürlerle korunmaya muhtaç olgular tutumunda olan bu yaklaşım, bir kültürün diğerinden daha üstün olduğu iddialarının da bir anlamda gerçekleştirilmesidir. Bu soruna çözüm olarak, tüm özel yaşayış biçimlerinin ve dolayısıyla tüm kültürlerin aynı düzlemde, eşit düzeyde saygı duyulması gerektiği fikri sunulmaktadır. Aynı durum çalışmamızın konusu ve araştırma noktamız olan kültürel kimlik sorunu için de geçerlidir.

Farklı kültürel kimliklerin çokkültürlü toplumlarda eşit olarak görülmesi, baskın kültürün kimliğinin, azınlık kültürün kimliğinden daha değerli görülmemesi gerektiği anlamına gelmektedir. Çalışmamızda da gösterildiği gibi, söz konusu tanınma ve saygı görme durumunun gerçekleşmediği zamanlarda, birey psikolojik yönden sarsıntıya uğrar. Tanınmanın gerçekleşmemesi, kültürel kimliğin görmezden gelinerek yok sayılması durumunun bir sonucudur.

Kültürel kimlik sorununun saptandığı ortamlar çokkültürlü toplumlardır ve bu durumun ardından ele alınması gereken olgu da çokkültürlü toplumlarda kültürel kimliğin tanınması noktasıdır.

Kültürel farklılıklar günümüzde bireysel ve toplumsal düzlemde kimi zaman ötekileştirmelere, yabancılaştırmalara ve dışlamalara sebebiyet vermektedir. Günümüz çokkültürlü toplumlarda bu gibi farklılıkların bir araya gelmesinden kaynaklanan, yaşanan, yaşanmakta olan veya yaşanacak muhtemel sorunların önüne geçilebilmesi adına çeşitli araştırmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Kültürel farklılıkların ve farklı kültürel kimliklerin ortak alanlarda varlıklarını sorunsuz idame ettirebilmesi adına öncelik tanınması, bir başka deyişle positif ayrımcılık uygulanması da çokkültürlülük çerçevesinde tartışılmaktadır.

Çokkültürlülük tartışmalarında ortaya çıkan başka bir yaklaşım ise, yeni alışimlarla birlikte oluşan yeni kültürler ve dolayısıyla bireyler bazında sahip olunan karma kültürel kimliklerdir. Çalışmamızda da değinildiği üzere, birey birden fazla kültür olgusuna hâkim konumda ve olayları bu karma kültürün süzgecinden geçirebilme yetisine sahiptir. Böylelikle bir kültürün temel normlarını, gelenek ve adetlerini eleştirmeye yönelik tutumlara sahip olunabilir.

Söz konusu karışımlardan elde edilmiş ve etkileşimler sonucu ortaya çıkmış bu yeni melez kimliğin bir diğer olumlu yönü de, çokkültürlülük kavrayışının savunucularının sahip olduğu farklı kültürler arasında kurulması gereken diyalogun gerçekleşmesinde oynadığı roldür. Temel olarak iki farklı kültürün öz değerlerinin bilincinde olan bu yeni kimlik, farklılıkları ortak alanlarda buluşturarak çokkültürlü bir yaşam modelinin gerçekleşmesinin, bir diğer deyişle ideal toplumun kurulmasında kilit noktada bulunmaktadır. Bu durum çalışmamızda Yade Kara'nın "Selam Berlin" ve "Cafe Cyprus" romanlarının protagonistisi Hasan Kazan karakterinde saptanmış ve

sergilenmiştir. Hasan Kazan yaşadığı ortam itibariyle, melez kimliğe sahip bir karakter olarak, bulunduğu çokkültürlü ortamlarda yaptığı analizlerle okura farklılıkların algılanışı konusunda önemli ipuçları vermektedir. Bu eserlerde yer yer baskın kültürün azınlık kültüre yaklaşımı sergilenirken, azınlık kültürün bireylerinin de çoğunluk kültüre karşı bakış açılarını tespit etmek mümkündür. Bu çalışmayla gerçekleştirilmiş olan bir diğer durum ise çokkültürlülüğün öngörülen olumlu yönlerinin yazın alanında da somutlaştırılmasıdır. Yazarımız bu süreci ikinci romanında hikâyenin geçtiği mekân olan Londra şehri ve bu şehrin çokkültürlü yapısını olumlu bir şekilde yansıtarak gerçekleştirmektedir.

Birçok alanda ele alınan çokkültürlülük ve kültürel kimlik sorunu Kültürlerarası Edebiyat Bilimi içinde araştırılmalı bir konudur. Çünkü edebiyat, sosyal alanlarda karşılaşılan olayların bir yansımasıdır, başka bir deyişle edebiyat yaşanan olayların dışı vurumudur.

Bu çalışmada elde edilen bir diğer bulgu, bireyin kimliğini kendi içinde nasıl tanımlarsa tanımlasın, önemli olanın çevresindekilerin bu kimliği tanımlayış biçimi olduğudur. Bu bulgu, kimliğin diyalojik bir kavram olduğunun bir göstergesidir. Öyle ki, bireyi toplumda tanımlayan yalnızca onun kendi görüşleri değil, toplumun da onu tanıma biçimiyle doğrudan alakalıdır. Yade Kara bu durumu oldukça gerçekçi biçimde eserlerine yansıtmakta ve insancıl bir ihtiyaç olarak görülen kültürel kimliğin tanınması konusunu eserlerde nesnelleştirilmektedir.

Çalışmamızın temelinde çokkültürlü bir toplum yapısına sahip olan Almanya'da yaşayan Türkler örneğiyle ve çokkültürlü bir şehir olan Londra'da söz konusu kültürel kimliklerin tanınmayışı durumunda ortaya çıkan muhtemel sorunlar ve bu sorunların yazın alanında ne şekilde ortaya çıktığı bulunmaktadır. Kültürel kimlik sorununu yazın alanında incelerken elde ettiğimiz bir diğer sonuç ise, toplum ve birey bazında tanınmama durumu ve kültürel kimliğin sorun teşkil etmesi durumunda yaşananların doğrudan eserlere yansımasıdır. Çalışmamız, Yade Kara'nın eserleri aracılığıyla kültürel kimlik ve tanınma sorunsalını kuram düzeyinden pratiğe döker niteliktedir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz bir diğer bulgu ise, ortaya konan eserlerin dolaylı yollar ile çokkültürlü bir yaşamın nasıl olması gerektiği konusunda yansıttığı tablodur. Eserler

kültürel kimlik ve farklılıklar üzerine yabancılaştırma ve ötekileştirmenin birey üzerinde doğuracağı muhtemel sonuçları betimlemektedir.

Türkiye'den Almanya'ya 1960'lı yıllarda başlayan göç sürecinin ardından, buradaki Türk varlığının kronolojik olarak gelişim ve değişim sürecinin nasıl olduğu çalışmamızda vurgulanmaktadır. Göçün ilk yıllarından günümüze kadar ele alınan Almanya'da yaşayan Türk kökenli bireylerin hem sosyolojik açıdan, hem de yazın açısından Alman Edebiyatı ve Alman toplumundaki yeri ortaya konulmaktadır. Bu açıdan bakıldığında da çalışmamız disiplinler arası bir nitelik de kazanmaktadır.

Kültürlerarası Edebiyatın çokkültürlü toplumlarda kültürlerarası diyalog adına arabuluculuk görevi üstlendiği yapılan bu çalışmada tekrar ortaya konulmaktadır. Kültürlerarası Edebiyatın üstlendiği arabuluculuk görevi, çokkültürlü toplumlarda ortaya çıkabilecek muhtemel sorunların önüne geçilmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Çoğunluk kültürün azınlık kültürleri daha iyi anlayabilmesi ve onlarla birlikte ortak bir alan oluşturulabilmesi için bu yazın türüne yüklenen bu görev sayesinde, toplumda yabancı olarak görülen, ötekileştirilmeye maruz kalmış farklılıklar daha iyi özümsemekte ve olası çatışmaların önüne geçilmektedir. Ele alınan eserlerde de görüldüğü gibi, bu yazın türü baskın kültüre 'yabancı' hakkında bilinmeyenleri iletmektedir. Bu da edebiyatın kültürler arası boyuta sahip olduğunun bir kanıtıdır.

Bu durum çalışmamızda ele aldığımız gibi farklı şekillerde ortaya çıkmakta, eserler üzerinde doğrudan etkiler yaratmaktadır. Yazarın bu eserleri yazdığı sırada böyle bir amaçla hareket ettiğini iddia etmek yerinde bir çıkış olmasa da, ortaya çıkan eserler aracılığıyla 'yabancı' olarak adlandırılabilen kimi birey ve kavramların eserler aracılığıyla içselleştirilmeye başladığı, toplumda varlığını kanıtlayan, o topluma ait olan bireyler olduğunu gösterir nitelikte olayların betimlenmesiyle bu sürece büyük katkıda bulunduğu söylenebilir. Bu da edebiyatın kültürlerarası uzlaştırıcı bir rol oynadığı düşüncesini destekler nitelikte bir örnektir.

Eserlerde betimlenen yabancıya ait imgeler, yabancı olanın daha da yabancılaştırılmasına değil, yabancıya daha da içselleştirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu sayede farklı kültürlerin değerleri hakkında fikirler edinilebilir, farklılıklar üzerine sahip olunan yüzeysel bilgilerden ve basmakalıp önyargılardan (stereotiplerden) sıyrılıp bilinçli bir yaklaşım kazandırılabilir. Böylelikle kültürel kimlik sorunu ve

tanınmama gibi sosyal problemlerin önüne geçilerek ideal çokkültürlü toplumlar oluşturulabilir. Kültürlerarası uyumun, duyarlılığın sağlanması ve toplumun ilerici bir anlayışa sahip olması için karşılaştırmalı araştırmalar ve eleştirel çözümlere ihtiyaç duyulan şu günlerde, kültürlerarası edebiyat ve bu edebiyat üzerine yapılan çalışmaların önemi bu çalışmayla tekrar vurgulanmaktadır.

KAYNAKÇA

- ACKERMANN, Irmgrad (2002), “*Mit einem Visum für Das Leben. Formen Weiblichen Schreibens Am Beispiel Dreier Türkischer Autorinnen*”, Editör: Aglaia Blioumi, Migration und Interkulturalität in neueren literarischen Texten, Iudicium Verlag GmbH, München, s. 147-157
- ALANYALI, Iris (2005), “*Ein Leben im Transit*”, Die Welt, , http://www.welt.de/print-welt/article236605/Ein_Leben_im_Transit.html, 24.03.2011
- AKKAYAN, Taylan (1979), *Göç ve Değişme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul
- AKSOY, Nazan (2001), “*Postmodernizm ve Çokkültürlülük*”, İ.Ü. E.F. Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi , Sayı XIII, 2001, İstanbul, S.3-10
- APPIAH, K. Anthony (2010), “*Kimlik, Sahicilik, Hayatta Kalma, Çokkültürlü Toplumlar ve Toplumsal Yeniden Üretim*” , Editör: Amy Gutmann, Çokkültürcülük, Tanınma Politikası, Çev.Nazlı Ökten, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, S. 162-175
- ARSLAN, Emre (2001), “*Uluslararası Göç ve Yeni Irksallaştırma Biçimleri: Etnisite, Çokkültürcülük, Diaspora*”, Praksis Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 2 , Ankara, S. 204-247
- AVIOTH, Mushlué de Laura (2011), “*Issue of lifelong Fond in Multicultural Society*”, Tirthy Publishing House, Cardiff
- AYTAÇ, Gürsel (2005), *Edebiyat ve Kültür*, Hece Yayınları, Ankara
- BAUSINGER, Hermann (1977), *Zur kulturellen Dimension von Identität*. In: Zeitschrift für Volkskunde 73, S. 210-215
- BAYPINAR, Yüksel (2001), “*Göçmen Edebiyatının Sivri Dilli Bir Yazarı*”, Editörler: Mahmut KARAKUŞ, Nilüfer KURUYAZICI, Gurbeti Vatan Edenler, Almanca Yazan Almanyalı Türkler, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, İstanbul, S. 233- 242

- BAYTEKİN, Binnaz (2008), “*Yurtdışında Yaşayan Türk Çocukları ve Gençlerinin Kültürel Sorunlarının Edebiyat Eserlerine Yansımaları*”, Editörler: İ. Aydoğan, F. Yaylacı, I. Uluslar arası Eğitim ve Kültür Bağlamında Avrupalı Türkler Kongresi, E.Ü. Yayınları, Cilt: 1, S.115-126
- BAYTEKİN, Binnaz (2006), *Kuramsal ve Uygulamalı Karşılaştırmalı Edebiyat Bilim*, Sakarya Yayıncılık, Sakarya
- BECKER, Irmgard Honnef (2007), “*Emphatie und Reflexion: Überlegung zur einer interkulturellen Literaturdidaktik*”, Editör: Irmgrad Honnef-Becker, Dialoge zwischen den Kulturen, Schneider Verlag Hohengehren GmbH, Baltmannsweiler, s. 201-236
- BECK, Ulrich (2005), “*Der Durchschnittliche Migrant*”, Projekt Migration, Katalog zur Ausstellung. Köln, S.196-198
- BİLGİN, Nuri (1994), *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, Ege Yayınları, İzmir, S.53
- BİLGİN, Nuri (1996), *İnsan İlişkileri ve Kimlik*, Sistem Yayıncılık, İstanbul
- BLASCH, Elisabeth (2009), İstanbul, Berlin, London, http://www.kakanien.ac.at/eRoom/textfeld_suedost/files/Kritik/T%C3%BCrkei/Kara_Cyprus 10.04.2011
- BLASCH, Elisabeth (2008), “*Yade Kara- Cafe Cyprus, Kozmopolit zwischen Berlin, London und Istanbul*”, Das österreichische Buch- und Literaturportal, Weissenbach, 03.10.2008
- BLİOUMİ, Aglaia (2002), “*Interkulturalität und Literatur. Interkulturelle Elemente in Sten Nadolnys Roman ‘Selim oder die Gabe der Rede’*”, Editör: Aglaia Blioumi, Migration und Interkulturalität in neueren literarischen Texten, Iudicium Verlag GmbH, Münih, S.28-40
- BLUMENTRATH, H., Bodenburg, J., Hillman R., Wagner-Egelhaf M. (2007), *Transkulturalität, Türkisch-Deutsche Konstellationen in Literatur und Film*, Aschendorff Verlag, Münster

- CALLINICOS, Alex (1993), *Race and Class*, Bookmarks, London
- CHIELLINO, Carmine (2007), *Interkulturelle Literatur in Deutschland*, J.B. Metzler, Stuttgart
- CHIELLINO, Carmine (2007), "Einleitung: Eine Literatur des Konsenses und der Autonomie- Für eine Topographie der Stimmen" Editör: Carmine Chellino, *Interkulturelle Literatur in Deutschland*, J.B. Metzler, Stuttgart, S. 51-63
- ÇELİK, Hacer (2008), "Çokkültürlülük ve Türkiye'deki Görünümü", U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:15, 2008/2, Bursa, S. 319- 334
- ÇELİK, Hıdır Eren (2010), *Göç, Asimilasyon ve Getto*, Die Gaste, <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi1007.html>
- DURUGÖL, Esmâ (1997), "Toplum ve Göç", II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, DİE Yayın No: 2046, Ankara
- ERGİL, Doğu (1995), "Çokkültürlülük ve Çokdillilik", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Turan Güneş'e Armağan), Cilt: 50, Sayı: 3-4, Ankara, S.159-165
- ESSELBORN, Karl (2007), "Interkulturelle Literatur- Entwicklung und Tendenzen", Editör: Irmgrad Honnef-Becker, *Dialoge zwischen den Kulturen*, Schneider Verlag Hohengehren GmbH, Baltmannsweiler, S. 9- 28
- FRISCH, Max (1991), *Yabancı'nın Baskısı*, Hürriyet Gösteri Max Frisch eki, Sayı 130, s.14
- GEISLER, Cornelia (2003), "Damals in Westen" Der Roman von Yade Kara handelt von der Wende, Berliner Zeitung, S.3 , 11.03.2003
- GİTMEZ, Ali S. (1983), *Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler*, Alan Yay. S.26 İstanbul
- GOETHE Institut (2011), "Yade Kara, Lesetermine" <http://www.goethe.de/ins/tr/lp/prj/cub/aut/kar/deindex.htm>, 19.03.2011

- GÖKBERK, Ülker (2001), “*Postmodern Söylem Açısından Göçmen Yazını*”, Gurbeti Vatan Edenler, Almanca Yazan Almanyalı Türkler, Yay. Haz. Mahmut KARAKUŞ, Nilüfer KURUYAZICI, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, S.25-35
- GÖNÜLLÜ, Müzeyyen (1996), “*Dış Göç*”, PAÜ. Eğitim Fak. Derg. Sayı:1 S. 94-104
- GÜRBÜZ, Mustafa; YETİM, Nalan (1997), “*Toplum ve Göç*”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Kasım 1996, Mersin, DİE Yayın No: 2046, Ankara, s. 110
- HABERMAS, Jürgen (2010), “*Demokratik Anayasal Devlette Tanınma Savaşımı*”, Editör: Amy Gutmann, Çokkültürcülük, Tanınma Politikası, çev. Mehmet H. Doğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, S.125-161
- HABERMAS, Jürgen (2010), “*“Öteki” Olmak, “Ötekiyle” Yaşamak*”, Cogito, YKY Yayınları, İstanbul
- HENNINGSEN, Betina (2010), *Rezension des Romans "Cafe Cyprus" von Yade Kara*, <http://www.suite101.de/content/rezension-des-romans-cafe-cyprus-von-yade-kara-a95422> , 10.04.2011
- HONNETH, Axel (1990), “*Integrität und Mißachtung Grund Motive einer Moral der Anerkennung*“ , Merkur, Zeitschrift für Volkskunde, Sayı: 44, s. 1043-1054
- KARA, Yade (2003), *Selam Berlin*, Diogenes Verlag, Zürich
- KARA, Yade (2008), *Cafe Cyprus*, Diogenes Verlag, Zürich
- KARAKUŞ, Mahmut (2001), “*Çok Boyutlu Bir Göç Serüveni: Aras Ören'in 'Berlin Üçlemesi'*”, Editörler: Mahmut KARAKUŞ, Nilüfer KURUYAZICI, Gurbeti Vatan Edenler, Almanca Yazan Almanyalı Türkler, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, İstanbul, S. 115-128
- KARAKUŞ, Mahmut (2001), “*Yazmayı Göçle Bulgulayan Bir Yazar: Habib Bektaş*”, Editörler: Mahmut KARAKUŞ, Nilüfer KURUYAZICI, Gurbeti Vatan Edenler, Almanca Yazan Almanyalı Türkler, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, İstanbul, S.177-200

- KASTORYANO, Riva (1996), *Kimlik Pazarlığı, Fransa ve Almanya'da Devlet ve Göçmen İlişkileri*, Çev. Ali Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul
- KASTORYANO, Riva (2009), *Avrupa'ya Kimlik, Çokkültürlülük Sınavı*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- KAYA, Ayhan (2000), *Berlindeki Küçük İstanbul, Diasporada Kimliğin Oluşumu*, Büke Yayınları, İstanbul, s.59
- KAYA, Ünal (2010), 'Interkulturelle Aspekte in Yade Karas Roman 'Cafe Cyprus'', Sakarya Üniversitesi IX. Dil-Yazın-Değişibilim Sempozyumu Bildiri Kitabı (Cilt II), Sakarya Üniversitesi Basımevi, Sakarya, S. 47- 54
- KİREMİTÇİ, Tuna (2005), "Zarif Bir Duvar Yazısı", Radikal Kitap Eki, Radikal, 18.02.2005
- KURUYAZICI, Nilüfer (2001), "Almanya'da Oluşan Yeni Bir Yazının Tartışılması", Editörler: Mahmut KARAKUŞ, Nilüfer KURUYAZICI, Gurbeti Vatan Edenler, Almanca Yazan Almanyalı Türkler, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, İstanbul, S. 3-35
- KURUYAZICI, Nilüfer, (2001) "Deutschsprachige Literatur fremdkultureller Autoren und ihr Beitrag zum Fremdverstehen", İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi 12, İstanbul, S.19-27
- KURUYAZICI, Nilüfer (2006), "Die Entwicklung neuer Identitätsbilder in der deutschsprachigen Literatur von Autoren türkischen Ursprungs", Wahrnehmungen des Fremden, Multilingual Yayınevi, İstanbul
- KURUYAZICI, Nilüfer (1993), "Türkische Migrantenliteratur Unter dem Aspekt des Fremden in der Deutschsprachigen Literatur" İ.Ü. E.F. Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi , sayı 8, İstanbul
- KÁROLYI, Regina (2008), "Interview mit Yadé Kara über ihren neuen Roman "Cafe Cyprus"", <http://www.media-mania.de/index.php?action=interview&id=54>, 04.04.2011
- LESKOVEC, Andrea (2009), *Fremdheit und Literatur, Alternativer hermeneutischer Ansatz für eine interkulturell ausgerichtete Literaturwissenschaft*, Editörler:

- Roche, Jörg- van Peer, Kommunikation und Kulturen, Band 8, Willie, Universität München, Lit Verlag, Berlin
- LOCKE, John (1981), *Versuch über den menschlichen Verstand*, Bd.1. 4. Aufl. Hamburg: Meiner
- GREVE, Martin, Orhan, Kalbiye Nur (2008), *Berlin Deutsch-Türkisch, Einblicke in die neue Vielfalt*, Berlin
- MECKLENBURG, Norbert (2006), *Das Mädchen aus der Fremde, Germanistik als interkulturelle Literaturwissenschaft*, Iudicium Verlag, München
- ORALIŞ, Meral (2001), “*Gurbeti Vatan Edenler*”, Editörler: Mahmut KARAKUŞ, Nilüfer KURUYAZICI, *Gurbeti Vatan Edenler*, Almanca Yazan Almanyalı Türkler, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, İstanbul, S. 35-50
- ÖZDEMİR, Cem (1997), *Ben Almanyalıyım, Alman Parlamentosu’ndaki İlk Türk Asıllı Milletvekili*, Çev. Necla Ülkü Kuglin, İletişim Yayınları, İstanbul
- PAZARKAYA, Yüksel, (1986), *Literatur ist Literatur*; Editörler:Irmgrad Ackermann ve Harald Weinrich, Eine nicht nur deutsche Literatur, München, S.59-65
- PAZARKAYA, Yüksel, (2007), ‘*Almanyalı Türklerin Edebiyatı*’, http://tr.qantara.de/webcom/show_article.php/c-671/nr-7/p-1/i.html, 17.02.2011
- PHOTONG-WOLLMANN, Pimonmas (1996), *Literarische Integration in der Migrationsliteratur anhand der Beispiele von Franco Biondis Werken*, Chiang Mai, <http://webdoc.sub.gwdg.de/ebook/dissts/Siegen/Photong1996.pdf>
- PLUWATSCH, Petra (2008), “*Die Liebe ruft- Das Leben auch, Zwischen den Kulturen: Yade Kara*”, <http://www.ksta.de/html/artikel/1218660760425.shtml>, 19.03.2011
- POUYEH, Ansari (2008), *Interwiev mit Yade Kara, In vielen Welten zu Hause sein*, <http://de.qantara.de/In-vielen-Welten-zu-Hause/966c929i1p267/> , 12.05.2011
- PRINZ, Kristen (2008), “Zypernfrage im Dickicht der Städte, Über Yadé Karas Roman "Cafe Cyprus", 2008, Nr. 12, http://www.literaturkritik.de/public/rezension.php?rez_id=12558 01.04.2011

- ROCKEFELLER, Steven C. (2010), *Yorum*, Çev.İlknur Özdemir, Editör: Amy Gutmann, Çokkültürcülük, Tanınma Politikası, , Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, S. 105-116
- ROSA, Hartmut (2007), *Identität*, İn: Handbuch interkulturelle Kommunikation und Kompetenz: Grundbegriffe - Theorien – Anwendungsfelder, Hg.Jürgen Straub, Arne Weidemann, Doris Weidemann, J.B. Metzler, Stuttgart
- SAKALLI, Cemal (2006), “*Türk Göçmen Yazınında Türk Kültürü İzleri*” Haz: Cengiz Ertem, Littera, Edebiyat Yazıları, Cilt 18, 163-170
http://www.littera.hacettepe.edu.tr/TURKCE/18_cilt/18_sayi.htm
- SAYIN, Şara, (1992) , *Vatan Duygusu Coğrafya ile Sınırlı mıdır?*, Hürriyet Gösteri, Almanya’da Yazan Türkler, Sayı 144, s.21
- SESSELMEIER, Werner (2007), ‘*Die Wirtschaftliche und soziale Situtaion*’, Editör: Carmine Chellino, Interkulturelle Literatur in Deutschland, J.B. Metzler, Stutgart, S.36,51
- SEZAL, İhsan (1992), *Şehirleşme*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul
- STOLTENBERG, Annemarie (2003), “*Die türkische Antwort auf die Wende*”,
<http://www.abendblatt.de/vermishtes/journal/article205607/Die-tuerkische-Antwort-auf-die-Wende.html> , 30.08.2003
- ŞENOCAK, Zafer(1986), “*Plädoyer für eine Brückenliteratur*”, Editörler: Irmgrad Ackermann, Harald Weinrich, Eine nicht nur deutsche Literatur, Serie Pieper, München
- ŞİMŞEK, Sefa (2002), “*Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri*”, U.Ü. Fen-Edebiyat Fakülteis, Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:3, Sayı:3, Bursa, S.29-39
- ŞÖLÇÜN, Sargut (2007), “*Literatur der türkischen Minderheit*”, Editör: Carmine Chiellino, Interkulturelle Literatur in Deutschland, J.B. Metzler, Stuttgart, s.135-152

- TAPAN, Nilüfer (2001), “*İki Kültür Arasında Bir Köprü: Yurda Dönen Genç Kuşak*”, Editörler: Mahmut KARAKUŞ, Nilüfer KURUYAZICI, Gurbeti Vatan Edenler, Almanca Yazan Almanyalı Türkler, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, İstanbul, İstanbul S. 95-114
- TAYLOR, Charles (2010), “*Tanınma Politikası*”, Çev. Yurdanur Salman, Editör: Amy Gutmann, Çokkültürcülük, Tanınma Politikası, , Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, S. 46- 93
- TEKİN, Uğur (2007), *Avrupa’ya Göç ve Türkiye*, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. No 37 S. 44
- TGD, Türkische Gemeinde in Deutschland (2009), *Almanya’daki Kültürel Çesitliliği Medyada Anaakımlastırmak*, Berlin
- TURAN, Kadir (1997), *Almanya’da Türk Olmak*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara
- WALLRAFF, Günther, *En Alttakiler*, Çev. Osman Okkan, Milliyet Yayınları, 1986
- WIERLACHER, Alois(2003), “*Interkulturelle Germanistik. Zu ihrer Geschichte und Theorie*”, Editörler: Wierlacher,Alois /Bogner, Andrea, Handbuch interkultureller Germanistik. Stuttgart, Weimar: Metzler, S. 1-45
- WILLMS, Weertje (2010), “*Probleme der Identitätskonstitution im interkulturellen Spannungsfeld am Beispiel von Güney Dals der enthaarte Affe*”, Ed: D. Heimböckel, E.W.B. Hess-Lüttich, G. Mein und H. Sieburg, Zeitschrift für Interkulturelle Germanistik, , 1. Jahrgang, Heft 2 , Transcrip Verlag, Bielefeld S.63-78
- WOLF, Susan (2010), *Yorum*, Çev. Rita Urgan, Editör: Amy Gutmann, Çokkültürcülük, Tanınma Politikası, , Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, S.94-104
- YALÇIN, Cemal (2002), “*Çokkültürcülük Bağlamında Türkiye’den Batı Avrupa Ülkelerine Göç*”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Cilt : 26 No: 1, S.45-60
- YANO, Hisashi (2007), “*Migrationsgeschichte*”, Editör: Carmine Chiellino, Interkulturelle Literatur in Deutschland, J.B. Metzler, Stuttgart, s. 1-17

- YASA, İbrahim (1979), “*Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme*”, TODAİE Yayınları No: 182, Ankara, S. 4-14
- YEŞİLADA, Karin (2009), “*Interview mit Zafer Şenocak: Die klassische Migration gibt es nicht mehr*”, Migrationsliteratur, Eine neue deutsche Literatur?, Berlin, S.19-23
- ZENGİN, Dursun (2000), “*Göçmen Edebiyatı'nda Yeni Bir Yazar. Mehmet Kılıç ve "Fühle Dich Wie Zu Hause" Adlı Romanı*”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi sayı: 40, Ankara, S. 103-128
- ZİNSER, Daniela (2008), “*Drei Dinge auf einmal*”, Berliner Zeitung, 14.10.2008, http://www.berlinonline.de/berliner-zeitung/spezial/kritiken/buecher/buchmesse_2008/111645/index.php
01.04.2011

ÖZGEÇMİŞ

Alper KELEŞ, 1985 yılında Antalya'nın Korkuteli ilçesinde dünyaya geldi. İlkokula Korkuteli'de başlayan Keleş, ilk ve ortaöğretimini Antalya'da tamamladı. 2003 yılında İstanbul Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisans öğrenimine başlayan Keleş, 2008 yılında mezun oldu. 2007 Aralık ve 2008 Haziran ayları arasında DAAD'de (Deutscher Akademischer Austausch Dienst- Alman Akademik Değişim Servisi) staj yaptı. 2008 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başlayan Keleş, 2009 yılı Nisan ve Aralık ayları arasında İstanbul Üniversitesi ve Paderborn Üniversitesinin ortaklaşa yürüttüğü, TÜBİTAK ve BMBF (Bundesministerium für Bildung und Forschung- Alman Eğitim ve Araştırma Bakanlığı) kurumlarınca desteklenen "Türk-Alman İlişkileri ve Kültürel Etkileşim" projesinde görev aldı. Aralık 2009'dan bu yana Sakarya Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak görevini sürdürmektedir.